

www.turkishstudies.net/economy

Turkish Studies - Economics, Finance, Politics

eISSN: 2667-5625

Research Article / Araştırma Makalesi

The Implications of Population Movements on Global and Local Politics Before and After the Modern State

Nüfus Hareketlerinin Modern Devlet Öncesi ve Sonrası Küresel ve Yerel Siyasete Yansımaları

Eyüp Öz**

Abstract: This study explores the impact of population movements on the formation of modern states and their influence on global and local policies from a historical and theoretical perspective. It examines demographic changes throughout human history, beginning from mythological times to early population censuses, the devastating effects of epidemics, and the population explosion following the Industrial Revolution. Initially, the work highlights myths and legends—such as the Babylonian Flood Myth—to illustrate humanity’s constant struggle for survival amid natural disasters and crises. Throughout history, states’ efforts to record and count their populations have served as indicators of military and economic power, evolving into essential tools for modern demographic management and policy-making. The article emphasizes the significant population growth following the Industrial Revolution, driven by advancements in health, hygiene, and nutrition, which influenced state social and economic policies. Especially in the 20th century, demographic changes contributed to shifts in global power dynamics, with population growth fueling conflicts, migrations, and international relations. Furthermore, recent trends show a slowdown in growth rates, leading to aging populations and declining birth rates, which significantly affect national policies and international geopolitics. Within this framework, this article concludes that demographic movements increasingly shape international relations and power structures, requiring long-term strategies. Overall, demographic structures and movements are emphasized as fundamental factors shaping both domestic and foreign policy dynamics.

Keywords: Demography, Population Movement, State Policies, Population Growth, Global Politics.

Öz: Bu çalışma, nüfus hareketlerinin modern devletlerin oluşumu ve küresel ve yerel politika üzerindeki etkilerini tarihsel ve teorik bir perspektiften incelemektedir. Makale, insanlık tarihindeki demografik değişimlerin mitolojik çağlardan başlayarak, ilk nüfus sayımlarına, salgın hastalıkların nüfus üzerindeki yıkıcı etkilerine, sanayi devrimiyle birlikte yaşanan nüfus patlamasına kadar olan süreçlerini ele almaktadır. İlk olarak, mitolojik anlatımlar ve efsanelerde insanın varoluşuna ilişkin anlatımlar üzerinden insanlığın sürekli hayatta

* I would like to express my sincere gratitude to Kemal Aslan and İsmail Öz for their valuable contributions to the development of this article.

Bu makalenin hazırlanmasına yaptıkları değerli katkılarından dolayı Kemal Aslan ve İsmail Öz’e en içten teşekkürlerimi sunmak isterim.

* Asst. Prof.Dr., Haliç University, Faculty of Business Administration, Department of Political Science and International Relations

Dr. Öğr. Üyesi, Haliç Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4485-2902>

eyupoz@halic.edu.tr

Cite as/ Atıf: Öz, E. (2026). The implications of population movements on global and local politics before and after the modern state / Nüfus hareketlerinin modern devlet öncesi ve sonrası küresel ve yerel siyasete yansımaları. *Turkish Studies – Economics, Finance, Politics*, 21(3), 5505-5561. Ankara Bilim University Publications. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.89678>

Received/Geliş: 05 February/Şubat 2026

Accepted/Kabul: 15 September/Eylül 2026

Published/Yayın: 25 September/Eylül 2026

Checked by plagiarism software

kalma mücadelesine vurgu yapılır; bu bağlamda, Babil Tufan Efsanesi gibi mitolojik anlatımlar nüfusun doğa ve felaketlerle hayatta kalma çabalarını yansıtır. Tarih boyunca devletlerin nüfusu sayma ve kaydetme girişimleri, askeri ve ekonomik güçlerin göstergesi olarak ortaya çıkmış, bu durum modern devletlerin nüfusu nüfus yönetimi ve politikalarını şekillendirmede temel araçlar olmuştur. Makale, özellikle sanayi devriminden sonra yaşanan önemli nüfus artışlarıyla birlikte, sağlık ve hijyen alanındaki gelişmelerin, devletlerin sunduğu sosyal ve ekonomik politikalarını da etkilemeye başladığını vurgular. 20. yüzyılda yaşanan nüfus artışları, küresel güç dengelerinin şekillenmesine katkıda bulunmuş; savaşlar ve göçler gibi demografik hareketler uluslararası ilişkilerin temel unsurları haline gelmiştir. Ayrıca, makale, günümüzde nüfus artış hızlarının yavaşladığını ve yaşlanma, nüfus azalması gibi yeni demografik dinamiklerin ülkelerin politikalarını ve uluslararası ilişkileri derinden etkilediğine işaret eder. Bu çerçevede, demografik hareketlerin küresel siyasetin belirleyicileri arasında yer aldığı ve yönetimin, uzun vadeli stratejiler geliştirmek zorunda olduğu sonucuna varılır. Demografik yapıların ve hareketlerin, hem iç hem de dış politika dinamiklerini şekillendiren temel unsurlar olduğu vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Demografi, Nüfus Hareketleri, Devlet Politikaları, Nüfus Artışı, Küresel Politika.

Structured Abstract

This comprehensive academic article, explores the profound and multifaceted influence of population dynamics-demography-on state policies, power structures, and societal development across historical epochs and into the future. The core thesis posits that population size and structure are not merely statistical data points, but fundamental drivers of economic, social, security, and international relations dynamics, often serving as both a source of power and a catalyst for conflict or crisis. The article begins by highlighting the historical significance of demography, noting that throughout the 18th and 19th centuries, states focused census efforts primarily on the male population. This emphasis was directly tied to the need for military recruitment and the assessment of economic strength, establishing a clear link between human numbers and national power.

The advent of the Industrial Revolution marked a critical turning point. Advances in hygiene and medicine-outcomes of industrialization-significantly supported long-term population growth. Consequently, states increasingly focused their efforts on extending the life expectancy of their citizens, recognizing the value of a larger, healthier workforce and population. This demographic shift was unprecedented; following the 1750s, the global population multiplied nearly 15-fold, a growth rate historically unmatched. This era of immense growth, while yielding greater prosperity than agrarian societies, simultaneously led to increased tension, conflict, and warfare, underscoring the complex relationship between population size and stability.

The historical interest in population management dates back to antiquity, long before demography emerged as a formal science. Ancient thinkers were concerned with the "ideal" population size, navigating the concerns of population insufficiency (leading to societal weakness) versus overpopulation (leading to resource depletion and poor living conditions). Ancient Greek philosophers, notably Plato and Aristotle, debated the appropriate size for a city-state. Plato, fearing that rapid growth would disrupt order and self-sufficiency, advocated for a constant population size necessary for effective governance and defense. In *Laws*, he suggested an ideal figure of 5,040 households (excluding women, children, and slaves) and proposed strict state control over demographic events-such as limiting the number of children, regulating marriage age, and managing migration-to maintain this balance. Furthermore, Plato introduced eugenic concepts, suggesting the pairing of "the best men with the best women". Rome, conversely, focused on numerical records from its earliest days, with periodic censuses dating back to the era of Servius Tullius (578-534 BC).

Historical population surges sometimes surpassed a critical density threshold, facilitating the spread of lethal diseases. Increased human density allowed bacterial diseases, such as malaria (spreading beyond coastal swamps), tuberculosis, and potentially measles and smallpox, to propagate more easily. Later, the Antonine Plague in the 2nd century AD and the devastating plague outbreaks in the Mediterranean between 200 and 750 AD caused population declines of 20% to 30%, demonstrating the catastrophic consequences of uncontrolled microbial spread in dense populations. The 19th century witnessed the emergence of Natalism (pro-birth policies) and Populationism (supporting any form of population increase, including migration), often fueled by nationalistic optimism. In expansionist states like the German Empire, population growth was celebrated as a sign of vitality and superiority over nations experiencing slower growth, particularly France. For instance, German media frequently emphasized its demographic advantage over France in the 1890s, predicting reaching 100 million people by 1920 while France remained around 38 million. This demographic competition directly fed into national security and geopolitical tensions.

French diplomat and historian Pierre Renouvin observed in 1960 that rapid global population growth and widespread international migration had dramatically altered the relative economic and political power of states, making demography a crucial component of international relations. Population movements, he argued, were both a consequence and a cause of interstate disputes and conflicts.

The 20th century saw population growth accelerate dramatically, profoundly shaping international politics and conflicts. However, contemporary data indicates a significant global demographic shift: a slowdown is underway, largely due to decreasing fertility rates. The International Institute for Applied Systems Analysis (IIASA) projects that the global population will peak around 10.13 billion by 2080, followed by a gradual decline to approximately 9.88 billion by 2100.

This looming demographic transformation-characterized by population aging and eventual decline-is predicted to introduce new dynamics in economic policy, social systems, security, and international relations. States undergoing the Demographic Transition Process (the shift from high birth/death rates to low birth/death rates) face potential long-term challenges associated with population reduction, requiring new strategies in

health, social systems, and resource allocation. In conclusion, the article stresses that human population figures are a primary determinant of a state's internal and external policies, influencing everything from budgeting and military strength to urbanization and healthcare. As the world enters a phase of slowing growth and eventual decline, closely monitoring these demographic dynamics is critical for policymakers and global actors to anticipate and mitigate future crises.

Keywords: Demography, Population Movement, State Policies, Population Growth, Global Politics.

ملخص منظم

تستكشف هذه المقالة الأكاديمية الشاملة التأثير العميق والمتعدد الأوجه لديناميات السكان — أي علم السكان — على سياسات الدولة وهياكل السلطة، والتنمية المجتمعية عبر العصور التاريخية وصولاً إلى المستقبل. وتفترض الفكرة الأساسية أن حجم السكان وتركيبهم ليسا مجرد بيانات إحصائية، بل هما محركان أساسيان لديناميات الاقتصاد والمجتمع والأمن والعلاقات الدولية، وغالباً ما يشكلان مصدرًا للسلطة ومحفزًا للنزاع أو الأزمة. تبدأ المقالة بتسليط الضوء على الأهمية التاريخية للديموغرافيا، مشيرةً إلى أن الدول ركزت جهودها في إجراء التعدادات السكانية خلال القرنين الثامن عشر والتاسع عشر بشكل أساسي على السكان الذكور. وكان هذا التركيز مرتبطاً ارتباطاً مباشراً بالحاجة إلى التجنيد العسكري وتقييم القوة الاقتصادية، مما أرسى صلة واضحة بين أعداد السكان والقوة الوطنية.

شكل ظهور الثورة الصناعية نقطة تحول حاسمة. فقد ساهمت التطورات في مجالي النظافة الصحية والطب — وهي نتائج للتصنيع بشكل كبير في دعم النمو السكاني على المدى الطويل. ونتيجة لذلك، ركزت الدول جهودها بشكل متزايد على إطالة متوسط العمر المتوقع — لمواطنيها، إدراكاً منها لقيمة وجود قوة عاملة وسكان أكثر عددًا وأكثر صحة. كان هذا التحول الديموغرافي غير مسبوق؛ ففي أعقاب خمسينيات القرن الثامن عشر، تضاعف عدد سكان العالم ما يقرب من 15 ضعفاً، وهو معدل نمو لم يسبق له مثيل في التاريخ. ورغم أن حقبة النمو الهائل هذه حققت رخاءً أكبر مقارنة بالمجتمعات الزراعية، إلا أنها أدت في الوقت نفسه إلى زيادة التوتر والصراع والحروب، مما يسلط الضوء على العلاقة المعقدة بين حجم السكان والاستقرار.

يعود الاهتمام التاريخي بإدارة السكان إلى العصور القديمة، قبل وقت طويل من ظهور علم السكان كعلم رسمي. كان المفكرون القدماء مهتمين بحجم السكان «المثالي»، حيث كانوا يوازنون بين مخاوف نقص السكان (الذي يؤدي إلى ضعف المجتمع) وبين مخاوف الاكتظاظ السكاني (الذي يؤدي إلى استنزاف الموارد وتدهور الظروف المعيشية). ناقش فلاسفة اليونان القدماء، ولا سيما أفلاطون وأرسطو، الحجم المناسب للدولة-المدينة. ودعا أفلاطون، خوفاً من أن يؤدي النمو السريع إلى زعزعة النظام والاكتفاء الذاتي، إلى الحفاظ على حجم سكاني ثابت ضروري للحكم الفعال والدفاع. في كتابه «*القوانين*»، اقترح رقمًا مثاليًا يبلغ 5,040 أسرة (باستثناء النساء والأطفال والعبيد)، ودعا إلى فرض رقابة حكومية صارمة على الأحداث الديموغرافية — مثل الحد من عدد الأطفال، وتنظيم سن الزواج، وإدارة الهجرة — للحفاظ على هذا التوازن. علاوة على ذلك، أدخل أفلاطون مفاهيم تحسين النسل، مقترحاً الزواج بين «أفضل الرجال وأفضل النساء». على النقيض من ذلك، ركزت روما على السجلات العددية منذ أيامها الأولى، حيث تعود التعدادات السكانية الدورية إلى عهد سيرفيوس تولىوس (578-534 قبل الميلاد).

كانت الزيادة السكانية التاريخية تتجاوز أحياناً عتبة الكثافة الحرجة، مما سهّل انتشار الأمراض الفتالة. فقد سمحت الكثافة السكانية المتزايدة للأمراض البكتيرية، مثل الملاريا (التي انتشرت خارج المستنقعات الساحلية)، والسل، وربما الحصبة والجذري، بالانتشار بسهولة أكبر في وقت لاحق، تسبب «طاعون أنطونوس» في القرن الثاني الميلادي، ونقشي الطاعون المدمر في منطقة البحر الأبيض المتوسط بين عامي 750 و750 ميلادي، في انخفاض عدد السكان بنسبة تتراوح بين 20% و30%، مما يوضح العواقب الكارثية للانتشار الميكروبي غير المنضبط. في التجمعات السكانية الكثيفة. شهد القرن التاسع عشر ظهور «الناتالية» (سياسات تشجيع الإنجاب) و«السكانوية» (دعم أي شكل من أشكال الزيادة السكانية، بما في ذلك الهجرة)، والتي غالباً ما كان يغذيها التفاؤل القومي. في الدول التوسعية مثل الإمبراطورية الألمانية، كان النمو السكاني يُحتفى به باعتباره علامة على الحيوية والتفوق على الدول التي تشهد نمواً أبطأ، ولا سيما فرنسا. على سبيل المثال، كانت وسائل الإعلام الألمانية تؤكد بشكل متكرر على ميزتها الديموغرافية على فرنسا في تسعينيات القرن التاسع عشر، متوقعة بلوغ عدد سكانها 100 مليون نسمة بحلول عام 1920 في حين ظل عدد سكان فرنسا عند حوالي 38 مليون نسمة. وقد أثرت هذه المناقشة الديموغرافية بشكل مباشر على الأمن القومي والتوترات، 1920 الجيوسياسية.

وقد لاحظ الدبلوماسي والمؤرخ الفرنسي بيير رينوفان في عام 1960 أن النمو السكاني العالمي السريع والهجرة الدولية الواسعة النطاق قد غيرا بشكل جذري القوة الاقتصادية والسياسية النسبية للدول، مما جعل الديموغرافيا عنصراً حاسماً في العلاقات الدولية. ورأى أن تحركات السكان كانت في آن واحد نتيجة وسبباً للنزاعات والصراعات بين الدول.

شهد القرن العشرين تسارعاً هائلاً في النمو السكاني، مما أثر تأثيراً عميقاً على السياسة الدولية والصراعات. ومع ذلك، تشير البيانات المعاصرة إلى تحول ديموغرافي عالمي مهم: فهناك تباطؤ جارٍ، يعزى في الغالب إلى انخفاض معدلات الخصوبة. ويتوقع المعهد الدولي لتحليل أن يصل عدد سكان العالم إلى ذروته عند حوالي 10.13 مليار نسمة بحلول عام 2080، ليتبع ذلك انخفاض تدريجي (IIASA) النظم التطبيقية إلى ما يقارب 9.88 مليار نسمة بحلول عام 2100.

ومن المتوقع أن يؤدي هذا التحول الديموغرافي الوشيك — الذي يتسم بشيخوخة السكان وانخفاض عددهم في نهاية المطاف — إلى ظهور ديناميكيات جديدة في السياسة الاقتصادية، والنظم الاجتماعية، والأمن، والعلاقات الدولية. وتواجه الدول التي تمر بعملية التحول الديموغرافي (الانتقال من معدلات المواليد/الوفيات المرتفعة إلى معدلات منخفضة) تحديات محتملة على المدى الطويل مرتبطة بانخفاض عدد السكان، مما يتطلب استراتيجيات جديدة في مجالات الصحة، والنظم الاجتماعية، وتخصيص الموارد. في الختام، يؤكد المقال أن أرقام السكان البشرية تُعد عاملاً محدداً أساسياً لسياسات الدولة الداخلية والخارجية، حيث تؤثر على كل شيء بدءاً من الميزانية والقوة العسكرية وصولاً إلى التحضر والرعاية

الصحية. ومع دخول العالم مرحلة من تباطؤ النمو والانخفاض في نهاية المطاف، فإن المراقبة الدقيقة لهذه الديناميات الديموغرافية أمر بالغ الأهمية لصانعي السياسات والجهات الفاعلة العالمية من أجل توقع الأزمات المستقبلية والتخفيف من حدتها.

الكلمات المفتاحية: الديموغرافيا، حركة السكان، سياسات الدولة، النمو السكاني، السياسة العالمية.

Résumé Structuré

Cet article universitaire exhaustif explore l'influence profonde et multiforme de la dynamique démographique sur les politiques publiques, les structures du pouvoir et le développement sociétal à travers les époques historiques et à l'horizon de l'avenir. La thèse centrale postule que la taille et la structure de la population ne sont pas de simples données statistiques, mais des moteurs fondamentaux des dynamiques économiques, sociales, sécuritaires et des relations internationales, servant souvent à la fois de source de pouvoir et de catalyseur de conflits ou de crises. L'article commence par mettre en évidence l'importance historique de la démographie, en soulignant qu'au cours des XVIIIe et XIXe siècles, les États ont principalement axé leurs efforts de recensement sur la population masculine. Cette priorité était directement liée au besoin de recrutement militaire et à l'évaluation de la puissance économique, établissant ainsi un lien clair entre le nombre d'individus et la puissance nationale.

L'avènement de la révolution industrielle a marqué un tournant décisif. Les progrès en matière d'hygiène et de médecine – conséquences de l'industrialisation – ont considérablement favorisé la croissance démographique à long terme. En conséquence, les États ont de plus en plus concentré leurs efforts sur l'allongement de l'espérance de vie de leurs citoyens, reconnaissant la valeur d'une main-d'œuvre et d'une population plus nombreuses et en meilleure santé. Ce changement démographique était sans précédent ; à partir des années 1750, la population mondiale s'est multipliée par près de 15, un taux de croissance sans équivalent dans l'histoire. Cette ère de croissance fulgurante, tout en apportant une plus grande prospérité que les sociétés agraires, a simultanément entraîné une augmentation des tensions, des conflits et des guerres, soulignant la relation complexe entre la taille de la population et la stabilité.

L'intérêt historique pour la gestion démographique remonte à l'Antiquité, bien avant que la démographie n'émerge en tant que science à part entière. Les penseurs de l'Antiquité s'interrogeaient sur la taille « idéale » de la population, jonglant entre les préoccupations liées à l'insuffisance démographique (entraînant un affaiblissement de la société) et celles liées à la surpopulation (conduisant à l'épuisement des ressources et à de mauvaises conditions de vie). Les philosophes de la Grèce antique, notamment Platon et Aristote, ont débattu de la taille appropriée d'une cité-État. Platon, craignant qu'une croissance rapide ne perturbe l'ordre et l'autosuffisance, prônait le maintien d'une population constante, nécessaire à une gouvernance et à une défense efficaces. Dans *Les Lois*, il suggérait un chiffre idéal de 5 040 foyers (à l'exclusion des femmes, des enfants et des esclaves) et proposait un contrôle étatique strict sur les événements démographiques — tels que la limitation du nombre d'enfants, la réglementation de l'âge du mariage et la gestion des migrations — afin de maintenir cet équilibre. De plus, Platon a introduit des concepts eugéniques, suggérant l'union « des meilleurs hommes avec les meilleures femmes ». Rome, à l'inverse, s'est concentrée sur les registres chiffrés dès ses débuts, avec des recensements périodiques remontant à l'époque de Servius Tullius (578-534 av. J.-C.).

Les poussées démographiques historiques ont parfois dépassé un seuil critique de densité, facilitant la propagation de maladies mortelles. L'augmentation de la densité humaine a permis à des maladies bactériennes, telles que le paludisme (se propageant au-delà des marécages côtiers), la tuberculose, et potentiellement la rougeole et la variole, de se propager plus facilement. Plus tard, la peste antonine au IIe siècle après J.-C. et les épidémies dévastatrices de peste qui ont frappé la Méditerranée entre 200 et 750 après J.-C. ont entraîné des baisses de population de 20 % à 30 %, illustrant les conséquences catastrophiques d'une propagation microbienne incontrôlée au sein de populations denses. Le XIXe siècle a vu l'émergence du nataliste (politiques en faveur de la natalité) et du populationisme (soutien à toute forme d'augmentation démographique, y compris l'immigration), souvent alimentés par un optimisme nationaliste. Dans les États expansionnistes comme l'Empire allemand, la croissance démographique était célébrée comme un signe de vitalité et de supériorité par rapport aux nations connaissant une croissance plus lente, en particulier la France. Par exemple, les médias allemands soulignaient fréquemment leur avantage démographique sur la France dans les années 1890, prédisant d'atteindre 100 millions d'habitants d'ici 1920 tandis que la France resterait autour de 38 millions. Cette concurrence démographique alimentait directement les tensions en matière de sécurité nationale et de géopolitique.

Le diplomate et historien français Pierre Renouvin a observé en 1960 que la croissance démographique mondiale rapide et les migrations internationales généralisées avaient radicalement modifié le rapport de force économique et politique entre les États, faisant de la démographie un élément crucial des relations internationales. Les mouvements de population, affirmait-il, étaient à la fois une conséquence et une cause des différends et des conflits entre États.

Le XXe siècle a vu la croissance démographique s'accélérer de manière spectaculaire, façonnant profondément la politique internationale et les conflits. Cependant, les données actuelles indiquent un changement démographique mondial significatif : un ralentissement est en cours, principalement dû à la baisse des taux de fécondité. L'Institut international pour l'analyse des systèmes appliqués (IIASA) prévoit que la population mondiale atteindra un pic d'environ 10,13 milliards d'ici 2080, suivi d'un déclin progressif pour s'établir à environ 9,88 milliards d'ici 2100.

Cette transformation démographique imminente – caractérisée par le vieillissement de la population et son déclin à terme – devrait introduire de nouvelles dynamiques dans la politique économique, les systèmes sociaux, la sécurité et les relations internationales. Les États engagés dans le processus de transition démographique (le passage de taux de natalité et de mortalité élevés à des taux faibles) sont confrontés à des défis potentiels à long terme liés à la réduction de la population, ce qui nécessite de nouvelles stratégies en matière de santé, de systèmes sociaux et d'allocation des ressources. En conclusion, l'article souligne que les chiffres relatifs à la population humaine constituent un déterminant majeur des politiques intérieures et extérieures d'un État, influençant tous les domaines, de la budgétisation et de la puissance militaire à l'urbanisation et aux soins de santé. Alors que le monde entre dans une phase de ralentissement de la croissance et de déclin à terme, il est essentiel que les décideurs politiques et les acteurs mondiaux suivent de près ces dynamiques démographiques afin d'anticiper et d'atténuer les crises futures.

Mots-clés : démographie, mouvements de population, politiques publiques, croissance démographique, politique mondiale.

Resumen Estructurado

Este exhaustivo artículo académico analiza la profunda y multifacética influencia de la dinámica demográfica —la demografía— en las políticas estatales, las estructuras de poder y el desarrollo social a lo largo de las distintas épocas históricas y de cara al futuro. La tesis central sostiene que el tamaño y la estructura de la población no son meros datos estadísticos, sino factores fundamentales que impulsan las dinámicas económicas, sociales, de seguridad y de relaciones internacionales, y que a menudo actúan tanto como fuente de poder como catalizador de conflictos o crisis. El artículo comienza destacando la importancia histórica de la demografía, señalando que, a lo largo de los siglos XVIII y XIX, los Estados centraron sus esfuerzos censales principalmente en la población masculina. Este énfasis estaba directamente vinculado a la necesidad de reclutamiento militar y a la evaluación de la fortaleza económica, lo que establecía un claro vínculo entre el número de habitantes y el poder nacional.

La llegada de la Revolución Industrial marcó un punto de inflexión crucial. Los avances en higiene y medicina —consecuencias de la industrialización— favorecieron significativamente el crecimiento demográfico a largo plazo. En consecuencia, los Estados centraron cada vez más sus esfuerzos en prolongar la esperanza de vida de sus ciudadanos, reconociendo el valor de contar con una población y una mano de obra más numerosas y saludables. Este cambio demográfico no tenía precedentes; a partir de la década de 1750, la población mundial se multiplicó casi por quince, una tasa de crecimiento sin parangón en la historia. Esta era de inmenso crecimiento, aunque generó mayor prosperidad que las sociedades agrarias, provocó al mismo tiempo un aumento de las tensiones, los conflictos y las guerras, lo que puso de relieve la compleja relación entre el tamaño de la población y la estabilidad.

El interés histórico por la gestión de la población se remonta a la Antigüedad, mucho antes de que la demografía surgiera como ciencia formal. Los pensadores de la Antigüedad se preocupaban por el tamaño «ideal» de la población, sopesando las preocupaciones por la insuficiencia demográfica (que conduce a la debilidad social) frente a la superpoblación (que conduce al agotamiento de los recursos y a malas condiciones de vida). Los filósofos de la Antigua Grecia, en particular Platón y Aristóteles, debatieron sobre el tamaño adecuado para una ciudad-estado. Platón, temiendo que un crecimiento rápido alterara el orden y la

autosuficiencia, abogó por un tamaño de población constante, necesario para una gobernanza y una defensa eficaces. En *Las Leyes*, sugirió una cifra ideal de 5.040 hogares (excluyendo a mujeres, niños y esclavos) y propuso un estricto control estatal sobre los acontecimientos demográficos —como limitar el número de hijos, regular la edad para contraer matrimonio y gestionar la migración— para mantener este equilibrio. Además, Platón introdujo conceptos eugenésicos, sugiriendo el emparejamiento de «los mejores hombres con las mejores mujeres». Roma, por el contrario, se centró en los registros numéricos desde sus inicios, con censos periódicos que se remontan a la época de Servio Tulio (578-534 a. C.).

Los aumentos históricos de la población superaban a veces un umbral crítico de densidad, lo que facilitaba la propagación de enfermedades letales. El aumento de la densidad de población permitió que enfermedades bacterianas, como la malaria (que se extendió más allá de los pantanos costeros), la tuberculosis y, potencialmente, el sarampión y la viruela, se propagaran con mayor facilidad. Más tarde, la peste antonina del siglo II d. C. y los devastadores brotes de peste en el Mediterráneo entre los años 200 y 750 d. C. provocaron descensos de población de entre el 20 % y el 30 %, lo que demostró las consecuencias catastróficas de la propagación microbiana descontrolada en poblaciones densas. El siglo XIX fue testigo del surgimiento del natalismo (políticas a favor de la natalidad) y del populacionismo (que apoyaba cualquier forma de aumento demográfico, incluida la migración), a menudo impulsados por el optimismo nacionalista. En Estados expansionistas como el Imperio alemán, el crecimiento demográfico se celebraba como un signo de vitalidad y superioridad frente a naciones que experimentaban un crecimiento más lento, en particular Francia. Por ejemplo, los medios de comunicación alemanes solían destacar su ventaja demográfica sobre Francia en la década de 1890, pronosticando que alcanzarían los 100 millones de habitantes en 1920, mientras que Francia se mantendría en torno a los 38 millones. Esta competencia demográfica se tradujo directamente en tensiones geopolíticas y de seguridad nacional.

El diplomático e historiador francés Pierre Renouvin observó en 1960 que el rápido crecimiento demográfico mundial y la migración internacional generalizada habían alterado drásticamente el poder económico y político relativo de los Estados, convirtiendo la demografía en un componente crucial de las relaciones internacionales. Los movimientos de población, argumentaba, eran tanto una consecuencia como una causa de las disputas y los conflictos entre Estados.

El siglo XX fue testigo de una aceleración espectacular del crecimiento demográfico, lo que marcó profundamente la política y los conflictos internacionales. Sin embargo, los datos actuales indican un cambio demográfico global significativo: se está produciendo una desaceleración, debida en gran medida a la disminución de las tasas de fecundidad. El Instituto Internacional para el Análisis de Sistemas Aplicados (IIASA) prevé que la población mundial alcanzará su máximo en torno a los 10 130 millones en 2080, seguido de un descenso gradual hasta aproximadamente 9 880 millones en 2100.

Se prevé que esta inminente transformación demográfica —caracterizada por el envejecimiento de la población y su eventual disminución— introduzca nuevas dinámicas en la política económica, los sistemas sociales, la seguridad y las relaciones internacionales. Los Estados que atraviesan el proceso de transición demográfica (el paso de altas tasas de natalidad y mortalidad a bajas tasas de natalidad y mortalidad) se enfrentan a posibles retos a largo plazo asociados a la reducción de la población, lo que requiere nuevas estrategias en materia de salud, sistemas sociales y asignación de recursos. En conclusión, el artículo subraya que las cifras de población humana son un determinante fundamental de las políticas internas y externas de un Estado, ya que influyen en todo, desde la elaboración de presupuestos y la potencia militar hasta la urbanización y la asistencia sanitaria. A medida que el mundo entra en una fase de ralentización del crecimiento y eventual declive, el seguimiento minucioso de estas dinámicas demográficas resulta fundamental para que los responsables políticos y los actores globales puedan anticipar y mitigar futuras crisis.

Palabras clave: Demografía, Movimientos de población, Políticas estatales, Crecimiento demográfico, Política global.

结构化摘要

这篇全面的学术文章探讨了人口动态——即人口学——在各个历史时期乃至未来对国家政策、权力结构和社会发展的深远且多方面的影响。其核心论点认为，人口规模和结构不仅仅是统计数据，更是经济、社会、安全及国际关系动态的基本驱动力，往往既是权力的来源，也是冲突或危机的催化

剂。本文首先强调了人口学的历史意义，指出在整个18世纪和19世纪，各国开展人口普查时主要关注男性人口。这种侧重直接源于军事征兵和评估经济实力的需要，从而确立了人口数量与国家实力之间的明确联系。

工业革命的到来标志着一个关键的转折点。卫生和医学领域的进步——作为工业化的成果——极大地促进了长期的人口增长。因此，各国日益致力于延长国民的预期寿命，认识到拥有规模更大、更健康的劳动力和人口所具有的价值。这种人口结构的转变史无前例：自1750年代以来，全球人口增长了近15倍，这一增长速度在历史上无与伦比。这一人口激增的时代，虽然带来了比农业社会更大的繁荣，但同时也导致了紧张局势、冲突和战争的加剧，凸显了人口规模与社会稳定之间的复杂关系。

人们对人口管理的历史兴趣可以追溯到古代，远在人口学作为一门正式科学出现之前。古代思想家关注的是“理想”的人口规模，他们在人口不足（导致社会脆弱）与人口过剩（导致资源枯竭和生活条件恶化）的担忧之间寻求平衡。古希腊哲学家，尤其是柏拉图和亚里士多德，曾就城邦的适当规模展开辩论。柏拉图担心人口的快速增长会破坏秩序和自给自足，因此主张保持恒定的人口规模，认为这是有效治理和国防所必需的。在《法律篇》中，他提出理想人口规模应为5,040户（不包括妇女、儿童和奴隶），并建议国家对人口事件实施严格管控——例如限制生育数量、规范结婚年龄以及管理人口迁移——以维持这种平衡。此外，柏拉图还提出了优生学概念，建议让“最优秀的男子与最优秀的女子”结为伴侣。相比之下，罗马自建国伊始便注重人口统计，其定期人口普查可追溯至塞维乌斯·图利乌斯时代（公元前578-534年）。

历史上的人口激增有时会超过临界密度阈值，从而助长致命疾病的传播。人口密度的增加使得疟疾（传播范围超出沿海沼泽地）、肺结核，以及可能的麻疹和天花等细菌性疾病更容易蔓延。后来，公元2世纪的安东尼瘟疫以及公元200年至750年间地中海地区毁灭性的瘟疫爆发，导致人口减少了20%至30%，这充分证明了在人口稠密地区，微生物不受控制地传播会带来灾难性的后果。19世纪见证了“生育主义”（鼓励生育的政策）和“人口主义”（支持包括移民在内的任何形式的人口增长）的兴起，这些思潮往往受到民族主义乐观情绪的推动。在德意志帝国等扩张主义国家，人口增长被视为国力的象征，也是对增长较慢国家（尤其是法国）的优越感体现。例如，19世纪90年代，德国媒体经常强调其相对于法国的人口优势，预测到1920年德国人口将达到1亿，而法国仍将维持在3800万左右。这种人口竞争直接加剧了国家安全和地缘政治紧张局势。

法国外交官兼历史学家皮埃尔·雷努万（Pierre Renouvin）在1960年指出，全球人口的快速增长和广泛的国际移民已极大地改变了各国的相对经济和政治实力，使人口问题成为国际关系中的关键要素。他认为，人口流动既是国家间争端和冲突的结果，也是其原因。

20世纪，人口增长急剧加速，深刻塑造了国际政治和冲突格局。然而，当代数据表明全球人口结构正发生重大转变：增长势头正在放缓，这主要归因于生育率的下降。国际应用系统分析研究所（IIASA）预测，全球人口将在2080年左右达到约101.3亿的峰值，随后逐渐下降，到2100年将降至约98.8亿。

这一以人口老龄化和最终减少为特征的人口结构转型已然迫在眉睫，预计将给经济政策、社会体系、安全及国际关系带来新的动态变化。处于人口转型过程（即从高出生率/死亡率向低出生率/死亡率转变）中的国家，将面临与人口减少相关的潜在长期挑战，这要求在卫生、社会体系和资源配置方面制定新的战略。综上所述，本文强调，人类人口数据是决定一国内外政策的主要因素，其影响范围涵盖从预算编制、军事实力到城市化和医疗保健等方方面面。随着世界进入增长放缓并最终走向减少的阶段，密切关注这些人口动态对于政策制定者和全球行为体预判并缓解未来危机至关重要。

关键词：人口学、人口流动、国家政策、人口增长、全球政治。

Структурированное Резюме

В этой всеобъемлющей научной статье исследуется глубокое и многогранное влияние динамики населения — демографии — на государственную политику, структуры власти и развитие общества на

протяжении различных исторических эпох и в перспективе. Основная теза заключается в том, что численность и структура населения — это не просто статистические данные, а фундаментальные движущие силы динамики экономики, общества, безопасности и международных отношений, которые зачастую служат как источником власти, так и катализатором конфликтов или кризисов. В начале статьи подчеркивается историческое значение демографии; отмечается, что на протяжении XVIII и XIX веков государства при проведении переписей населения уделяли основное внимание мужской части населения. Такой акцент был напрямую связан с необходимостью набора в вооруженные силы и оценки экономической мощи, что установило четкую связь между численностью населения и национальной мощью.

Наступление промышленной революции стало важным поворотным моментом. Достижения в области гигиены и медицины — следствия индустриализации — в значительной степени способствовали долгосрочному росту численности населения. В результате государства все больше сосредотачивали свои усилия на увеличении продолжительности жизни своих граждан, осознавая ценность более многочисленной и здоровой рабочей силы и населения. Этот демографический сдвиг был беспрецедентным: после 1750-х годов численность населения мира увеличилась почти в 15 раз, что стало беспрецедентным темпом роста в истории. Эта эпоха огромного роста, хотя и принесла большее процветание, чем аграрные общества, одновременно привела к усилению напряженности, конфликтов и войн, подчеркнув сложную взаимосвязь между численностью населения и стабильностью.

Исторический интерес к управлению численностью населения восходит к древности, задолго до того, как демография стала официальной наукой. Древние мыслители занимались вопросом «идеальной» численности населения, пытаясь найти баланс между опасениями по поводу недостаточной численности населения (приводящей к ослаблению общества) и перенаселенности (приводящей к истощению ресурсов и ухудшению условий жизни). Древнегреческие философы, в частности Платон и Аристотель, обсуждали вопрос о подходящей численности населения для города-государства. Платон, опасаясь, что быстрый рост нарушит порядок и самодостаточность, выступал за поддержание постоянной численности населения, необходимой для эффективного управления и обороны. В *«Законах»* он указал идеальную цифру в 5 040 домохозяйств (без учёта женщин, детей и рабов) и предложил ввести строгий государственный контроль над демографическими явлениями — например, ограничение числа детей, регулирование брачного возраста и управление миграцией — для поддержания этого баланса. Кроме того, Платон ввёл евгенические концепции, предлагая союзы «лучших мужчин с лучшими женщинами». Рим, напротив, с самых ранних дней уделял внимание количественным данным, проводя периодические переписи населения, история которых восходит к эпохе Сервия Туллия (578–534 гг. до н. э.).

Исторические всплески численности населения порой превышали критический порог плотности, способствуя распространению смертоносных болезней. Увеличение плотности населения позволяло бактериальным заболеваниям, таким как малярия (распространявшаяся за пределы прибрежных болот), туберкулез, а также, возможно, корь и оспа, распространяться с большей легкостью. Позже Антонинова чума во II веке н. э. и опустошительные вспышки чумы в Средиземноморье в период с 200 по 750 год н. э. привели к сокращению населения на 20–30 %, продемонстрировав катастрофические последствия неконтролируемого распространения микроорганизмов в густонаселённых регионах. XIX век стал свидетелем появления натализма (политики, поощряющей рождаемость) и популяционизма (поддержки любой формы роста населения, включая миграцию), часто подпитываемых националистическим оптимизмом. В экспансионистских государствах, таких как Германская империя, рост населения прославлялся как признак жизнеспособности и превосходства над странами с более медленным ростом, в частности над Францией. Например, в 1890-х годах немецкие СМИ часто подчеркивали своё демографическое преимущество перед Францией, прогнозируя, что к 1920 году население Германии достигнет 100 миллионов человек, в то время как население Франции останется на уровне около 38 миллионов. Эта демографическая конкуренция напрямую влияла на национальную безопасность и геополитическую напряжённость.

Французский дипломат и историк Пьер Ренувен в 1960 году отметил, что быстрый рост мирового населения и широкомасштабная международная миграция кардинально изменили соотношение экономической и политической мощи государств, сделав демографию ключевым компонентом международных отношений. По его мнению, перемещения населения были одновременно и следствием, и причиной межгосударственных споров и конфликтов.

В XX веке рост населения резко ускорился, что оказало глубокое влияние на международную политику и конфликты. Однако современные данные свидетельствуют о значительном глобальном демографическом сдвиге: наблюдается замедление роста, в основном из-за снижения уровня рождаемости. Международный институт прикладного системного анализа (IIASA) прогнозирует, что к 2080 году численность населения мира достигнет пика на уровне около 10,13 миллиарда человек, после чего начнётся постепенное сокращение до примерно 9,88 миллиарда к 2100 году.

Предполагается, что эта надвигающаяся демографическая трансформация — характеризующаяся старением населения и его последующим сокращением — принесет новую динамику в экономическую политику, социальные системы, сферу безопасности и международные отношения. Государства, переживающие процесс демографического перехода (переход от высоких показателей рождаемости и смертности к низким), сталкиваются с потенциальными долгосрочными вызовами, связанными с сокращением численности населения, что требует разработки новых стратегий в сферах здравоохранения, социальных систем и распределения ресурсов. В заключение в статье подчеркивается, что показатели численности населения являются одним из основных факторов, определяющих внутреннюю и внешнюю политику государства, влияя на все: от формирования бюджета и военной мощи до урбанизации и здравоохранения. По мере того как мир вступает в фазу замедления роста и последующего сокращения численности населения, тщательное отслеживание этой демографической динамики имеет решающее значение для политиков и глобальных игроков с целью прогнозирования и смягчения последствий будущих кризисов.

Ключевые слова: демография, миграция населения, государственная политика, рост населения, глобальная политика.

संरचित सारांश

यह व्यापक अकादमिक लेख, ऐतिहासिक युगों से लेकर भविष्य तक, जनसंख्या गतिकी-जनसांख्यिकी-के राज्य नीतियों, सत्ता संरचनाओं और सामाजिक विकास पर गहरे और बहुआयामी प्रभाव का पता लगाता है। मुख्य सिद्धांत यह मानता है कि जनसंख्या का आकार और संरचना केवल सांख्यिकीय आंकड़े नहीं हैं, बल्कि वे आर्थिक, सामाजिक, सुरक्षा और अंतर्राष्ट्रीय संबंधों की गतिकी के मौलिक चालक हैं, जो अक्सर शक्ति के स्रोत और संघर्ष या संकट के उत्प्रेरक, दोनों के रूप में काम करते हैं।

यह लेख जनसांख्यिकी के ऐतिहासिक महत्व पर प्रकाश डालकर शुरू होता है, यह देखते हुए कि 18वीं और 19वीं शताब्दी के दौरान, राज्यों ने जनगणना के प्रयासों को मुख्य रूप से पुरुष आबादी पर केंद्रित किया। यह जोर सीधे सैन्य भर्ती की आवश्यकता और आर्थिक ताकत के आकलन से जुड़ा था, जिसने मानव संख्या और राष्ट्रीय शक्ति के बीच एक स्पष्ट संबंध स्थापित किया।

औद्योगिक क्रांति के आगमन ने एक महत्वपूर्ण मोड़ को चिह्नित किया। स्वच्छता और चिकित्सा में प्रगति—जो औद्योगिकीकरण के परिणाम थे—ने दीर्घकालिक जनसंख्या वृद्धि में महत्वपूर्ण रूप से सहायता की। परिणामस्वरूप, राज्यों ने अपने नागरिकों की जीवन प्रत्याशा बढ़ाने पर अपने प्रयासों को तेजी से केंद्रित किया, और एक बड़ी, स्वस्थ कार्यबल और जनसंख्या के मूल्य को पहचाना।

यह जनसांख्यिकीय बदलाव अभूतपूर्व था; 1750 के दशक के बाद, वैश्विक आबादी लगभग 15 गुना बढ़ गई, जो ऐतिहासिक रूप से बेजोड़ वृद्धि दर थी। कृषि प्रधान समाजों की तुलना में अधिक समृद्धि प्रदान करने के साथ-साथ, वृद्धि के इस युग ने एक साथ तनाव, संघर्ष और युद्ध में वृद्धि की, जिससे जनसंख्या की संख्या और स्थिरता के बीच जटिल संबंध को रेखांकित किया गया।

जनसंख्या प्रबंधन में ऐतिहासिक रुचि प्राचीन काल से है, जनसांख्यिकी के एक औपचारिक विज्ञान के रूप में उभरने से बहुत पहले।

प्राचीन विचारक "आदर्श" जनसंख्या आकार को लेकर चिंतित थे, जो जनसंख्या की कमी (जो सामाजिक कमजोरी का कारण बनती है) बनाम अधिक जनसंख्या (जो संसाधनों की कमी और खराब रहने की स्थितियों का कारण बनती है) की चिंताओं के बीच संतुलन बिठाने की कोशिश थी। प्राचीन यूनानी दार्शनिकों, विशेष रूप से प्लेटो और अरिस्टोटल ने, एक नगर-राज्य के लिए उपयुक्त आकार पर बहस की। प्लेटो, इस डर से कि तीव्र वृद्धि व्यवस्था और आत्मनिर्भरता को बाधित

कर देगी, प्रभावी शासन और रक्षा के लिए आवश्यक स्थिर जनसंख्या आकार की वकालत करते थे। 'लॉज़' में, उन्होंने (महिलाओं, बच्चों और दासों को छोड़कर) 5,040 परिवारों की एक आदर्श संख्या का सुझाव दिया और इस संतुलन को बनाए रखने के लिए जनसांख्यिकीय घटनाओं - जैसे कि बच्चों की संख्या सीमित करना, विवाह की आयु को विनियमित करना, और प्रवासन का प्रबंधन करना - पर सख्त राज्य नियंत्रण का प्रस्ताव किया। इसके अलावा, प्लेटो ने युग्मन संबंधी अवधारणाओं को पेश किया, जिसमें "सर्वश्रेष्ठ पुरुषों का सर्वश्रेष्ठ महिलाओं के साथ मिलन" का सुझाव दिया गया।

इसके विपरीत, रोम ने अपने शुरुआती दिनों से ही संख्यात्मक रिकॉर्ड पर ध्यान केंद्रित किया, जिसमें सर्वियस टुलीयस (578-534 ईसा पूर्व) के युग से शुरू होने वाली आवधिक जनगणनाएँ शामिल थीं।

ऐतिहासिक जनसंख्या वृद्धि कभी-कभी एक महत्वपूर्ण घनत्व सीमा से आगे निकल जाती थी, जिससे घातक बीमारियों के फैलाव को सुविधा मिलती थी। बढ़े हुए मानवीय घनत्व ने मलेरिया (जो तटीय दलदलों से बाहर फैल रहा था), तपेदिक, और संभावित रूप से खसरा और चेचक जैसी जीवाणुजनित बीमारियों को अधिक आसानी से फैलने की अनुमति दी।

बाद में, दूसरी शताब्दी ईस्वी में एंटोनाइन प्लेग और 200 से 750 ईस्वी के बीच भूमध्यसागर में हुई विनाशकारी प्लेग की महामारियों ने 20% से 30% की जनसंख्या गिरावट का कारण बनी, जिससे घनी आबादी में अनियंत्रित सूक्ष्मजीव प्रसार के विनाशकारी परिणामों का प्रदर्शन हुआ। 19वीं सदी में नेटलिज़्म (जन्म-समर्थक नीतियाँ) और पॉपुलेनिज़्म (प्रवासन सहित जनसंख्या वृद्धि के किसी भी रूप का समर्थन) का उदय हुआ, जो अक्सर राष्ट्रवादी आशावाद से प्रेरित था। जर्मन साम्राज्य जैसे विस्तारवादी राज्यों में, जनसंख्या वृद्धि को धीमी वृद्धि वाले राष्ट्रों, विशेष रूप से फ्रांस पर, जीवन शक्ति और श्रेष्ठता के संकेत के रूप में मनाया जाता था। उदाहरण के लिए, 1890 के दशक में जर्मन मीडिया ने अक्सर फ्रांस पर अपनी जनसांख्यिकीय बढ़त पर जोर दिया, और यह भविष्यवाणी की कि 1920 तक उसकी जनसंख्या 10 करोड़ तक पहुँच जाएगी जबकि फ्रांस की जनसंख्या लगभग 3.8 करोड़ ही रहेगी। यह जनसांख्यिकीय प्रतिस्पर्धा सीधे राष्ट्रीय सुरक्षा और भू-राजनीतिक तनावों को बढ़ावा दे रही थी।

फ्रांसीसी राजनयिक और इतिहासकार पियरे रेनौविन ने 1960 में अवलोकन किया कि तीव्र वैश्विक जनसंख्या वृद्धि और व्यापक अंतर्राष्ट्रीय प्रवासन ने राज्यों की सापेक्ष आर्थिक और राजनीतिक शक्ति को नाटकीय रूप से बदल दिया था, जिससे जनसांख्यिकी अंतर्राष्ट्रीय संबंधों का एक महत्वपूर्ण घटक बन गई। उन्होंने तर्क दिया कि जनसंख्या की आवाजाही अंतरराष्ट्रीय विवादों और संघर्षों का परिणाम और कारण दोनों थी।

20वीं सदी में जनसंख्या वृद्धि में नाटकीय रूप से तेजी आई, जिसने अंतरराष्ट्रीय राजनीति और संघर्षों को गहराई से आकार दिया। हालांकि, समकालीन डेटा एक महत्वपूर्ण वैश्विक जनसांख्यिकीय बदलाव का संकेत देता है: एक मंदी चल रही है, जो काफी हद तक घटती प्रजनन दरों के कारण है। अंतर्राष्ट्रीय अनुप्रयुक्त प्रणाली विश्लेषण संस्थान (IIASA) का अनुमान है कि वैश्विक जनसंख्या 2080 तक लगभग 10.13 अरब पर चरम पर पहुँच जाएगी, जिसके बाद 2100 तक यह धीरे-धीरे घटकर लगभग 9.88 अरब हो जाएगी।

जनसंख्या के वृद्ध होने और अंततः गिरावट से चिह्नित इस आने वाले जनसांख्यिकीय परिवर्तन के आर्थिक नीति, सामाजिक प्रणालियों, सुरक्षा और अंतर्राष्ट्रीय संबंधों में नई गतिशीलता लाने की भविष्यवाणी की गई है। जनसांख्यिकीय संक्रमण प्रक्रिया (उच्च जन्म/मृत्यु दरों से कम जन्म/मृत्यु दरों की ओर बदलाव) से गुजर रहे राज्य, जनसंख्या में कमी से जुड़े संभावित दीर्घकालिक चुनौतियों का सामना करते हैं, जिसके लिए स्वास्थ्य, सामाजिक प्रणालियों और संसाधन आवंटन में नई रणनीतियों की आवश्यकता होती है।

निष्कर्षतः, लेख इस बात पर जोर देता है कि मानव जनसंख्या के आँकड़े किसी राज्य की आंतरिक और बाहरी नीतियों के प्राथमिक निर्धारक हैं, जो बजट और सैन्य शक्ति से लेकर शहरीकरण और स्वास्थ्य सेवा तक हर चीज़ को प्रभावित करते हैं। जैसे-जैसे दुनिया धीमी वृद्धि और अंततः गिरावट के चरण में प्रवेश कर रही है, नीति निर्माताओं और वैश्विक अभिनेताओं के लिए भविष्य के संकटों का अनुमान लगाने और उन्हें कम करने के लिए इन जनसांख्यिकीय गतिशीलताओं की बारीकी से निगरानी करना महत्वपूर्ण है।

कीवर्ड: जनसांख्यिकी, जनसंख्या आंदोलन, राज्य नीति, जनसंख्या वृद्धि, वैश्विक राजनीति।

Yapılandırılmış Özet

Bu kapsamlı akademik makale, nüfus dinamiklerinin —yani demografinin— tarihsel çağlardan geleceğe uzanan süreçte devlet politikaları, güç yapıları ve toplumsal gelişme üzerindeki derin ve çok boyutlu etkisini incelemektedir. Çalışmanın temel tezi, nüfus büyüklüğü ve yapısının yalnızca istatistiki veri noktalarından ibaret olmayıp; iktisadi, toplumsal, güvenlik ve uluslararası ilişkiler dinamiklerinin temel sürükleyici güçleri arasında yer aldığını ve sıklıkla hem bir güç kaynağı hem de çatışma veya krizlerin tetikleyicisi işlevi gördüğünü öne sürmektedir. Makale, demografinin tarihsel önemini vurgulayarak başlamakta; 18. ve 19. yüzyıllar boyunca devletlerin nüfus sayımı çabalarını esas olarak erkek nüfus üzerine yoğunlaştırdığına dikkat çekmektedir. Bu vurgu, doğrudan askeri alım ihtiyacı ve iktisadi gücün tespitiyle ilişkilendirilmiş, böylece insan sayısı ile ulusal güç arasında açık bir bağ kurulmuştur.

Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkışı kritik bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Sanayileşmenin birer sonucu olan hijyen ve tıp alanındaki ilerlemeler, uzun vadeli nüfus artışını önemli ölçüde desteklemiştir. Bunun sonucunda devletler, daha kalabalık ve sağlıklı bir iş gücü ile nüfusun değerini kavrayarak çabalarını vatandaşlarının ortalama yaşam süresini uzatmaya giderek daha fazla yöneltmişlerdir. Bu demografik kayma emsalsiz nitelikteydi; 1750'lerden sonra dünya nüfusu yaklaşık 15 katına çıkarak tarihsel olarak eş benzeri görülmemiş bir büyüme oranına ulaşmıştır. Devasa bir büyümenin yaşandığı bu dönem, tarım toplumlarına kıyasla daha yüksek bir refah üretmekle birlikte; eş zamanlı olarak gerilimin, çatışmanın ve savaşların artmasına yol açmış, böylece nüfus büyüklüğü ile istikrar arasındaki karmaşık ilişkiyi gözler önüne sermiştir.

Nüfus yönetimine yönelik tarihsel ilgi, demografinin müstakil bir bilim dalı olarak ortaya çıkışından çok önce, Antik Çağ'a kadar uzanmaktadır. Antik düşünürler, nüfus yetersizliğinin yaratacağı endişeler (toplumsal zayıflığa yol açması) ile aşırı nüfusun doğuracağı kaygılar (kaynakların tükenmesine ve yaşam koşullarının kötüleşmesine yol açması) arasında denge kurmaya çalışarak "ideal" nüfus büyüklüğü meselesiyle ilgilenmişlerdir. Antik Yunan filozofları, özellikle de Platon ve Aristoteles, bir şehir devletinin uygun büyüklüğü üzerine tartışmışlardır. Hızlı bir nüfus artışının düzeni ve kendine yeterliliği bozacağından endişe eden Platon, etkili bir yönetim ve savunma için gerekli olan sabit bir nüfus büyüklüğünü savunmuştur. *Yasalar* adlı eserinde, 5.040 haneden (kadınlar, çocuklar ve köleler hariç) oluşan ideal bir sayı önermiş ve bu dengeyi korumak amacıyla —çocuk sayısının sınırlandırılması, evlilik yaşının düzenlenmesi ve göçün yönetilmesi gibi— demografik olaylar üzerinde katı bir devlet denetimi teklif etmiştir. Ayrıca Platon, "en iyi erkeklerle en iyi kadınların" eşleştirilmesini önererek öjenik kavramları da gündeme getirmiştir. Roma ise tam aksine, en erken dönemlerinden itibaren sayısal kayıtlara odaklanmış; düzenli nüfus sayımları Servius Tullius dönemine (MÖ 578–534) kadar uzanmıştır.

Tarihsel nüfus patlamaları zaman zaman kritik bir yoğunluk eşiğini aşarak ölümcül hastalıkların yayılmasını kolaylaştırmıştır. Artan insan yoğunluğu; sıtma (kıyı bataklıklarının ötesine yayılarak), tüberküloz ve muhtemelen kızamık ile çiçek gibi bakteriyel ve viral hastalıkların daha kolay yayılmasına zemin hazırlamıştır. Daha sonra, MS 2. yüzyıldaki Antoninus Salgını ve 200 ile 750 yılları arasında Akdeniz'de yaşanan yıkıcı veba salgınları %20 ile %30 arasında nüfus kayıplarına yol açarak, yoğun nüfuslarda kontrolden çıkan mikrobiyal yayılımın felaket düzeyindeki sonuçlarını ortaya koymuştur. 19. yüzyıl, sıklıkla milliyetçi iyimserlikten beslenen Natalizm (doğum yanlısı politikalar) ve Popülasyonizm (göç dâhil her türlü nüfus artışını destekleme) akımlarının doğuşuna tanıklık etmiştir. Alman İmparatorluğu gibi yayılmacı devletlerde nüfus artışı, bir canlılık belirtisi ve özellikle Fransa gibi daha yavaş nüfus artışı yaşayan uluslara karşı bir üstünlük simgesi olarak kutlanmıştır. Örneğin, Alman basını 1890'larda Fransa'ya karşı sahip olduğu demografik üstünlüğü sıklıkla vurgulamış; Fransa yaklaşık 38 milyonda kalırken, Almanya'nın 1920 yılına kadar 100 milyon nüfusa ulaşacağını öngörmüştür. Bu demografik rekabet, doğrudan ulusal güvenlik ve jeopolitik gerilimleri beslemiştir.

Fransız diplomat ve tarihçi Pierre Renouvin 1960 yılında, hızlı küresel nüfus artışının ve yaygın uluslararası göçlerin devletlerin nispi iktisadi ve siyasi güçlerini kökten değiştirdiğini, bu durumun demografii uluslararası ilişkilerin temel bir bileşeni haline getirdiğini gözlemlemiştir. Renouvin, nüfus hareketlerinin devletlerarası ihtilafların ve çatışmaların hem bir sonucu hem de bir nedeni olduğunu savunmuştur.

20. yüzyıl, nüfus artışının muazzam bir ivme kazanarak uluslararası siyaseti ve çatışmaları derinlemesine şekillendirdiği bir döneme sahne olmuştur. Bununla birlikte, güncel veriler küresel ölçekte belirgin bir demografik eksen kaymasına işaret etmektedir: Özellikle doğurganlık oranlarının düşmesine bağlı olarak bir yavaşlama süreci yaşanmaktadır. Uluslararası Uygulamalı Sistem Analizi Enstitüsü (IIASA), küresel

nüfusun 2080 civarında yaklaşık 10,13 milyar ile zirve noktasına ulaşacağını, ardından kademeli bir düşüşle 2100 yılına kadar yaklaşık 9,88 milyara gerileyeceğini öngörmektedir.

Nüfusun yaşlanması ve nihai olarak azalmasıyla karakterize edilen bu eşikteki demografik dönüşümün; ekonomi politikasında, sosyal sistemlerde, güvenlikte ve uluslararası ilişkilerde yeni dinamikleri beraberinde getirmesi beklenmektedir. Demografik Dönüşüm Süreci'ni (yüksek doğum/ölüm oranlarından düşük doğum/ölüm oranlarına geçiş) tecrübe eden devletler, nüfus azalmasıyla bağlantılı uzun vadeli olası zorluklarla karşı karşıya kalacak; bu durum sağlık, sosyal güvenlik sistemleri ve kaynak tahsisinde yeni stratejiler geliştirilmesini gerektirecektir. Sonuç olarak makale, insan nüfusu niceliğinin bir devletin bütçeleden askeri güce, şehirleşmeden sağlık hizmetlerine kadar her alanı etkileyerek iç ve dış politikalarının birincil belirleyicisi olduğunu vurgulamaktadır. Dünya, yavaşlayan bir büyüme ve nihai bir azalma evresine girerken, bu demografik dinamiklerin yakından takibi, karar alıcıların ve küresel aktörlerin gelecekteki krizleri öngörebilmeleri ve hafifletebilmeleri açısından kritik bir önem taşımaktadır.

www.turkishstudies.net/economy

Turkish Studies - Economics, Finance, Politics

eISSN: 2667-5625

ANKARA SCIENCE
UNIVERSITY

The Implications of Population Movements on Global and Local Politics Before and After the Modern State

Introduction

The dominant historical paradigm narrates human history primarily through the lens of people's physical and biological transformation processes, emphasizing that human abilities have also evolved over time. In this historical framework, which aligns with Charles Darwin's (1809–1882) evolutionary biology, the tools humans invented for daily use were also expected to undergo a gradual and slow process of development, rather than sudden leaps as seen in the biological evolutionary process. However, recent discoveries of artifacts dating back to early humans—and the findings symbolized by Göbekli Tepe from the Early Neolithic period in Anatolia (roughly spanning 10,000–7,000 BCE)—have dealt a serious blow to both biological evolution and evolutionary approaches to human history. Consequently, it does not seem possible to understand the leap that occurred in southeastern Anatolia during the Early Neolithic using an evolutionary framework. Therefore, the cause of the profound transformation that took place during this period must be sought in other areas.

By its very nature, humans are living beings with biological, cognitive, psychological, and social needs—characteristics that interact with various factors, and each of these four dimensions can influence the others. As a being with nutritional needs, the need to perpetuate its lineage, the need for shelter, the ability to adapt to the environment, and the need for solidarity and socialization within communities of varying sizes, humanity has developed diverse forms of life. While a steady population trend establishes a status quo, profound changes can occur when the number of people living in a specific area suddenly increases. One such instance of early population growth occurred after the last Ice Age. Due to the tilt of its axis and its orbit around the sun, the Earth has cooled during certain periods, experiencing what are known as ice ages. With the end of the last Ice Age, the primary factors driving population density and growth in the Early Neolithic period of Southeastern Anatolia were climatic conditions and the resulting changes in fauna and flora.

A significant increase in the number of game animals in the Urfa Plain led nomadic human communities to settle around food reserves located right next to them and within their reach. It appears that after constructing desert traps large enough not to alarm the gazelles—which could not be domesticated—they experienced a population explosion due to having a year-round supply of live game. This glorious era came to an end when food sources began to deplete following 1,500 years of environmental degradation. Just as everything in today's industrial or digital society is expressed in terms of capital and numbers, everything that took place at Göbeklitepe and its surroundings revolved around hunting and the maintenance of desert traps. During this period, when a new form of sociology was emerging, those who were different were forced to live side by side within a communal way of life. The anxiety caused by rapid environmental degradation and a steadily declining population may have led to rituals being performed in a more rigid manner.

Malthus's 'trap' was probably first set here. Yet, when considering the monumental architecture and large settlements built during this period, as well as the construction of desert traps spanning tens of square kilometres, we cannot overlook the synergy created by the rise in population and the collapse that followed in its wake. The Mesopotamian civilisations, which would share the same fate as Göbekli Tepe thousands of years later, lost their dominance after witnessing rapid population growth and then experiencing all the crises of demographic decline in the 500s BC. Consequently, periods of demographic concentration or growth and decline are among the guiding threads that prevent us from being lost in the darkness of human history. For this reason, when periods of decline are witnessed, numerical abundance is viewed as a catastrophe, as the revolutionary leap brought about by human proliferation remains unknown. First Göbeklitepe and subsequently Mesopotamia recorded this dramatic decline on stones and tablets, leaving indelible and negative associations in human memory. In the periods preceding the modern state, when demographic surges occurred repeatedly, the role of states in the ensuing processes was extremely limited. Consequently, it was not possible for traditional states, such as the Ottoman Empire, to capitalise on population growth—one of the fundamental factors underlying the rise of Western civilisation. In Europe, too, there were both anxieties and hopes arising from population growth. Western European countries aiming to dominate the world—particularly Germany and France—have elevated the phenomenon of population to an existential level. According to available data, the period of population growth, which began in the 1000s AD, was interrupted by the Black Death of 1348 and resumed from the 1400s onwards; it is estimated that this period will come to an end approximately a century later. Consequently, it is extremely difficult to predict at this stage the crises that will be brought about by the next phase of the demographic cycle—namely, the decline—as witnessed by Göbekli Tepe, Mesopotamia and other civilisations.

Europe lies at the heart of the modern population explosion, and there are comprehensive works written on the various problems caused by this growth. In his work **Démographie et relations internationales** [Demography and International Relations], one of the most serious studies in this field, Pierre Renouvin emphasises that demographic transformations have become one of the key determinants of international politics in the modern era. According to Renouvin, the rapid increase in the world's population and the proliferation of international migration flows over the past century have fundamentally altered the global demographic structure. This process has reshaped the economic and political balance of power amongst states; consequently, demographic movements have become a significant area of study within the field of international relations. Furthermore, population movements have not only led to economic and social transformations but have also served as both a cause and an opportunity for inter-state disputes and conflicts (Renouvin, 1960, p. 625). When Renouvin made these observations, the memory of the Second World War was still fresh, and the global population at the time stood at approximately 3 billion. Before his death in 1974, a further 1 billion people had been added to the population. Over the past fifty years, a further 4.3 billion have been added. According to statistical data, the figure could reach around 10 billion. The intervening years suggest that we should reconsider Renouvin's work. For his approach indicates that the demographic phenomenon must be regarded as a central analytical element in understanding international relations, wars and geopolitical developments. More importantly, demographic scales deserve to be recognised as one of the most significant factors in human history.

In this context, population size is one of the key variables in explaining geopolitical transformations and, ultimately, the trajectories of human history. The growing importance of demography today is directly linked to this reality. This is because the demographic structure and human resource capacity of states exert a decisive influence across a wide range of areas, from economic development to social policies, and from urbanisation processes to climate change. For this reason, national and international organisations are endeavouring to analyse possible future scenarios by conducting regular demographic research. These analyses are not limited to merely examining

population movements quantitatively; they also contribute to an understanding of the social dynamics that will shape the social, economic and political structure of the future. According to a study conducted in Vienna in 2023 by the International Institute for Applied Systems Analysis [IIASA], which carries out significant research in this field, the world's population is projected to reach a peak of approximately 10.13 billion in 2080, before entering a gradual decline and falling to 9.88 billion by 2100¹. In this context, the downward trend in fertility rates observed on a global scale has continued for the past thirty years. This decline in fertility rates per woman raises important debates regarding the social and political consequences that may arise in the future. Indeed, historical examples demonstrate that demographic changes, whether positive or negative, can exacerbate political tensions and, under certain conditions, trigger large-scale conflicts. Consequently, assessing the long-term effects of the demographic transformations currently taking place necessitates comprehensive and multi-dimensional analyses.

With the positive trend that began in the 1750s, the world's population has increased by nearly 15-fold. To the best of our knowledge, such a rate of growth is rarely seen in history. However, as recent research indicates, we are approaching the end of this immense demographic growth. It is well known that this exceptional development—one of the consequences of the Industrial Revolution—has led to greater prosperity compared to agrarian societies, but also to greater tension, conflict and war. Of course, factors such as demographic growth or decline are not the sole causes of all wars. Nevertheless, they remain a significant phenomenon and factor that is always present.

Looking back at history, we can see that similar processes can recur. One of the reasons for such recurrences is high rates of population growth and the resulting scarcity of resources. Although it is thought that technological developments have resolved the problem of food production in agrarian societies and shattered the 'Malthusian Trap'², population growth retains its potential to create tension because new parameters have emerged in industrial societies (see Malthus, 2021). Furthermore, the phenomenon of digitalisation is adding new dimensions to these tensions. According to the theory developed by Malthus through his analysis of the agricultural society system that had prevailed for thousands of years, whilst the population grows exponentially, the rate of increase in agricultural production is very slow; this inverse relationship leads to famine, epidemics and, ultimately, wars. Following the reversal of this process through the development of new techniques in agriculture, states such as Japan, Italy and Germany pursued a serious natalist, or pro-birth, policy from the 1870s onwards, taking into account the reserve of soldiers they would require for future wars or expansionist policies. Consequently, food scarcity and abundance can lead to wars, albeit for different reasons³.

A country's population shapes its dynamic and evolving social, cultural, economic and geopolitical structure. Qualitative and quantitative changes in the population are closely linked to the country's political and socio-cultural structure. Worldwide, the distribution, density and growth of the population are in a state of constant flux. The three key factors determining these changes are birth

¹ International Institute for Applied Systems Analysis, & Wittgenstein Centre for Demography and Global Human Capital. (2024). *New projections of population and human capital provide insights into what our future could look like all the way until the year 2100 under different developmental scenarios: The findings are presented in datasets compiled by IIASA scientists in partnership with the Wittgenstein Centre for Demography and Global Human Capital* [Dataset/Article]. Retrieved March 12, 2025.

² The **Malthusian Trap** describes the mechanism that emerges when the rate of population growth encounters natural limitations. This concept emphasizes that unlimited growth is unsustainable, as the population grows exponentially while food and resources increase arithmetically (Karaca, 2022). To keep population growth in check or to limit it, 'traps' such as natural disasters, wars, diseases, and famine come into play; these elements play a population-reducing and balancing role. Thus, according to Malthus's view, these traps prevent overpopulation, ensuring the sustainability of resources and living standards. For a study approaching Malthus's population theory within the dichotomy of biology and ideology, see (Karaca, 2022: 99-117).

³ However, had it not been for the Industrial Revolution reducing the reliance on human labor, along with advancements in nutrition and medicine, neither pronatalist policies could have been carried out nor could a military reserve consisting of millions of young people have been formed.

rates, death rates and migration. Whilst these factors illustrate changes in the population over time and space, they also shed light on the structural characteristics of the population (Atasoy, 2013, p. 377). In today's world, population movements can be identified in many different ways, and international organisations and states are able to formulate policies accordingly. However, from the establishment of the first state to the present day, states have always sought to know how many people they ruled over, for various reasons. The scope of this desire may range from determining military reserves and calculating tax revenues to an abstract reason such as boasting about the size of the population. To understand contemporary demographic trends, it is also necessary to understand how states have approached the phenomenon of population throughout five thousand years of world history (Tellioglu, 2008; Atasoy, 2010; Çetin, 2010; Gül, 2010; Günşen, 2010; Şahin, 2010; Çiftçi, 2011; Sağır, 2011; Bayraktarlı, 2011; Demiray, 2012; Kuyucuoğlu, 2013; Kara, 2013; Birsnel, 2013; Kara et al., 2013; Ercan, 2013; İskender Kılıç & Ünlü, 2014; Koyuncu, 2014; Muşmal & Şahinkaya, 2014; Pekak, 2014; Yaşar Ekici, 2014; Yakar, 2014; Elmastaş & Yılmaz, 2015; Gül, 2015; Çam, 2025; Bostan & Sertkaya Doğan, 2024; Cindiloğlu Demirel, 2019; Şahin & Taşlıgil, 2019; Öztürk & Tire, 2020; Akkuş & Akkuş, 2020; Can, 2020; Arpağ & Bayartan, 2022; Arslan, 2024; Şentürk, 2020; Çağlar et al., 2020; Yardımcı & Çelik, 2020; İşbilen & Dikyol, 2021; Sağlam, 2021; Yüksel, 2021; Okur et al., 2019; Ademi & Loshkovska, 2019; Ülker, 2020; İnce & Şimşek, 2020; Temiz, 2020; Altun, 2021; Kartal & Kartal, 2022; Acar Çınar & Ergül, 2023; Akoğlu & Demir, 2023; Köroğlu & Kartopu, 2024; Savaş, 2024; Polat, 2025).

Method and Perspective

This study examines demographic changes in human history using figures based on indirect calculations. This includes projections for future years. In this context, the consequences of population changes on a historical scale, and issues such as the appropriate size of a state's population, have given rise to various ideas. In the pre-modern era, states made no efforts to extend human life expectancy. Yet this has become one of the most fundamental duties of the modern state. Thanks to the hygiene standards developed during the Industrial Revolution, advances in medicine, and the attainment of a certain standard of food consumption, we now live in a world populated by billions of people. For this reason, looking back three centuries from today's demographic reality can be misleading. Within this framework, the article examines the ruptures and turning points that have occurred since mythological times, and the changing approaches associated with them.

Methodologically, the study has been prepared using a synthetic and descriptive approach based on various historical and theoretical sources. Covering time periods for which absolute data are unavailable, it analyses historical data—based on indirect calculations and literature reviews—within an 'Annales-style' framework of short-, medium- and long-term analysis, which, whilst not systematic, allows for comparison and analysis. Furthermore, the study begins by presenting information on mythological narratives and historical population censuses; general trends and transformations between periods are then described and examined on the basis of this information. In this context, the study essentially adopts a methodological approach based on literature-based, descriptive and historical analyses.

Mankind's Struggle for Existence: The Concept of Population in Mythology

In his lost work **Peri Philosophias** (On Philosophy), Aristotle speaks of great catastrophes that periodically wipe out humanity. The small number of people who survive these catastrophes, and their descendants, go through several stages in order to rebuild civilisation. Firstly, they rediscover the basic means of subsistence; in the second stage, they discover the arts that enhance life; and in the third stage, they turn to the organisation of the city-state (polis), inventing laws and the bonds within the city. This invention is called 'wisdom', and this wisdom precedes both natural science (phusikē theoria) and the highest wisdom concerning divine realities (Vernant, 2014, p. 77).

The origins of Aristotelian existentialism extend as far back as the Mesopotamian flood myths. According to this approach, human beings must, in some way, necessarily exist on earth. One of the texts that describes this necessity in the simplest terms is the Babylonian Flood Myth, known as Atra-hasis. The legend recounts how the gods created humans to lighten their workload, how they grew weary of human noise, and how they consequently sent various natural disasters—such as plagues and floods—to wipe out the human race. As the story features a god named Enki who intervenes by instructing a man (Atra-hasis) to build a boat to save him, it is often associated with the story of the Prophet Noah as recounted in the Bible and other holy books. At the end of the text, the gods promise that, following the Great Flood, they will allow humans to live ‘forever’⁴. The legend of Atra-hasis actually points to the beginning of the Malthusian Trap—which, as will be discussed in later pages, has shaped the fate of humanity for approximately five thousand years—expressed in mythological terms. The Industrial Revolution shattered this trap and led to a massive demographic surge of up to 15 times the original population⁵.

The First Population Statistics

Throughout history, as states grew and became more centralised, rulers took an interest in counting their populations not merely for show, but primarily for administrative reasons such as taxation and conscription. Consequently, the census became a mandatory administrative tool. Under the authority of a strong central power, people began to be viewed not as individuals, but as interchangeable and aggregable units. Population registration and censuses are closely linked to the establishment of large centralised states, particularly empires. Alongside this process, archives and a genuine statistical database were formed; state officials regularly maintained and safeguarded these records.

According to Jacques Dupâquier, the earliest examples of population statistics can be observed even in the earliest stages of human societies. When a permanent community unit—comprising approximately a thousand people, living in a specific location and maintaining complex relationships with one another—emerged from hunter-gatherer tribes, the earliest form of statistics manifested itself in the form of symbolic stone arrangements. This represents a very early and rudimentary form of statistical understanding. Dupâquier also refrained from making definitive judgements regarding the demographic and statistical practices of ancient empires outside China. He attributes this to the fact that written records—which form the basis of modern administrative structures and statistics—only became possible with the widespread use of paper, which did not occur until the fourteenth century. The author also notes that statistics and demography emerged primarily within the Mediterranean basin and Christian culture, particularly during the period when land-based states, the use of paper, population censuses and the practice of recording people in detail developed (Dupâquier, 1985, p. 9–41).

Censuses in Antiquity

Evidence of systematic censuses has been found in Egypt dating back to the early 3rd millennium BC. It appears that censuses were held every two years during the Second Dynasty and annually during the Sixth Dynasty. In heavily damaged papyri dating from the 20th Dynasty (11th century BC), lists of names have been found specifying the head of the household’s name, his parents,

⁴ For the tablet transcription of the Babylonian Flood Epic, Atra-hasis, see <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/321999>.

⁵ Recent research findings suggest that this trap originated in the Early Neolithic period—specifically the era epitomized by Göbeklitepe. Around 10,000 BCE, prior to the advent of agriculture, the "desert kite" revolution allowed humans to enclose and trap large numbers of animals, particularly gazelles, within impassable walls, thereby securing a steady food supply. The prosperity generated by this food surplus subsequently led to population growth. Eventually, the Urfa Plain became incapable of sustaining the expanding population over a 1,500-year period. Following this resource depletion, a sudden catastrophe caused a sharp decline in population, and the survivors abandoned the region. The population had evidently diminished to such a degree that the site's monumental and glorious past was plunged into a sudden silence.

his spouse and the kinship relationships of the household members (such as son, daughter, mother, sister). In Mesopotamia, on the other hand, from the reign of Sargon I around 2800 BC, there were statistics for military purposes (lists of those killed and taken prisoner), but no systematic population censuses were carried out. India has generally not been particularly sensitive to demographic concerns. Nevertheless, in the work **Arthaśāstra**, which deals with state administration, the economy and military matters, the minister Kautilya offers advice to the ruler Kandragupta (313–226 BC) on the art of governance and the importance of statistics. This work reflects an interest in state administration and statistics. According to the Book of Rites, written by the disciples of Tseng-Tzeu, it appears that birth records in China were kept from at least the 11th century BC, particularly in large families.

It appears that the Athenians conducted regular censuses; children were registered in kinship groups known as *phratries*. However, during this registration process, parents were required to swear an oath confirming that their ancestors held citizenship rights, which indicates that no regular civil status register was maintained. Furthermore, every young Athenian reaching the age of seventeen was generally enrolled in the registers of a specific district known as a *'dème'*, although this enrolment could be refused; this reveals that the register was civic in nature rather than merely administrative. In Rome, by contrast, numerical records exist from the city's earliest periods. The historian Titus Livius mentions the existence of periodic censuses and notes that the earliest census dates from the reign of Servius Tullius (578–534 BC) (Dupaquier, 1985, p. 27–34).

Approaches to the Phenomenon of Population Throughout History

Long before the science of demography emerged, the ideal size of a population—and how to ensure its survival, unity and happiness—was one of the fundamental questions that captured people's interest. Approaches to these questions have generally developed along two opposing lines of concern: on the one hand, the fear that an insufficient population would render society weak and vulnerable to environmental factors; on the other, the fear that an excessively large population might lead to a shortage of resources and inadequate living conditions. Philosophers, politicians and economists have reflected on the 'ideal' population size required to strike this balance, and over time various schools of thought and ideologies have emerged. These approaches have been characterised more by ideological and philosophical dimensions than by scientific ones; the issue of population size has never been a neutral subject from a social or political perspective throughout history.

The earliest theories of population generally considered society within a broad framework of political, administrative, economic and military organisation. The ancient Greek philosophers Plato (428–348 BC) and Aristotle (384–322 BC) envisaged a social and political order based on the city-state model and discussed the ideal population size. Plato argued that rapid population growth would disrupt order in the city, jeopardising political, social and geographical balances as well as self-sufficiency; he therefore maintained that the population should be neither too large nor too small, but should remain stable. In his work **The Republic**, he stated that the population must remain at a stable size to ensure effective governance and defence⁶. In his work **The Laws**, he proposed the figure of 5,040 (excluding women, children and slaves) as the ideal population, alongside the nuclear family model⁷. To achieve this ideal figure, the state is responsible for keeping population growth under strict control and for regulating private life—particularly procreation—as a civic duty.

Plato proposed various methods to increase or restrict the population by controlling demographic events such as birth, fertility, marriage, death and emigration: limiting the number of children to be born, determining the number of marriages, rules regarding marriageable age and the

⁶ In Plato's *Republic*, the topic of maintaining a stable population is discussed, particularly in Book IV. Within the context of the guardians' standard of living and the social order, this section addresses the idea of keeping the population strictly constant. It outlines the methods for balancing the population in accordance with the state's needs and ensuring its continuity so that the guardians can sustain their way of life (Plato, 2007: 115–148).

⁷ 'The state shall consist of precisely 5,040 households (Laws, 2018: 39)'.

reproductive period, penalties for births out of wedlock, strict measures such as birth control, and the management of emigration according to need, etc. Furthermore, Plato developed eugenic ideas, aiming to ensure the birth of healthy generations by pairing ‘the best men with the best women’, and considered ridding society of undesirables through emigration. For this reason, there are differences between Plato’s eugenics and modern-day approaches. Aristotle, similarly, designed an ideal city with a stable population; he distinguished between population size and the city’s power, and advocated for population control through authoritarian legal regulations. However, unlike Plato, he sought to limit population growth out of concern that it would lead to the formation of a poor majority, thereby complicating governance.

In direct contrast to the view that the ideal population should remain constant, proponents of population growth have argued for a large and continuously growing population. For them, a country’s power and wealth are measured by the size of its population; therefore, population growth should be encouraged through births and/or immigration. Although pro-population ideas developed in the late 15th century, their origins actually date back much further. The Confucian school of thought, founded on the teachings of the Chinese philosopher Confucius (551–479 BC), is the source of this understanding. In ancient China, a large population, evenly distributed across the land, was seen as a sign of prosperity. Confucius’s teachings support fertility and, in particular, the birth of male children; for in this system of thought, the bond between children and parents is of paramount importance. Children are obliged to worship both their living and deceased parents, and sons nourish their parents’ spirits through various rituals. For this reason, having a son is both a duty towards one’s ancestors and a necessity for the individual. In circumstances where mortality rates are high (early childhood deaths, high infant mortality) and the birth rate of sons exceeds that of daughters, maximising fertility is essential to ensure that surviving sons can carry on their own male lineage. Chinese society has organised marriage (the primary element of these restrictions) as a system characterised by early marriage, widespread practice, and the ability of men to take multiple concubines. Infertile women are rejected by their husbands, and the divorce of wives unable to bear sons has almost become a tradition.

In the Roman Empire, too, there was an approach that supported population growth. However, the aim here was primarily to preserve the empire’s military strength. From the 3rd century BC onwards, the Roman population—and consequently its army—began to decline due to disasters such as wars, epidemics and famine. During this period, there was a decline in marriage and birth rates, particularly amongst the upper classes. Emperor Augustus (63 BC–14 AD), who attributed this situation to moral decay, enacted laws relating to marriage (the Julia and Papia Poppaea laws) to encourage marriage and fertility, and introduced measures such as financial incentives for fathers with three children. However, these measures failed to achieve their intended purpose, and for this reason, the fall of the Roman Empire has often been linked to its demographic decline.

In the Middle Ages, however, the emphasis on population growth continued under the influence of Christianity. Population issues were addressed from theological and moral perspectives, and fertility was encouraged. This was because population growth promoted people’s place in divine creation and fostered an increase in the number of believers (Bruegilles & Clément 2020, p. 56–60). Apart from the support for population growth provided by Hinduism, Confucianism, Christianity and Islam, state policies in this regard were largely unsuccessful in increasing the population due to the insurmountable constraints imposed by the old population regime⁸.

⁸ In the old demographic regime, constraining forces were factors that emerged primarily due to the scarcity of resources and limited access to them. These forces were the fundamental elements that restricted population growth and restored equilibrium. Among these are the following: a) Scarcity of Food and Nutritional Resources: In periods prior to advanced agricultural technology, survival and population growth depended heavily on agricultural production and food abundance. Limitations in food supply inhibited population growth. b) Health and Diseases: Epidemic diseases caused severe population losses and restricted growth. In particular, epidemics such as the plague and cholera served as persistent constraining forces on the population. c) Conflicts and Wars: Wars and conflicts reduced population numbers, hindered reproduction, and led to

Mercantilists and Physiocrats

With the discovery of the Americas and the expansion of Europe, views on population shifted from religious and moral approaches towards economic concerns. The mercantilists, who were influential from the 15th to the 18th century, argued that a country's wealth and power depended on the size of its population. The French jurist and historian Jean Bodin (1530–1596) stated in 1576: 'One should never fear having too many citizens, for wealth and power come from people.'⁹ Mercantilism emerged at the end of the 15th century and became widespread in the 17th century, particularly in France, thanks to Jean-Baptiste Colbert (1619–1683). The fundamental aim of this school of thought was to promote economic growth in order to ensure the state's greatness. A growing population would support the kingdom's wealth and power by increasing production and trade. For this reason, mercantilists encouraged marriage, large families and emigration. They also supported colonialism, as colonies provided raw materials and created market opportunities, thereby securing political power and economic prosperity.

The Physiocrats, who opposed mercantilism in the 18th century, however, reversed the relationship between population and wealth. Led by François Quesnay (1694–1774), this school of thought argued that population growth was dependent on an increase in wealth, particularly agricultural production. According to them, what mattered was not the 'multiplication of people' but the 'multiplication of wealth'. Population was viewed as a variable dependent on wealth, and the understanding developed that agricultural production was the fundamental source of economic prosperity (Bruegges & Clément 2020, p. 59–60).

Malthus: Supporters and Opponents

From the second half of the eighteenth century onwards, thinking on population underwent a fundamental shift. The focus shifted from the enrichment of the sovereign to the causes and solutions of growing poverty. Whilst some philosophers, such as William Godwin (1756–1856) and the Marquis de Condorcet (1743–1794), attributed poverty to unequal income distribution, Thomas Robert Malthus (1776–1834) focused on the problem of overpopulation—that is, the population outstripping limited resources. In his work *An Essay on the Principle of Population*, published in 1798, he argued that aid to the poor accelerated population growth and thus perpetuated poverty (see Malthus, 2021).

According to the mechanism known as the 'Malthusian Trap', whilst the population grows geometrically, resources grow arithmetically, and this imbalance leads to poverty. According to Malthus, the cause of poverty is not the unfair distribution of resources, but the differing rates of growth between the population and resources. 'Restraining' factors such as famine, war and epidemics, which reduce the population, are inevitable. However, these mostly affect the poor and are beyond people's control. Malthus proposed 'preventive' methods to limit population growth. These methods involve individuals consciously choosing to control their births; however, he rejected birth control methods as immoral. Instead, he recommended postponing marriage until one is economically ready to start a family, maintaining chastity whilst single, and limiting sexual relations within marriage. Malthus also argued that reducing poverty was the responsibility of individuals, not the state, and emphasised that these restrictive principles should be taught particularly to the poor.

the destruction of resources. d) Environmental and Natural Factors: Natural disasters such as droughts, floods, and famines acted as constraining forces, even if temporarily. e) Social and Economic Structure: In the old regime, the structure of ownership of the means of production and the social order influenced demographic limits. For instance, land ownership systems and patterns of land use could restrict population growth. In summary, under the old demographic regime, these forces contributed to maintaining balance and stability by directly or indirectly preventing population growth (Bacci, 2008: 128-133).

⁹ In summary, Bodin views a large population as a necessity for the survival of the state; however, he emphasizes that this population must be kept under discipline through censuses and control, as well as being taxed fairly (Bodin, 1993: 249–250).

Malthus was an influential and defining figure on population and poverty in the 19th century. Some liberal-minded economists have argued that population growth is the root cause of poverty and that it must therefore be curbed. In doing so, they sought to keep liberalism free from state intervention. In contrast, socialists rejected Malthus's analysis, contending that poverty stems not from natural laws but from injustices in the social and economic structure. Karl Marx and Friedrich Engels opposed Malthus's population principle, pointing out that the surplus population was used as a tool for the exploitation of the working class within the capitalist system. According to Engels, Malthus's theory constituted a ruthless war waged by the bourgeoisie against the proletariat (see Marx & Engels, 1976)¹⁰.

Malthus's ideas served as a source of inspiration for the Neo-Malthusian Movement, which emerged in the late 19th century and advocated methods such as birth control and abortion to control population growth. Malthusians argued that moral restraints were insufficient; they aimed to secure individual autonomy through the widespread adoption of sex education and birth control techniques, thereby establishing a sound social order. The movement's members included various political and social groups, such as communists, anarchists, feminists, trade unionists and eugenicists. Birth control was viewed both as a means of emancipation and as a hope for social and economic progress. Labour movements supported these ideas, arguing that creating a labour shortage would lead to higher wages. However, within Marxist circles, Neo-Malthusianism was criticised as a form of submission to the capitalist regime and as an obstacle to the proletarian revolution. Neo-Malthusianism also formed the basis for state policies aimed at limiting population growth, particularly in the mid-twentieth century and especially in developing countries (Bruegilles & Clément 2020, pp. 60–65).

The Birth of Demography

A century and a half before the French philosopher Jean Bodin (1530–1596) stated that a state's sole capital lay in its population¹¹, Ibn Khaldun (1332–1406) had already recognised just how devastating or transformative the impact of population decline—caused by epidemics—could be for states. Whilst population growth gives rise to new problems, inequalities or opportunities, population decline can lead to a reduction in tax revenues and military reserves (Öz, 2024). As will be discussed later, it is clear that the dramatic population decline experienced by the Ottoman Empire during its collapse played a significant role in its struggle against Europe and the Russian Tsardom. For in the modern world, 'population size has come to be the fundamental element of military power in terms of the effectiveness of armies based on the number of combatants. This importance first emerged during the French Revolution with the adoption of the conscription system, and began to take full hold across the European continent after 1871 with the introduction of compulsory military service. 'This new approach persisted throughout the First World War and despite advances in weapons technology (Renouvin, 1960, p. 626)'. However, whilst the importance of troop numbers declined following the

¹⁰ Marx and Engels leveled harsh criticisms from several perspectives against Malthus's *Essay on the Principle of Population*, claiming that he committed a "sin against science." According to them, Malthus engaged in "shameless and mechanical plagiarism" against science. He borrowed his theory directly from earlier writers without developing it scientifically. Malthus's population theory was stolen from predecessors and applied arbitrarily; the only original aspect of the theory is this arbitrary application (Marx & Engels, 1976: 25–93).

¹¹ 'The Chancellor of England, Thomas More, as if he could command nature itself, wished that the number of children in a family should be no fewer than ten and no more than sixteen. Although the Corinthian Lawgiver Pheidon acted more wisely in this regard by explicitly prohibiting construction in Corinth (just as construction in the suburbs of Paris was forbidden by royal decree in 1548), when subjects multiply, it becomes an inevitable consequence that they must either found a colony or be exiled. Yet, considering that there is neither wealth nor strength other than men, one should never fear having a large number of subjects or citizens. Furthermore, a multitude of citizens—the greater their numbers—always prevents rebellions and factions thanks to the presence of many people who find the middle ground (moyen) between the poor and the rich, the good and the bad, the wise and the foolish. For there is nothing more dangerous than subjects being divided into two extreme groups without a middle class between them, as is generally observed in republics with small populations (Bodin, 1993: 249–250)'.

Second World War due to the development of air power and, in particular, the emergence of nuclear weapons, the numerical strength of armies has begun to regain significance in recent years.

In 1855, the French botanist Achille Guillard (1799–1876) coined the term ‘demographie’ at a time when Europe was experiencing a dramatic population increase. Composed of the Greek words ‘graphein’ [meaning ‘to describe’] and ‘demos’ [meaning ‘people’], this term refers to a scientific discipline that examines population from various perspectives. Guillard defined demography as ‘the mathematical knowledge of populations, their general movements, and their physical, civil, intellectual and moral conditions’ (Guillard, 1855). The scope of this science is, however, quite broad: ‘It encompasses the succession of generations, life expectancy, the relationship between humans and nature, and the relationship between humans themselves; in short, every aspect directly related to the species, its needs, its sufferings and its well-being’ (Brugilles & Clément, 2020, p. 5–6).

The emergence of demography and statistics, even before this new science had been named, coincided with the rise of absolute monarchies in countries such as England, France and the Netherlands, which transformed the nature of political power. The birth of these new ruling powers—which closely resembled the transcendent model outlined by the English philosopher Thomas Hobbes in his famous work **Leviathan**—also paved the way for new scientific approaches¹². This turning point, characterised as the ‘Hobbesian Moment’, also marked the first stage of the transition from a traditional society with high mortality and fertility rates to a modern society with low mortality and fertility rates (Le Bras, 2000, p. 388–389).

Sir William Petty (1623–1687) (Petty, 1691), who is regarded as the founder of both disciplines in the modern sense, was an economist who carried out research for Oliver Cromwell’s (1620–1658) government. His friend John Graunt (1620–1674), however, was originally a cloth merchant by trade. Graunt presented his work, **Natural and Political Observations, Mentioned in a Following Index, and Made upon the Bills of Mortality**, at Gresham College in London in February 1662 (Graunt, 1662). This small book is the first modern example of statistical data, such as mortality tables. The work was presented to the members of the Royal Society, which is regarded as the founder of modern academia¹³. Whether Graunt, who went bankrupt in 1674, was influenced whilst compiling his annual balance sheets or by his friend William Petty has long been a subject of debate. It is clear that both pioneers were, in fact, influenced by renowned philosophers such as Francis Bacon and Thomas Hobbes, whose intellectual lineage can be traced through the role of the ‘amanuensis’ (Le Bras, 2000, p. 125). The work was, in fact, intended to mitigate the deadly consequences of the plague and the religious wars. At a time when epidemics and religious conflicts—which Hobbes had not given much attention to—had reached the point of destroying society, Petty and Graunt embodied the divine power that would put an end to this mass extinction. Consequently, the creation of a national identity transcending religious divisions and the preservation of human life through health reforms would become the two most fundamental hallmarks of the modern state. This was, in every sense, a demographic turning point.

¹² In summary, *Leviathan* is a term of Hebrew origin, meaning sea monster or giant. In this context, it is the symbol of the immense power and authority representing the state for Hobbes. Inspired by the "great power of God," Hobbes defines the Leviathan as the symbol of the sovereign power and its (the state's) absolute authority; by virtue of this force, human beings escape from the anarchy and war created by the state of nature (See Hobbes, 2007: 225).

¹³ 'The foundation of the Royal Society aimed to promote experimental philosophy and to advance various branches of learning through voluntary associations of men, similar to academies in other countries. Founded on November 28, 1660, the society sought to encourage the scientific interests and activities that had emerged in Western Europe during the reign of Queen Elizabeth I and the early Stuarts. The society was officially recognized by a charter from King Charles II in 1662, solidifying its purpose and mission (McKie, 1960)'.

The Historical Course of Demographic Growth

a) Population Movements in Prehistoric Times

As Biraben notes, ‘based on the stone tools they left behind, the forested savannah region stretching between Ethiopia and Zimbabwe—covering approximately four million square kilometres—is thought to have been the area where the first humans lived. Around 40,000 BC, the invention of technical innovations such as the spear-thrower, harpoon, bow and arrow greatly increased the efficiency of hunting and fishing, which was the main factor in population growth, particularly in Europe. As sea levels fell, the strait between Sicily and Tunisia narrowed, and Europeans crossed into North Africa on two occasions (around 20,000 and 12,000 BC), settling regions stretching from the Canary Islands to Egypt and even as far as Arabia. At the height of Upper Palaeolithic cultures (10,000–9,000 BC), the population of Europe reached approximately 200,000. Subsequently, around 8,650 BC, a sudden warming of the climate halted population growth, and the population declined at the beginning of the Mesolithic period. However, thanks to the retreat of the ice in northern Europe and cultural adaptation, the population grew rapidly, reaching 400,000 by around 7,000 BC (Biraben J.-N., 2003, p. 3).

The Neolithic Age emerged in the Near East between 10,000 and 8,000 BC. With the transition to a settled way of life, the introduction of plough-based agriculture, livestock farming, pottery-making and the beginnings of seafaring, the population rose from approximately half a million to five million. It is estimated that the population of Neolithic Europe stood at around 2 million by around 4,000 BC. This figure rose rapidly and may have exceeded 23 million by 2,000 BC. However, the emergence of the Bronze Age was accompanied by a decline in population. The Neolithic culture in India spread rapidly, starting from Peshawar, and the population rose from approximately 0.7 million to 20 million between 4,000 and 2,000 BC. Around 8,000 BC, a Neolithic culture also emerged in the Huang He plains of China, and rice cultivation gradually replaced wheat. During this period, the population there also rose from 0.8 million to 20 million. Neolithic cultures, which began somewhat later in Mexico and the Andes, accelerated population growth. In Japan, traces of pottery and agriculture began to appear around 12,000 BC, whilst in the African Sahel, they appeared from around 8,500 BC onwards. The world’s population rose from approximately 7 million to 30 million between 6,000 and 4,000 BC, and may have reached an estimated 100 million by 2,000 BC (Biraben J.-N., 1975).

b) Population Movements in Antiquity

Population growth proceeded at a relatively slow pace during the Neolithic and the earliest periods of history. During this relatively slow phase, a quarter of the world’s population lived in the Middle East, India, the Mediterranean and China. The reason for the establishment of the first great empires in these three regions was that the necessary population threshold had been exceeded. The Middle East, the cradle of the Neolithic Revolution—the collective term for agriculture, livestock farming, weaving, pottery and metallurgy—was surrounded on all sides by Greece, Egypt, the Indus Valley and Central Asia. The Middle East and its surrounding regions were home to half the world’s population until the 500s BC. Today, that figure has fallen to between 7 and 8 per cent. ‘From 10,000 to 8,000 BC, the Neolithic period in the Near East was shaped by a settled way of life that combined agriculture, livestock farming, pottery and seafaring, and it is thought that the population increased tenfold, rising from 0.5 million to 5 million. Neolithic people migrated from Anatolia to Greece, settling near present-day Thessaloniki, and from this densely populated centre, they spread Neolithic culture across Europe in two waves: by sea, following the coastline as far as England, and by land, travelling up the Danube River towards the centre of the continent. Around 4,000 BC, Europe entered the Neolithic period. The population during this period was probably around 2 million. Although the population grew rapidly, there was a decline following the emergence of bronze. By around 2,000 BC, there may have been more than 23 million people living in Europe (Biraben J.-N., 2003, p. 2).

After 500 BC, with the population growth in the three regions mentioned above, Mesopotamia and its surroundings began to lose their dominance. Greece's population around 400 BC was approximately 3 million, accounting for around 15 per cent of Europe's total population. Today, however, this figure has fallen to around 2 per cent. At the beginning of the Common Era, an estimated 40 million people lived in India. 'Although it has been little researched, India—which underwent Neolithisation starting from Peshawar—also became a major centre of rapid population growth, with its population likely rising from 0.7 million to 20 million between 4,000 and 2,000 BC (Biraben J.-N., 2003, p. 2).'

c) Population Growth during the Axial Age and Its Consequences

After the 4th millennium BC, when the first city-states emerged onto the historical stage, it was necessary to wait a further two thousand years or more for the rise of empires. It was not until the 1st millennium BC that the population size and density required for the formation of empires began to develop in regions known as 'hotspots'. This was because, over the more than two thousand years that had elapsed since the dawn of history, the world's population had increased by a factor of approximately 15. Following this increase, the world's population reached 140 million by the 500s BC. This represents a very rapid increase compared to the doubling rate observed in earlier periods, which occurred every 1,000 to 1,500 years. However, from 500 BC onwards, significant population growth was observed in the Mediterranean basin, China and India. Over this five-century period, the population in these regions rose to around 250 million. Consequently, in these three regions—which had reached the population threshold in terms of both density and size necessary for the emergence of empires—a new form of state emerged: the empire. The emergence of empires took place towards the end of the period defined by Karl Jaspers as the 'Axial Age' and following periods of high population growth in certain regions.

Karl Jaspers defines the period he calls the Axial Age as a significant break and turning point in human history. This age spans approximately from the 8th to the 2nd century BC and is a period characterised by profound changes, particularly in the fields of philosophy, religion, ethics and thought. According to Jaspers, this period represents the most fundamental transformation in human history. This is because, during this time, people developed new ways of thinking, new worldviews and new understandings of life. This transformation led to the reshaping of individual consciousness and values, and gave rise to different approaches to metaphysical and ontological questions (Jaspers, 1953, p. 16–65).

The Rise of the First Empires

As Kurishan Kumar points out, an 'empire can generally be defined as vast administrative structures encompassing large-scale, multi-ethnic and multi-religious communities'. Kumar further views 'empires not merely in terms of geographical extent and military power, but also as having a mission to preserve this multicultural structure and ensure unity amidst diversity', and summarises as follows: 'In these structures, although the ruling classes originate from various ethnic and religious backgrounds, they strive to unite around a common identity and purpose. Empires are a vast model of statehood that enables different peoples to live together in a balanced manner (Kumar, 2024, p. 142–194).'

However, whilst empires owed their existence to a growing population, they also indirectly contributed to the stagnation of the first millennium. Nevertheless, it is not correct to attribute the onset of population growth directly to them. Over the last three thousand years, there have been three major waves of demographic expansion: The first took place between 500 BC and the Christian era; the second between 900 and 1250 (occurring simultaneously in the West, China and India), though it was interrupted by the Mongol invasions and the plague; and the third between 1450 and 1800, coinciding with the early modern period. None of these three waves coincides exactly with the rise of a single empire.

The ancient rise dates back two to three hundred years before the Han and Roman empires. China, Europe and India were politically fragmented in the 10th century. The Islamic territories, which constituted the most clearly defined imperial sphere during the 10th and 11th centuries, were unable to benefit significantly from these advances. The final major period began in China with the relative weakening of the Ming Dynasty and in India with the Lodi Dynasty. Wealthy dynasties such as the Mongols (1526–1712) and the Qing (1644–1911) fully capitalised on these developments. Empires generally expanded and deepened the benefits of prosperity, becoming a sustainable model of statehood thanks to the innovations and increases in productivity generated by urban populations. The Han, Song and Mongol dynasties were responsible for significant inventions such as silk, paper, gunpowder, porcelain, tea, iron and steel, cashmere and cotton fabrics. However, empires are not generally the source of small-scale, slow-moving developments. These developments stem largely from population growth or decline among peasant families. Heavy taxation, forced concentration, rapid accumulation of wealth and the confiscation of property are among the worst forms of violence sometimes practised by the empire, and were carried out for the sake of quick gains (Gros, 2014, p. 76–77). This entire process gives rise to a spiral of wealth that turns into luxury in the capital and moves upward from below.

The ‘imperial collapse’ experienced in China between AD 200 and 600 and in the Mediterranean region between 450 and 750 lasted approximately three to four centuries; during this period, the following similar developments were observed in both regions: A decline in population, urban centres, central authority, taxation, the use of money and writing (and consequently, the volume of available knowledge). Both the Chinese and Mediterranean worlds went through dark ages that struck at the very heart of imperial existence, which was founded on taxation, cities, bureaucracy and written production. At the same time, universal religions such as Christianity and Buddhism, which rejected violence, began to rise in both regions.

Population Growth and Epidemics

The primary cause of the decline in the world’s population was not, in fact, the policies implemented by empires, but rather the spread and establishment of major infectious diseases. Infectious diseases such as measles, smallpox and the plague, in particular, played a significant role in these declines. Between the 7th and 3rd millennia BC, living conditions, infant and childhood mortality rates, and adult life expectancy remained stable. With the advent of settled life, nearly 150 new types of disease emerged. Factors contributing to these diseases included changes in diet, a disruption of the natural rhythm of life, close contact with domesticated animals, and the exceeding of population thresholds at which certain viruses could spread. Just as the domestication of animals led to changes in their skeletal and anatomical structures, humans, as biological beings, were also subject to various changes.

However, a marked improvement in life expectancy was observed between the 2nd and 1st millennia BC. Whilst life expectancy from the age of 13—the end of childhood—was approximately 32 years, during the Hellenistic and Roman periods this figure rose to 36–37 years in Greece and the Eastern Mediterranean. Women’s life expectancy, however, was considerably shorter. It averaged 30 years during the Neolithic period and remained below 35 years during the Classical Greek and Roman periods. This situation meant that women’s fertile periods were limited to approximately twelve years, and their total number of births was restricted to five or six.

The population growth after 500 BC meant that a density threshold was exceeded, leading to the spread of epidemic diseases. The continued growth of the human population facilitated the spread of certain bacterial diseases that have caused mass fatalities throughout history. Malaria, previously found only in low-lying coastal areas and marshes, began to spread beyond these regions. Tuberculosis, which had been identified even in its early stages in the form of bone lesions, was clearly defined by the clinical diagnoses of Greek physicians and significantly increased mortality rates,

particularly among women. Measles and, possibly, smallpox began to spread in Greece from the 5th century BC onwards. According to another hypothesis, smallpox may have emerged in China in the 1st century AD and begun to spread from that point onwards.

The Antonine Plague, which affected a large part of the Roman Empire in the mid-2nd century AD, is one of the earliest examples of the global spread of pathogens. The plague likely spread to the Mediterranean region in the 6th century via rats carrying infectious fleas, which had originated in India. This disease caused a decline in the population of the Mediterranean world of between 20 and 30 per cent between the years 200 and 750. The epidemic that occurred in the 6th century struck densely populated regions of the Eastern Mediterranean – particularly Syria, Anatolia and Egypt – with great severity and remained active there for over two centuries. By contrast, in the Western Mediterranean, the epidemic remained more limited; it was observed primarily along trade routes, in the areas surrounding the Ebro and Rhône valleys, which had close commercial ties with the East. In other regions, however, due to the lack of population continuity and regular trade, the epidemic either did not occur at all or subsided rapidly (Gros, 2014, p. 72–76).

The Birth of Modern Natalism (Pro-Birth Movement)

Alongside the optimism that developed throughout the 19th century, a fear of overpopulation based on Malthus's ideas also prevailed. Particularly in some countries, as population growth came to be regarded as a sign of vitality, confidence in the nation's destiny and a sense of optimism grew. Towards the end of the 19th century, the German Empire exemplified this collective psychology. 'As the population grew, so did confidence and optimism, whilst at the same time a sense of superiority developed towards other peoples who were not experiencing such population growth.' In 1890, the German press frequently emphasised the advantage that Germany's population growth conferred over France. There were also claims that Germany would reach a population of 100 million by 1920, whilst France would remain at around 38 million (Renouvin, 1960, p. 631).

In expansionist states such as Germany, pro-population movements—known as 'natalism'—encouraged population growth through childbirth, whilst also supporting all means of population increase, including immigration. In France, however, this movement became particularly pronounced from the 1870s onwards, due to the rapid decline in birth rates and the attribution of the 1871 defeat by Prussia to a shortage of population. France seemed to have developed a sort of fertility complex and became receptive to the natalist ideas propagated by the National Alliance for Population Growth, founded in 1896. Founded by the statistician and demographer Alphons Bertillon (1853–1914), this organisation aimed to revitalise fertility and re-establish a 'sense of morality' within the family in order to safeguard social stability. Natalism was here associated with a moderated form of eugenics, and priority was given to increasing births, particularly amongst the middle and upper classes.

The Modern State's Approach to the Population Problem

The modern state system aims to directly govern a large population composed of individuals. The population now consists of more homogeneous individuals who can be classified into categories, rather than a traditional network of complex personal relationships. These classifications and categories enable the state to count, analyse and manage the population. It was the emergence of such categories that paved the way for the birth of statistics and demography. Life expectancy has now become not merely an individual concept, but also a political and statistical one. Consequently, the state has come to collect information on and intervene in matters relating to the population's health, fertility and mortality rates.

The political role of the state is evident behind the profound transformation in conceptions of individual life and death that occurred during the emergence of the modern state. In the past, a person's lifespan (long life) was a symbol of astrological movements, individual endeavour and health. However, with the emergence of the concept of 'mortality' (mortality rate, the likelihood of mass

death), health and life expectancy ceased to be purely individual matters and began to take on a mass character, becoming a phenomenon managed by the state. The state assumed the authority to measure, calculate and control mortality rates through statistics. In this sense, death is no longer merely an individual end, but has become a matter of public concern.

This transformation is an inevitable process for ensuring the modern social order. For it has become the state's duty to prevent the state of absolute chaos described by Hobbes as the 'war of all against all' (*bellum omnium contra omnes*). The state has, in effect, begun to act like a doctor safeguarding public health. Death is no longer merely the will of the Creator, but a phenomenon controlled by state authority (Le Bras, 2000, p. 335–394). As we saw at close quarters during the COVID-19 pandemic, states have taken swift decisions in an effort to protect their societies. Conspiracy theories claiming that certain circles have sought to reduce the world's population have thus collapsed.

The End of the Old Demographic Regime

Following the intervention of the modern state and the disappearance of the plague from Europe, a rapid transition took place from the old demographic structure—which had persisted until the First World War—to a system characterised by a long average life expectancy and low fertility. Between 1800 and 1914, Europe's population more than doubled, rising from 188 million to 458 million. The prospect of living into advanced old age ceased to be the privilege of a select few and became the lot of the many. At the same time, the era in which women devoted their childbearing years entirely to pregnancy, breastfeeding and the care of young children came to an end. Furthermore, the migration of tens of millions of people from Europe to both old and new territories became a mass phenomenon. The impact of these changes on the continent's demography has been as profound as that of the Industrial Revolution on capital production or the French Revolution on political systems (Bacci, 2009, p. 133).

Technological and productive advancements that precipitated the Industrial Revolution rapidly transformed human ways of life. The conversion of inorganic matter into usable energy marked the end of reliance on land for energy production. Until then, land had been essential both for sustaining draft animals and for supplying fuel. It has been estimated that global coal production—concentrated predominantly in Europe and North America—increased tenfold between 1820 and 1860, and experienced a comparable expansion over the subsequent six decades. A similar surge occurred in the generation of energy from all other inorganic sources. The increase in per capita energy, which had once been almost entirely constrained by human and animal muscle power, yielded a proportional diversification of activities alongside an expansion in commodity production and trade. Thus, broadly speaking, the emergence and dissemination of the Industrial Revolution exerted an influence on population growth potential comparable to that of the Neolithic Revolution, which marked the transition from hunter-gatherer systems to settled agriculture. While the Neolithic Revolution brought an end to human reliance on fixed resources produced incidentally by the ecosystem¹⁴, the Industrial Revolution decoupled resources and energy production from the land altogether (Bacci, 2009, p. 134). Nowadays, rare earth elements are giving rise to new tensions while also increasing dependencies.

¹⁴ 'The importance of the Neolithic period in human history is emphasized by the term "Revolution," a concept first introduced by the Australian archaeologist Gordon Childe. According to Childe, the Neolithic Agricultural Revolution was a process that radically transformed the human economy, directly securing human access to food resources. The fundamental components of this revolution were learning to cultivate crops, grow plants, practice selective farming, and domesticate certain animals to make them dependent on humans. These two stages (agriculture and animal husbandry) are closely interconnected. Thus, humanity transitioned from a parasitic lifestyle dependent on nature to a symbiotic lifestyle with nature (Yılmaz, 2021: 37)'.

The Impact of Population Growth on European Expansionism

The phenomenon of population growth observed in Europe following the Age of Discovery—propelled largely by the introduction of foodstuffs from the New World—served as one of the primary catalysts strengthening state structures and inclining them toward expansionist policies. A similar demographic surge had occurred prior to the Crusades, with those expeditions acting essentially as an outward manifestation of the societal tensions generated by such growth. Likewise, pronounced population increases are evident prior to the migration of the Turks from their ancestral homelands as well as preceding the Mongol invasions. However, regarding the First and Second World Wars, the salient point of divergence lies in their occurrence following an unprecedented demographic expansion in human history. Applying Aristotle's framework of the relationship between matter (hyle) and form (eidos), the expansion of matter—that is, the population—compels the forms, namely the states, to expand or inflate, so to speak. Meanwhile, societal mobilizations birthed populist discourses such as Fascism and Nazism—which ultimately transformed into mass movements in Europe—and Western hegemony subsequently spread, at times through authoritarian means and at times under the banner of democracy (Öz, 2024).

Had circumstances unfolded favorably for Napoleon, Bismarck, Mussolini, and Hitler—that is, had the requisite factors giving rise to earlier empires coalesced with this population explosion—a Roman-style empire encompassing the entirety of Europe might have emerged. Although this did not materialize within continental Europe, the rapid population growth in the United States—itsself a product of European expansionism—led in the long run to the emergence of a modern hegemonic empire encompassing both Europe and Asia. (This demographic growth in the US proceeded at a rate of 35 percent per decade until the Civil War [1861–1865], 25 percent in the latter half of the nineteenth century, and approximately 10 percent today). Currently, projections indicate a deceleration in the growth rate of the US population. This demographic deceleration is widely regarded as a significant factor likely to erode the hegemony of the US as a superpower, particularly as the global demographic center of gravity pivots back toward Asia (Öz, 2024). Russia, however, has not yet confronted the full range of negative consequences of demographic decline. Indeed, signs of demographic weakening are undermining this country's position. It is evident that Russia has begun to recognize this as a more vital threat than its external enemies. The state coercion it has resorted to in order to increase its population clearly demonstrates this.

The Phenomenon of Population in Turkey

In his referenced work, İbrahim Serbestoğlu comprehensively examines the shifting perception of population in the nineteenth-century Ottoman Empire, alongside state policies implemented to enhance demographic power. Summarizing his thesis, the author notes that while the empire during its classical period viewed the populace merely as a source of taxation and military conscription, under the influence of European theories from the nineteenth century onward, it began to perceive population growth as a *sine qua non* for civilization and development. Within this scope, he focuses particularly on the provincial activities of inspectors such as Ahmed Cevdet Pasha, detailing his efforts to mitigate financial burdens—specifically exorbitant wedding expenses and bride prices—that constituted the primary impediments to marriage. Ultimately, these state interventions sought to reorganize the social fabric, thereby forging a more robust infrastructure across agricultural, commercial, and military spheres. Furthermore, the work presents empirical data illustrating the persuasive methods employed by the state, alongside tangible successes achieved through mass weddings conducted across various regions. Serbestoğlu rightly concludes, however, that the population planning and social engineering endeavors of the Ottoman bureaucracy ultimately fell short of fully achieving their intended goals (Serbestoğlu, 2014, pp. 255–273).

Similarly, Nuri Akbayer, in his study titled *Ottoman Population After the Tanzimat*, emphasizes how vital the population issue came to be perceived following the Tanzimat reforms,

identifying the onset of the empire's dissolution process as the primary driver behind this perception (Akbar, 1985, p. 1238). As highlighted in both citations, the Ottoman State confronted demographic reality only after entering its period of decline. Consequently, this mode of confrontation represents one of three historical pathways: demographic realities are confronted either through the lens of decline precipitated by catastrophic events (such as the plague outbreaks analyzed by Ibn Khaldun), through the prism of a sudden surge (as seen in modern Europe), or through the vacuum created by continuous territorial and population losses (as exemplified by the Ottoman case and, today, by Russia). In the final phase, having failed to increase the Ottoman population, the state was forced to engage in settlement engineering over the remaining population in Anatolia, particularly during the rule of the Committee of Union and Progress (CUP) (see Dündar, 2026). In this regard, it must be emphasized that the founding leadership of the Republic of Turkey acted more in accordance with the principles of a modern state, thereby rapidly gaining strong momentum in population growth. Within this framework, in his opening address to the Grand National Assembly of Turkey on March 1, 1924, Mustafa Kemal Atatürk stated:

"I forcefully underline the objective of preserving and increasing our population. Measures generally observed for public health must be continuously supplemented and expanded. There is no doubt that once the fertile and productive Turkish nation attains continuous and scientifically sound health conditions, it will possess the strength to rapidly populate and revitalize the Turkish homeland."

In uttering these words, Atatürk actually embraced "peace at home and peace in the world" as a core principle, drawing upon the hygiene consciousness that emerged in Western Europe particularly after the 1830s, as well as a Hobbesian perspective acknowledging that war and violence destroy society. However, when this policy brought about a population explosion, the resulting anxieties—fueled by the anti-natalist movement that grew into a global trend in the 1960s—led to a shift in population policy. Expressing this anxiety in the most striking manner, Mehmet Aydın, the Minister of Health at the time, remarked upon his return from the International Conference on Population in Mexico in 1984: *"High fertility is harmful to both the mother and society. One cannot simply keep giving birth incessantly."*

Global population control, financed through various foundations such as the Rockefeller Foundation after the 1960s, ultimately failed¹⁵, as several billion people have been added to the world population since then. Turkey's four-decade-long population control policy, on the other hand, proved relatively successful. Indeed, we know that throughout history, state interventions in demographic cycles have remained limited. Although it is obvious that the modern state acts as a significant—if not absolute—catalyst in triggering population growth, it is equally clear that it will confront novel and unprecedented challenges regarding the problems created by demographic decline. Turkey currently appears to have realized this reality. However, we know that there are deeper, underlying determinant factors in population dynamics that transcend the limits of state capacity. It would not be an exaggeration to state even now that policies aimed at increasing fertility rates will ultimately fail to overcome individual inclinations, conformism, and self-interests—trends that were, ironically, reinforced by the state itself.

Conclusion and Interpretation of Data

As examined in this study, traditional states categorized populations based on gross numerical totals and maintained lineage-oriented perspectives. Early censuses, which relied primarily on the headcount of the male population, served simultaneously as demonstrations of state legitimacy and power. Modern states, by contrast, seek to manage populations not merely numerically, but also economically, politically, and socially. Consequently, the structure, movement, and composition of a

¹⁵ For an article questioning the intentions of the Rockefeller Foundation, see Erhan Afyoncu, "Population planning was a project of global powers" (*Nüfus planlaması küresel güçlerin projesiydi*), *Sabah*, December 7, 2025.

population have become key determinants of a state's domestic and foreign policies; demographic data form the bedrock for policy planning in domains such as budgeting, military capacity, healthcare, and urbanization. While the Industrial Revolution precipitated a dramatic leap in population growth—enhancing societal welfare while concurrently escalating the risks of conflict and warfare—the second half of the twentieth century onward has witnessed a deceleration and even a downward trend in the rate of population growth, a shift that is fundamentally reshaping demographic and geopolitical dynamics.

Today, with population growth rates progressively slowing down, the global population is projected to peak at approximately 10.13 billion in the 2080s. As a result of this trajectory, both economic and social structures will undergo profound transformations. Population aging and contraction will necessitate structural overhauls in healthcare and social security systems, forcing nations to reorient their strategic frameworks accordingly. As Pierre Renouvin observed, demographic shifts play a pivotal role in international relations and the balance of power. Population movements frequently rank among the primary drivers of wars, migrations, and international disputes. Demographic dynamics, therefore, constitute a cornerstone not only of domestic policy, but also of global geopolitics.

The Demographic Transition Process—which originated in the West and is now clearly observable in Turkey—unfolds across three main phases: an initial phase characterized by high, balanced birth and death rates; a second phase marked by rapid population growth driven by falling mortality rates; and a final phase wherein declining fertility rates lead to population stabilization or contraction. This model applies to the vast majority of contemporary nation-states, offering a foundational framework for understanding how demographic dynamics evolve over time. Given the intricate and enduring impact of demography on statecraft and international relations, countries undergoing demographic transition are likely to face severe long-term challenges tied to depopulation. Thus, in light of historical trajectories and empirical data, the close monitoring of demographic trends by policymakers and global actors becomes ever more critical for foreseeing and mitigating potential future crises.

In interpreting the findings reached in this paper, one must first highlight how the phenomenon of population in mythology has been transmitted across generations through collective consciousness. As demonstrated in the text, mythological narratives such as the Babylonian Flood Myth represent the psychological and cultural reflections of humanity's existential struggle and natural catastrophes. These myths form the cornerstones of a narrative tradition in which human struggles against nature and self are inextricably interwoven with themes of loss and rebirth. Moreover, these mythological accounts symbolically depict population as an existential problem and mirror human resilience and reconstruction in the face of calamity. It can thus be concluded that this relationship between mythological narratives and humanity's existential struggle performs a vital function in shaping collective memory.

The study further examines the historical evolution of population censuses and registration practices in tandem with the economic and administrative needs of states. The cases of Ancient Egypt and Rome demonstrate that censuses were utilized not merely for taxation and military conscription, but also as instruments through which central authority maintained social order and governed populations. Notably, with the widespread adoption of paper in the fourteenth century, population data collection procedures transitioned into a scientific dimension, leading to the development of the foundational registration systems of the modern state. At this juncture, demography emerged as a primary instrument consolidating state power and legitimacy while shaping development policies. Furthermore, it becomes evident that population policies and censuses throughout history have been intimately linked to state processes of consolidating sovereignty and authority.

Additionally, the study addresses in detail the impact of epidemic diseases as one of the most dramatic turning points in population movements. The spread of infectious diseases between the seventh and third millennia BCE and its devastating effects on social order, demography, and economic activity represent one of the most paramount themes in human history. Diseases such as the plague, smallpox, and measles not only decimated population density but also precipitated the collapse of cities, economic life, and entire states. Moreover, the dissemination of disease, alongside cultural and technological developments, paved the way for profound transformations in lifestyle and public health policies. From this perspective, epidemics, demographic shifts, and societal adaptation processes can be identified as decisive forces throughout history.

With the emergence of the modern state model, however, mortality and fertility became matters of public concern, laying the groundwork for states to shape their population policies and public health services. This paper demonstrates that this revolutionary turning point occurred when the modern state sought to end the peril of annihilation—famously conceptualized by Thomas Hobbes as the "war of all against all"—and accepted the preservation of human life as a fundamental duty of public health. Exemplified further by contemporary health crises such as the COVID-19 pandemic, these developments illustrate that modern state interventions in population health and life expectancy expand the sphere of state legitimacy and establish new norms for regulating social life. In this context, the management of population dynamics and mortality rates has become a primary argument for the legitimacy of the modern state and an indispensable pillar of the sociopolitical order.

www.turkishstudies.net/economy**Turkish Studies - Economics, Finance, Politics**

eISSN: 2667-5625

**ANKARA SCIENCE
UNIVERSITY****Nüfus Hareketlerinin Modern Devlet Öncesi ve Sonrası Küresel ve Yerel Siyasete Yansımaları****Giriş**

Hâkim tarih paradigması, beşeri tarihi daha çok insanların fiziki ve biyolojik başkalaşım süreçleri üzerinden anlatarak, insan becerilerinin de zaman içerisinde geliştiği üzerinde durmaktadır. Charles Darwin'in (1809-1882) evrimsel biyolojisi ile örtüşen bu tarihsel şemada, insanların günlük kullanımları için icat ettikleri araçların da tıpkı biyolojik evrim sürecinde ki gibi ani sıçramalarla değil de, aşamalı ve yavaş bir gelişim sürecine tâbi olması gerekmektedir. Fakat son yıllarda yapılan keşiflerdeki erken insana ait buluntular ve Anadolu erken neolitik dönemine ait Göbeklitepe ile sembolize olan keşifler (kabaca M.Ö. 10 bin/7 bin arasını kapsar) hem biyolojik evrime, hem de evrimsel beşeri tarih yaklaşımlarına ciddi hasar vermiştir. Dolayısıyla evrimsel okuma tablosu ile erken neolitikte Güneydoğu Anadolu'da yaşanan sıçramayı anlamak pek mümkün görünmemektedir. O halde bu dönemde yaşanan köklü başkalaşımın nedenini başka alanlarda aramak gerekir.

Tabiatı gereği insan biyolojisi, bilinci, psikolojisi ve sosyalleşme ihtiyacı olan ve özellikleri çeşitli faktörlerle etkileşime giren ve bu dört boyutun her birinin diğerlerini etkileyebildiği bir canlıdır. Beslenme gereksinimleri, neslini devam ettirme, barınma, çevreye adaptasyon yeteneği ve irili ufaklı topluluklar içinde dayanışma ve sosyalleşme ihtiyaçları olan bir varlık olarak, çok çeşitli biçimlerde yaşam formu geliştirmiştir. Durağan bir seyirde insan sayısı bir statüko oluştururken, belirli bir alanda yaşayan insan sayısı ani bir şekilde çoğaldığında köklü değişimler yaşanabilmektedir. Bu şekilde yaşanan erken nüfus artışlarından biri son buzul çağından sonra yaşanmıştır. Eksenindeki eğiklik ve güneş etrafındaki yörüngesi nedeniyle dünya bazı dönemlerde soğumuş ve buzul çağı denen dönemler geçirmiştir. Son buzul çağının sona ermesi ile birlikte Güneydoğu Anadolu erken neolitiğinde nüfus yoğunluğu ve sıçramasına neden olan temel faktör iklimsel koşullar ve buna bağlı olarak fauna ve floranın değişimidir.

Urfa Ovası'nda av hayvanlarının sayısında yaşanan büyük artış ve buna paralel olarak göçebe insan topluluklarının, burada hemen yanı başlarında ve ulaşabilecekleri noktalarda olan gıda rezervlerinin çevresine yerleşmelerine neden oldu. Ardından evcilleşmesi mümkün olmayan ceylanların korkularını tetiklemeyecek kadar büyük çöl tuzakları inşa ettikten sonra, yıl boyu canlı hayvan rezervine sahip olmaları nedeniyle bir nüfus patlaması yaşandığı anlaşıyor. 1500 yıllık bir çevre tahribatının ardından besin kaynakları tükenmeye başlayınca bu ihtişamlı dönem sona ermiştir. Günümüz sanayi toplumu veya dijital toplumunda her şey nasıl ki sermaye ve rakamlar üzerinden ifade ediliyorsa, Göbeklitepe ve çevresinde olan biten her şey avlanma ve çöl tuzaklarının bakımı

üzerinden ilerlemekteydi. Yeni bir sosyolojinin olduğu bu dönemde farklı kılanlar komünel yaşam düzeninde yan yana yaşamak zorunda kalmıştır. Hızlı tahribat ve gittikçe azalan insan sayısının doğurduğu endişe, ritüellerin daha katı bir şekilde yapılmasına neden olmuş olabilir.

Malthus'un 'kapanı' muhtemelen ilk olarak burada kurulmuştur. Ama bu dönemde yapılan anıtsal mimari ve büyük yerleşim yerleri ve onlarca kilometre karelik çöl tuzaklarının inşasında, insan sayındaki artışın yarattığı sinerjiyi ve hemen ardından gelen çöküşü görmezden gelemeyiz. Binlerce yıl sonra Göbeklitepe ile aynı kaderi paylaşacak olan Mezopotamya uygarlıkları, hızlı nüfus artışına tanıklık ettikten sonra M.Ö. 500'lü yıllarda demografik gerilemenin bütün krizlerini yaşadıkten sonra üstünlüklerini kaybetmiştir. Dolayısıyla demografik yoğunlaşma veya çoğalma ve gerileme dönemleri beşeri tarihin karanlıklarında kaybolmamızı engelleyen kılavuz iplerin başında gelmektedir. Bu nedenle çöküş dönemlerine tanıklık edildiğinde, insanların çoğalmasının yarattığı devrimsel atılım bilinmediği için sayısal çokluk bir felaket olarak görülmektedir. Başta Göbeklitepe ve ardından Mezopotamya bu dramatik gerilemeyi taşlara ve tabletlere kaydederek beşeri hafızada silinmez ve olumsuz çağrışımlar bırakmışlardır. Modern devlet öncesinde defalarca yaşanan demografik atılım ve ardından gelen süreçlerde devletlerin rolü son derece sınırlıdır. Bu nedenle Batı Uygarlığının yükselişinin ardında yatan temel faktörlerden biri olan nüfus artışını yakalamak Osmanlı İmparatorluğu gibi geleneksel devletlerde mümkün olmamıştır. Avrupa'da da nüfus artışının doğurduğu endişeler veya umutlar vardır. Dünyayı ele geçirmeyi amaçlayan Batı Avrupa ülkeleri özellikle Almanya ve Fransa nüfus olgusunu varoluşsal bir zemine çekmiştir. Eldeki verilere göre M.S. 1000'li yıllarda başladıktan sonra 1348 vebasıyla ara veren ve 1400'lü yıllardan itibaren yeniden başlayan nüfus artışı döneminin, yaklaşık bir asır sonra sona ereceği tahmin edilmektedir. Dolayısıyla Göbeklitepe ve Mezopotamya ve diğer uygarlıkların tanıklık ettiği demografik döngünün sonraki aşamasının, yani gerilemenin doğuracağı krizleri şimdiden tahmin etmek oldukça zordur.

Avrupa modern nüfus patlamasının merkezinde yer almaktadır ve yükselişin neden olduğu çeşitli sorunlar hakkında yazılan kapsamlı eserler vardır. Bu kapsamda yapılan ciddi çalışmalardan biri olan *Démographie et relations internationales* [Demografi ve Uluslararası İlişkiler] adlı eserinde Pierre Renouvin, modern çağda demografik dönüşümlerin uluslararası siyasetin temel belirleyicilerinden biri hâline geldiğini vurgulamaktadır. Renouvin'a göre, son yüzyılda dünya nüfusundaki hızlı artış ve uluslararası göç hareketlerinin yaygınlaşması, küresel demografik yapıyı köklü biçimde değiştirmiştir. Bu süreç, devletlerin ekonomik ve siyasal güç dengelerini yeniden şekillendirmiş; dolayısıyla demografik hareketler, uluslararası ilişkiler çalışmalarının önemli bir inceleme alanı hâline gelmiştir. Bununla birlikte nüfus hareketleri yalnızca ekonomik ve toplumsal dönüşümlere yol açmamış, aynı zamanda devletlerarası anlaşmazlıkların ve çatışmaların hem nedeni hem de fırsat alanı olarak işlev görmüştür (Renouvin, 1960, s. 625). Renouvin bu tespitlerde bulunduğu yıllarda İkinci Dünya Savaşı'nın hatırası hala tazeydi ve dönemin küresel nüfusu yaklaşık olarak 3 milyar civarındaydı. 1974'teki ölümünden önce 1 milyarlık yeni nüfus eklenmişti. Geçen elli yılda ise 4.3 milyar daha eklendi. İstatistiksel verilere göre rakam 10 milyar civarına ulaşabilir. Aradan geçen yıllar Renouvin'ı bir kez daha düşünmemizi önermektedir. Zira onun yaklaşımı, demografik olgunun uluslararası ilişkilerin, savaşların ve jeopolitik gelişmelerin anlaşılmasında merkezi bir analitik unsur olarak değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Daha da önemlisi demografik ölçekler beşeri tarihin en önemli faktörlerinden biri olarak değerlendirilmeyi hak etmektedir.

Bu bağlamda nüfus ölçeği, jeopolitik dönüşümleri ve nihayetinde insanlık tarihinin yönelimlerini açıklamada temel değişkenlerden biridir. Günümüzde demografi biliminin giderek daha fazla önem kazanması da hakikatle doğrudan ilişkilidir. Zira devletlerin nüfus yapısı ve insan kaynağı kapasitesi; ekonomik kalkınmadan sosyal politikalara, kentleşme süreçlerinden iklim değişikliğine kadar pek çok alan üzerinde belirleyici etkiler üretmektedir. Bu nedenle ulusal ve uluslararası kuruluşlar, düzenli demografik araştırmalar yürüterek geleceğe ilişkin olası senaryoları analiz etmeye çalışmaktadır. Söz konusu analizler yalnızca nüfus hareketlerini niceliksel olarak incelemekle sınırlı kalmamakta; aynı zamanda geleceğin sosyal, ekonomik ve siyasal yapısını şekillendirecek toplumsal

dinamiklerin anlaşılmasına da katkı sunmaktadır. Bu alanda önemli çalışmalar yürüten *The International Institute for Applied Systems Analysis* [IIASA] tarafından 2023 yılında Viyana’da gerçekleştirilen araştırmaya göre, dünya nüfusunun 2080 yılında yaklaşık 10,13 milyara ulaşarak zirve noktasına erişeceği, ardından da kademeli bir düşüş sürecine girerek 2100 yılında 9,88 milyara gerileyeceği öngörülmektedir¹⁶. Bu kapsamda, küresel ölçekte doğurganlık oranlarında gözlemlenen düşüş eğilimi son otuz yıldır devam etmektedir. Kadın başına düşen doğurganlık oranındaki bu gerileme, gelecekte ortaya çıkabilecek sosyal ve siyasal sonuçlara ilişkin önemli tartışmaları beraberinde getirmektedir. Nitekim tarihsel örnekler, pozitif ya da negatif yönlü demografik değişimlerin siyasal gerilimleri artırabildiğini ve belirli koşullar altında büyük ölçekli çatışmaları tetikleyebildiğini göstermektedir. Dolayısıyla günümüzde yaşanan demografik dönüşümlerin uzun vadeli etkilerinin değerlendirilmesi, kapsamlı ve çok boyutlu analizleri zorunlu kılmaktadır.

1750’lerden sonra başlayan pozitif yönlü süreç ile birlikte dünya nüfusu 15 kata yakın bir seviyede artmıştır. Bu katlanma oranı bildiğimiz kadarıyla tarihte nadir görülebilmektedir. Fakat son araştırmaların gösterdiği gibi, bu muazzam demografik büyümenin sonuna doğru gelinmektedir. Sanayi Devrimi’nin getirdiği sonuçlardan biri olan bu sıra dışılığın, tarım toplumundan daha fazla refah, ama aynı zamanda daha fazla gerilim, çatışma ve savaşlara neden olduğu bilinmektedir. Elbette bütün savaşların tek nedeni demografik artış veya azalış gibi etkenler değildir. Fakat önemli bir olgu ve etken olarak karşımızda her zaman durmaktadır.

Geçmişe bakıldığında, benzer süreçlerin tekerrür edebildiğini görmekteyiz. Söz konusu tekerrürlerin nedenlerinden birinin yüksek oranlarda nüfus artışı ve buna bağlı olarak kaynak daralmaları gelmektedir. Teknolojik gelişmelerin tarım toplumundaki gıda üretimi sorununu çözdüğü ve ‘Malthus Kapanı’ni parçaladığı düşünülse de¹⁷, sanayi toplumunda yeni parametreler geliştiği için nüfus artışı gerilim yaratma potansiyelini korumaktadır (Bkz., Malthus, 2021). Dahası dijitalleşme olgusu bu gerilimlere yeni boyutlar eklemektedir. Malthus’un binlerce yıldır hüküm süren tarım toplumu düzenini inceleyerek geliştirdiği teoriye göre, nüfus katlanarak artmasına karşılık, tarımsal üretimin artış hızı çok yavaştır ve bu tersine süreç kıtlık, salgın ve nihayetinde savaşlara neden olur. Tarımda yeni tekniklerin gelişimi ile tersine çevrilen bu süreç sonrasında Japonya, İtalya ve Almanya gibi devletler 1870’li yıllardan sonra gelecekte yaşanacak savaşlarda veya yayılmacılık politikalarında ihtiyaç duyacakları asker rezervini hesaba katarak ciddi bir *natalist*, yani doğum yanlısı politika gütmüşlerdir. Dolayısıyla gıda kıtlığı ve bolluğu farklı gerekçelerle de olsa savaşlara neden olabilmektedir¹⁸.

Bir ülkenin nüfusu, o ülkenin dinamik ve değişen sosyal, kültürel, ekonomik ve jeopolitik yapısını oluşturur. Nüfustaki nitel ve nicel değişimler, ülkenin siyasi ve sosyo-kültürel yapısıyla yakından ilişkilidir. Dünya genelinde nüfusun dağılımı, yoğunluğu ve artışı sürekli değişim halindedir. Bu değişimleri belirleyen üç temel faktör ise doğum oranları, ölüm oranları ve göçlerdir. Bu faktörler, nüfusun zaman ve mekândaki değişimini gösterirken, nüfusun yapısal özelliklerine de ışık tutmaktadır (Atasoy, 2013, s. 377). Günümüz dünyasında nüfus hareketleri çok farklı şekillerde tespit

¹⁶ New projections of population and human capital provide insights into what our future could look like all the way until the year 2100 under different developmental scenarios. The findings are presented in datasets compiled by IIASA scientists in partnership with the Wittgenstein Centre for Demography and Global Human Capital, başlıklı yazı, erişim: 12/03/2025.

¹⁷ Malthus Kapanı, nüfus artış hızının doğal sınırlamalarla karşılaşmasıyla ortaya çıkan mekanizmayı tanımlar. Bu kavram, nüfusun geometrik oranda büyürken, gıda ve kaynakların aritmetik oranda artması nedeniyle, sınırsız büyümenin sürdürülebilir olmadığını vurgular (Karaca, 2022). Nüfus artışını kontrol altında tutmak veya sınırlamak için, doğal afetler, savaşlar, hastalıklar ve kıtlık gibi ‘kapanlar’ devreye girer; bu unsurlar, nüfusu azaltıcı ve dengeleyici bir rol oynar. Böylece, Malthus’un görüşüne göre, bu kapanlar, nüfusun aşırı büyümesini engelleyerek, kaynakların ve yaşam standartlarının sürdürülebilirliğini sağlar. Malthus’un nüfus teorisine biyoloji-ideoloji ikilemi içinde yaklaşan bir çalışma için bakınız (Karaca, 2022: 99-117).

¹⁸ Fakat Sanayi Devrimi’nin insan emeğine duyulan ihtiyacı azaltması, beslenme rejimi ve tıp alanındaki ilerlemeler olmasaydı ne natalist politikalar yürütülebilir ne de milyonlarca gençten oluşan asker rezervi oluşabilirdi.

edilebilmekte ve uluslararası kuruluşlar ve devletler buna göre politika belirleyebilmektedirler. Fakat ilk devletin kuruluşundan günümüze kadar geçen zamanda devletler her zaman çeşitli nedenlerle ne kadar insana hükmettiklerini bilmeyi istemişlerdir. Bu isteğin kapsamı askeri rezervin belirlenmesi, vergi gelirlerinin hesaplanması olabileceği gibi, nüfusun çokluğu ile övünmek gibi soyut bir nedene de dayanabilir. Günümüz demografik eğilimlerini anlamak için, beş bin yıllık dünya tarihinde devletlerin nüfus olgusuna nasıl yaklaştıklarını da bilmek gerekir (Tellioğlu, 2008; Atasoy, 2010; Çetin, 2010; Gül, 2010; Günşen, 2010; Şahin, 2010; Çiftçi, 2011; Sağır, 2011; Bayraktarlı, 2011; Demiray, 2012; Kuyucuoglu, 2013; Kara, 2013; Birsal, 2013; Kara vd., 2013; Ercan, 2013; İskender Kılıç & Ünlü, 2014; Koyuncu, 2014; Muşmal & Şahinkaya, 2014; Pekak, 2014; Yaşar Ekici, 2014; Yakar, 2014; Elmastaş & Yılmaz, 2015; Gül, 2015; Çam, 2025; Bostan & Sertkaya Doğan, 2024; Cindiloğlu Demirer, 2019; Şahin & Taşlıgil, 2019; Öztürk & Tire, 2020; Akkuş & Akkuş, 2020; Can, 2020; Arpağ & Bayartan, 2022; Arslan, 2024; Şentürk, 2020; Çağlar vd., 2020; Yardımcı & Çelik, 2020; İşbilen & Dikyol, 2021; Sağlam, 2021; Yüksel, 2021; Okur vd., 2019; Ademi & Loshkovska, 2019; Ülker, 2020; İnce & Şimşek, 2020; Temiz, 2020; Altun, 2021; Kartal & Kartal, 2022; Acar Çınar & Ergül, 2023; Akoğlu & Demir, 2023; Köroğlu & Kartopu, 2024; Savaş, 2024; Polat, 2025).

Yöntem ve Perspektif

Elinizdeki çalışma dolaylı hesaplamalara dayalı rakamlarla insanlık tarihinin demografik değişimlerini ele almaktadır. Buna gelecek yıllara ait öngörülerde dâhildir. Bu kapsamda tarihsel ölçekte nüfus değişimlerinin sonuçları, bir devletin sahip olması gereken insan sayısının ne kadar olacağı gibi konular çeşitli fikirlerin doğmasına neden olmuştur. Modern öncesi dönemde devletlerin insan ömrünü uzatma gibi çabaları yoktu. Oysaki bu olgu modern devletin en temel görevlerinden biri haline gelmiştir. Sanayi Devrimi'yle gelişen hijyen kuralları, tıp alanındaki gelişmeler, gıda tüketiminde belli bir düzeyin yakalanması sayesinde artık milyarlarca insandan oluşan bir dünyada yaşıyoruz. Bu nedenle günümüz demografisinden üç asır öncesine bakmak yanıltıcı olabilmektedir. Bu çerçevede eşliğinde makale mitolojik çağlardan başlayarak yaşanan kırılmalar ve dönüm noktaları ve bunlara bağlı olarak değişen yaklaşımları ele almaktadır.

Yöntem olarak çalışma çeşitli tarihsel ve teorik kaynaklara dayanan derleyici ve betimsel bir yaklaşımla hazırlanmıştır. Mutlak verilerin bulunmadığı zaman dilimlerini de kapsayacak biçimde, dolaylı hesaplamalara ve literatür taramasına dayanan tarihsel verileri sistemli olmayan ancak kıyaslama ve analiz yapmaya imkan tanıyan *Annalesvari* bir kısa, orta ve uzun vadeli okuyuş çerçevesinde ele almaktadır. Ayrıca, başlangıç noktasında mitolojik anlatıların ve tarihsel nüfus sayımlarına ilişkin bilgiler aktarılmakta olup, bu bilgiler üzerinden genel eğilimler ve dönemler arasındaki dönüşümler betimlenerek incelenmektedir. Bu bağlamda, çalışma esasen literatür temelli, betimleyici ve tarihsel analizlere dayanan bir metodolojik yaklaşım benimsemektedir.

İnsanoğlunun Var Olma Mücadelesi: Mitolojide Nüfus Olgusu

Aristoteles kayıp eseri *Peri Philosophias* (Felsefe Üzerine), insanlığı periyodik olarak yok eden büyük felaketlerden bahsetmektedir. Bu felaketlerden kurtulan az sayıdaki insan ve onların soyları, medeniyeti yeniden inşa etmek için birkaç aşamadan geçerler. İlk olarak, temel geçim kaynaklarını yeniden keşfederler; ikinci aşamada hayatı güzelleştiren sanatları bulurlar; üçüncü aşamada ise şehir devletinin (*polis*) örgütlenmesine yönelirler, yasaları ve şehir içindeki bağları icat ederler. Bu icada 'bilgelik' adı verilir ve bu bilgelik, doğa biliminden (*phusikè theoria*) ve ilahi gerçekliklerle ilgili en yüce bilgelikten önce gelir (Vernant, 2014, s. 77).

Aristoteles varoluşçuluğunun kökenleri Mezopotamya tufan efsanelerine kadar uzanmaktadır. Bu yaklaşıma göre insanlar yeryüzünde bir şekilde mutlaka var olmak zorundadır. Bu zorunluluğu en sade şekilde anlatan metinlerden biri olan *Babil Tufan Efsanesi* olan Atra-hasis'tir. Efsane tanrıların işlerini hafifletmek için insanları nasıl yarattıklarını ve insanların gürültüsünden nasıl bıktıklarını, bu nedenle de insan ırkını yok etmek için salgın ve tufan gibi çeşitli doğal afetler gönderdiklerini anlatmaktadır. Hikâye, bir adamı (Atra-hasis) kurtarmak için ona bir tekne inşa etme talimatı vererek

müdahale eden Enki adında bir tanrıyı anlattığı için, genellikle Nuh Peygamberin İncil ve diğer kutsal kitaplarda anlatılan hikâyesiyle bağdaştırılmıştır. Metnin sonunda tanrılar Büyük Tufan'dan sonra, insanların 'sonsuz dek' yaşamalarına izin vereceklerine dair söz verirler¹⁹. Atra-hasis efsanesi aslında mitolojik dilde ileriki sayfalarda değinileceği gibi, yaklaşık beş bin yıl boyunca insanlığın kaderi olan Maltus Kapanı'nın başlangıcına işaret etmektedir. Sanayi Devrimi bu kapanı parçalamış ve 15 kata varan büyük bir demografik sıçramaya da neden olmuştur²⁰.

İlk Nüfus İstatistikleri

Tarih boyunca devletler büyüyüp merkeziyetçi bir yapıya ulaştığında, yöneticiler sadece gösterişten değil, özellikle vergi ve askerlik gibi yönetsel sebeplerle nüfuslarının sayımıyla ilgilenmişlerdir. Dolayısıyla sayım işlemi, bir yönetim aracı olarak zorunlu hale gelmiştir. Güçlü merkezi bir otoritenin varlığı altında insanlar, artık bireysel olarak değil, birbirinin yerine geçebilen ve toplanabilen birimler olarak görülmeye başlanmıştır. Nüfus kaydı ve sayımı, büyük merkezi devletlerin, özellikle imparatorlukların kurulmasıyla yakından ilişkilidir. Bu süreçle birlikte arşivler ve gerçek bir istatistik veri tabanı oluşmuş; devlet görevlileri bu kayıtları düzenli olarak tutup korumuştur.

Jacques Dupâquier'e göre nüfus istatistiğinin ilk örnekleri, insan toplumlarının en erken aşamalarında dahi görülmektedir. Avcı-toplayıcı kabilelerinden çıkıp, yaklaşık bin kişilik, birbirleriyle karmaşık ilişkiler içinde olan ve belli bir mekânda yaşayan kalıcı bir topluluk birimi ortaya çıktığında, istatistiğin ilk biçimi kendini sembolik taş dizilimleri şeklinde göstermiştir. Bu, istatistik anlayışının çok erken ve en basit bir formudur. Dupâquier ayrıca, Çin dışındaki eski imparatorlukların demografi ve istatistik uygulamalarına dair kesin hüküm vermekten kaçınmıştır. Bunun sebebi olarak da, modern idari yapının ve istatistiklerin temelini oluşturan yazılı kayıtların ancak on dördüncü yüzyılda yaygınlaşan kâğıt kullanımıyla mümkün olmasını göstermektedir. Yazar ayrıca istatistik ve demografinin esas olarak Akdeniz havzası ve Hristiyanlık kültüründe, özellikle toprağa bağlı devletler, kâğıt kullanımı, nüfus sayımları ve insanları ayrıntılı şekilde kaydetme pratiklerinin geliştiği dönemde ortaya çıktığını belirtmektedir (Dupaquier, 1985, s. 9-41).

Antik Çağda Nüfus Sayımları

Mısır'da M.Ö. 3. binyılın başlarında sistemli nüfus sayımlarının izleri bulunmuştur. İkinci hanedanlık döneminde iki yılda bir, altıncı hanedanlık zamanında ise yıllık sayımlar düzenlenmiş görülmektedir. XX. hanedanlığa (M.Ö. 11. yüzyıl) ait çok tahrip olmuş papirüslerde, aile reisinin adı, ebeveynleri, eşi ve hane halkının akrabalık derecesi (oğul, kız, anne, kız kardeş gibi) belirtilen isim listeleri bulunmuştur. Mezopotamya'da ise, M.Ö. yaklaşık 2800'de I. Sargon döneminden itibaren askeri amaçlı istatistikler (öldürülen ve esir alınanların listeleri) vardır, ancak sistematik nüfus sayımları yapılmamıştır. Hindistan genel olarak demografik kayıtlara pek duyarlı olmamıştır. Buna karşın, devlet idaresi, ekonomi ve askeri konuları ele alan *Arthaśāstra* adlı eserde, nazır Kautilya, hükümdarı Kandragupta'ya (M.Ö. 313-226) yönetim sanatı ve istatistiklerin önemi hakkında öğütler vermektedir. Bu eser, devlet yönetimi ve istatistik konusundaki ilgiyi yansıtmaktadır. Tseng-Tzeu'nun öğrencileri tarafından yazılan Ritüeller Kitabı'na göre Çin'de doğum kayıtlarının en azından büyük ailelerde M.Ö. 11. yüzyıldan itibaren tutulmaya başlandığı görülmektedir.

¹⁹ Atra-hasis, Babil Tufan Efsanesi tablet transkripsiyonu için bakınız, <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/321999>.

²⁰ Bu kapanın erken neolitikte, yani Göbeklitepe ile sembolleşen dönemde başladığı yeni araştırmalarda ulaşılan bulgular arasındadır. Henüz tarımın olmadığı ve yaklaşık olarak M.Ö 10 binli yıllarda başlayan çöltuzağı (çöl uçurtması) devrimi ile birlikte başta ceylanlar olmak üzere birçok hayvan aşılmaz duvarlara hapsedilmesi sonucunda süreklilik arzeden besin kaynakları oluşturulmuştur. Bu gıda bolluğunu ürettiği refahla da nüfus artmıştır. Urfa Ovası 1500 yıl boyunca artan nüfusu sonunda besleyemez duruma gelmiştir. Tahribatın sonunda ani bir felakete insan sayısı azalmış ve kalanlarda burayı terketmiştir. İnsan sayısı o kadar azalmış olmalı ki, buradaki anıtsal ve görkemli geçmiş ani bir sessizliğe gömülmüştür.

Atinalıların düzenli nüfus sayımları yaptıkları görülmektedir; çocuklar *phratie* denilen akrabalık grubu kayıtlarına alınır. Ancak bu kayıt sırasında ebeveynlerin, atalarının vatandaşlık hakkına sahip olduğunu yeminle doğrulamaları gerekirdi, bu da düzenli bir medeni durum kaydı tutulmadığını göstermektedir. Ayrıca, on yedi yaşına gelen her genç Atinalı genellikle *dème* denilen belirli bir bölgenin kayıtlarına alınır, ancak bu kayıt reddedilebilirdi; böylece kaydın idari olmaktan çok vatandaşlık (*civic*) niteliği olduğu ortaya çıkmaktadır. Roma’da ise tersine, şehrin ilk dönemlerinden itibaren sayısal kayıtlar bulunur. Tarihçi Titus Livius, periyodik nüfus sayımlarının varlığından bahseder ve en eski sayımın Servius Tullius (M.Ö. 578-534) dönemine ait olduğunu belirtir (Dupaquier, 1985, s. 27-34).

Tarih Boyunca Nüfus Olgusu Üzerine Yaklaşımlar

Demografi bilimi ortaya çıkmadan çok önce, nüfusun ideal büyüklüğü, onun varlığını sürdürmesi, birliği ve mutluluğunun sağlanması insanların ilgisini çeken temel sorulardan biri olmuştur. Bu sorulara yönelik yaklaşımlar genellikle iki karşıt endişe ekseninde gelişmiştir: Bir yanda nüfusun yetersiz olması nedeniyle toplumun çevresel etkenlere karşı zayıf ve kırılgan hale gelmesi; diğer yanda ise nüfusun gereğinden fazla olması nedeniyle kaynakların ve yaşam koşullarının yetersiz kalabilmesi korkusudur. Filozoflar, siyasetçiler ve iktisatçılar bu dengeyi sağlayacak ‘ideal’ nüfus büyüklüğü üzerine düşünmüş ve zaman içinde çeşitli düşünce akımları ve ideolojiler oluşmuştur. Bu yaklaşımlar bilimsel olmaktan çok ideolojik ve felsefi boyutlar taşımış, nüfusun büyüklüğü konusu tarih boyunca toplumsal ve siyasi açıdan hiç de tarafsız kalınan bir konu olmamıştır.

En eski nüfus teorileri toplumu genelde siyasi, idari, ekonomik ve askeri örgütlenmesi üzerine geniş bir düşünce kapsamında ele almışlardır. Antik Yunan filozoflarından Platon (M.Ö. 428-348) ve Aristoteles (M.Ö. 384-322), kent-devlet modeline dayalı sosyal ve siyasi bir düzen öngörmüş ve ideal nüfus büyüklüğünü tartışmışlardır. Platon, nüfusun hızlı büyümesinin şehirde düzeni bozacağını, siyasi, sosyal ve coğrafi dengeleri ile kendi kendine yeterliliği tehlikeye atacağını düşünerek nüfusun ne çok büyük, ne de çok küçük olmasını, yani sabit kalması gerektiğini savunmuştur. *Devlet* adlı eserinde nüfusun etkin yönetim ve savunma için sabit bir büyüklükte olması gerektiğini belirtmiştir²¹. *Yasalar* adlı eserinde ise ideal nüfus olarak (kadınlar, çocuklar ve köleler hariç olmak üzere) 5040 rakamını ve çekirdek aile modelini önermiştir²². Bu ideal rakam için devlet nüfus artışını sıkı denetim altına almak ve özel hayatın, özellikle üremenin bir yurttaşlık görevi olarak düzenlenmesinden sorumludur.

Platon, doğum, doğurganlık, evlenme, ölüm ve göç gibi demografik olayları kontrol ederek nüfusu artıracak veya kısıtlayacak çeşitli yöntemler önermiştir: Doğacak çocuk sayısının sınırlandırılması, evlilik sayısının belirlenmesi, evlilik yaşı ve üreme dönemiyle ilgili kurallar, evlilik dışı doğumlara cezalar, doğum kontrolü gibi sert yöntemler ve ihtiyaçlara göre göç yönetimi vb. Ayrıca, Platon öjenik fikirler de geliştirmiş, ‘en iyi erkeklerle en iyi kadınların’ eşleştirilmesini sağlayarak sağlıklı nesiller doğmasını amaçlamış ve istenmeyenlerden göçle kurtulmayı düşünmüştür. Bu nedenle Platon öjenizm ile modern dönem yaklaşımları arasında farklar vardır. Aristoteles de benzer şekilde nüfusun sabit olduğu bir ideal şehir tasarlamış, nüfus büyüklüğü ile şehrin gücünü ayırmış ve otoriter yasal düzenlemelerle nüfusun kontrolünü savunmuştur. Ancak o, Platon’dan farklı olarak nüfus artışının yoksul çoğunlukların oluşmasına yol açarak yönetimi zorlaştıracığı endişesiyle nüfus artışını sınırlamak istemiştir.

İdeal nüfusun sabit kalması görüşünün tam tersinde olan nüfus yanlıları, nüfusun çok olmasını ve sürekli artmasını savunmuşlardır. Onlar için bir ülkenin gücü ve zenginliği, nüfusunun

²¹ Platon’un *Devlet* adlı eserinde nüfusun sabit kalmasıyla ilgili konuyu, özellikle dördüncü kitapta tartışmaktadır. Bu bölümde, koruyucuların yaşam standardı ve toplum düzeni bağlamında nüfusun sürekli sabit tutulması fikrine değinilmektedir. Burada, devletin ihtiyaçlarına uygun olarak nüfusun dengelemesi ve koruyucuların yaşam biçimlerini sürdürebilmeleri için nüfusun devamlılığını sağlama yolları anlatılmaktadır (Platon, 2007: 115-148).

²² ‘Devlette tam olarak 5040 aile yaşayacaktır (Yasalar, 2018: 39)’.

büyüklüğüyle ölçülür; bu nedenle nüfus artışı doğumlar ve/veya göç yoluyla teşvik edilmelidir. Nüfus yanlısı düşünceler, XV. yüzyılın sonlarında gelişmiş olmakla beraber, aslında kökeni çok daha eskilere dayanmaktadır. Çinli filozof Konfüçyüs (M.Ö. 551-479) ve onun öğretileri temelinde oluşmuş Konfüçyüsçülük akımı bu anlayışın kaynağıdır. Antik Çin’de kalabalık ve toprak üzerine dengeli yayılmış bir nüfus, refahın göstergesiydi. Konfüçyüs’ün öğretileri doğurganlık ve özellikle erkek çocuk doğumunu destekler; çünkü bu düşünce sisteminde evlat-ebeveyn bağlılığı çok önemlidir. Çocuklar, yaşayan ve ölen ebeveynlerine tapınmakla yükümlüdürler ve erkek çocuklar çeşitli ritüellerle ebeveynlerin ruhunu beslerler. Bu nedenle erkek çocuk sahibi olmak atalara karşı bir görev ve birey için de gerekliliktir. Ölüm oranlarının yüksek olduğu (erken çocuk ölümleri, yüksek bebek ölümü) ve erkek çocuk doğumunun kız çocuklarından fazla olduğu koşullarda, doğurganlığı maksimize etmek, sağ kalan erkek çocukların kendi erkek çocuklarını devam ettirmesi için gereklidir. Çin toplumu; evliliği (kısıtlamaların başlıca unsuru) erken yaşta, yaygın ve erkeklerin birden fazla cariye alabileceği bir sistem şeklinde düzenlemiştir. Kısır olan kadınlar eşi tarafından reddedilir ve erkek çocuk doğuramayan eşlerin boşanması adeta bir gelenek haline gelmiştir.

Roma İmparatorluğu’nda da nüfus artışını destekleyen bir yaklaşım vardır. Ancak burada amaç ağırlıklı olarak imparatorluğun askeri gücünü korumaktır. M.Ö. 3. yüzyıldan itibaren savaşlar, salgın hastalıklar ve kıtlık gibi felaketler nedeniyle Roma nüfusu ve dolayısıyla ordusu azalmaya başlamıştır. Bu dönemde özellikle üst sınıflar arasında evlilik ve doğum oranlarında düşüş yaşanmıştır. Bu durumu ahlaki bozulmaya bağlayan İmparator Augustus (M.Ö. 63-M.S. 14), evliliği ve doğurganlığı teşvik etmek için evlilikle ilgili yasalar çıkarmış (*Julia* ve *Papia Poppaea* yasaları) ve üç çocuk sahibi babalara mali avantajlar gibi tedbirler almıştır. Ancak bu önlemler amacına ulaşamamış ve bu nedenle Roma İmparatorluğu’nun çöküşü sık sık demografik gerilemesiyle ilişkilendirilmiştir.

Ortaçağ’da ise nüfus artışına verilen önem, Hristiyanlığın etkisiyle devam etmiştir. Nüfus meseleleri teolojik ve ahlaki açıdan ele alınmış ve doğurganlık teşvik edilmiştir. Çünkü çoğalma, insanların ilahi yaratılıştaki yer almalarını ve inanan sayısının artmasını teşvik etmekteydi (Bruegilles & Clément 2020, s. 56-60). Hinduizm, Konfüçyüsçülük, Hristiyanlık ve İslam dininin nüfus artışını desteklemesi dışında, bu yöndeki devlet politikaları eski nüfus rejiminin oluşturduğu kapanın aşılması sınırlarından dolayı nüfusu artırmada pek başarılı olamamışlardır²³.

Merkantilistler ve Fizyokratlar

Amerika’nın keşfi ve Avrupa’nın genişlemesiyle birlikte, nüfusla ilgili görüşler dinsel ve ahlaki yaklaşımlardan daha çok ekonomik kaygıya doğru yön değiştirmiştir. XV. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar etkili olan merkantilistler, bir ülkenin zenginlik ve gücünün nüfusunun büyüklüğüne bağlı olduğunu savunmuştur. Fransız hukukçu ve tarihçi Jean Bodin 1576’da (1530-1596); ‘Çok vatandaşı olmaktan asla korkulmamalıdır, çünkü zenginlik ve güç insanlardan gelir’ demiştir²⁴. Merkantilizm, XV. yüzyıl sonunda ortaya çıkmış ve XVII. yüzyılda özellikle Fransa’da Jean-Baptiste Colbert (1619-1683) sayesinde yaygınlaşmıştır. Bu görüşün temel amacı, devletin büyüklüğünü

²³ Eski nüfus rejiminde sınırlayıcı kuvvetler, genel olarak kaynakların kısıtlılığı ve bu kaynaklara erişimin sınırlı olması nedeniyle ortaya çıkan faktörlerdir. Bu kuvvetler, nüfusun büyümesini sınırlandıran ve dengeye getiren temel unsurlardır. Bunlar arasında şunlar sayılabilir: a) Gıda ve Beslenme Kaynaklarının Sınırlılığı: Tarım teknolojisinin gelişmemiş olduğu dönemlerde, hayatta kalma ve nüfusun büyümesi büyük ölçüde tarımsal üretim ve gıda bolluğuna bağlıydı. Gıda arzındaki sınırlamalar, nüfus artışını engellerdi. b) Sağlık ve Hastalıklar: Salgın hastalıklar, ciddi nüfus kayıplarına yol açar ve nüfus artışını sınırlar. Özellikle veba, kolera gibi salgınlar, nüfusun sürekli sınırlandırıcı kuvvetlerindendir. c) Mücadele ve Savaşlar: Savaşlar ve çatışmalar, nüfusu azaltır ve yeni nüfusun çoğalmasını engeller, aynı zamanda kaynakların tahrip olmasına neden olur. d) Doğal Faktörler: Kuraklık, seller, kıtlık gibi doğal afetler, geçici de olsa nüfusu sınırlandırıcı kuvvetler olabilir. e) Toplumsal ve Ekonomik Yapı: Eski rejimde üretim araçlarının mülkiyet yapısı ve sosyal düzen, nüfusun sınırlarına etki ederdi. Örneğin, toprak mülkiyeti ve onun kullanım şekilleri nüfus artışını sınırlayabilirdi. Özetle, eski nüfus rejiminde bu kuvvetler, nüfus artışını doğrudan veya dolaylı biçimde engelleyerek, denge ve istikrarın sağlanmasına katkıda bulunurdu (Bacci, 2008: 128-133).

²⁴ Bodin özetle, kalabalık bir nüfusu devletin bekası için bir zorunluluk olarak görmekte, ancak bu nüfusun sayım ve denetim yoluyla disiplin altında tutulması ve adil bir şekilde vergilendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Bodin, 1993: 249-250).

sağlamak için ekonomik büyümeyi teşvik etmektir. Artan nüfus, üretimi ve ticareti artırarak zenginliği ve krallığın gücünü destekleyecektir. Bu nedenle merkantilistler evlilikleri, çok çocuklu aileleri ve göçü teşvik etmişlerdir. Ayrıca sömürgeciliği desteklemişlerdir. Çünkü sömürgeler hammadde temini ve pazar imkânları yaratarak, siyasi güç ve ekonomik refah sağlamaktadırlar.

XVIII. yüzyılda merkantilizme karşı çıkan fizyokratlar ise, nüfus ile zenginlik arasındaki ilişkiyi tersine çevirmiştir. François Quesnay (1694-1774) önderliğindeki bu okul, nüfus artışının zenginliğin, özellikle tarımsal üretimin artmasına bağlı olduğunu savunmuştur. Onlara göre önemli olan ‘insanların çoğalması’ değil, ‘zenginliklerin çoğalmasıdır’. Nüfus, zenginliklere bağımlı bir değişken olarak görülmüş ve ekonomik refahın temel kaynağı tarımsal üretimdir anlayışı gelişmiştir (Bruegilles & Clément 2020, s. 59-60).

Malthus: Taraftarları ve Karşıtları

On sekizinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren nüfus üzerine düşünceler köklü bir değişime uğramıştır. Artık amaç hükümdarın zenginleşmesinden çok, artan yoksulluğun nedenleri ve çözümleri üzerinde yoğunlaşmaya başlamıştır. William Godwin (1756-1856) ve Marquis de Condorcet (1743-1794) gibi bazı filozoflar yoksulluğu eşitsiz gelir dağılımına bağlarken, Thomas Robert Malthus (1776-1834) nüfusun sınırlı kaynaklara göre fazla olması, yani aşırı nüfus problemi üzerinde durmuştur. 1798’de yayımladığı *Nüfus İlkesi* adlı eserinde, yoksullara yapılan yardımların nüfus artışını hızlandığını ve böylece yoksulluğu sürdürdüğünü savunmuştur (Bkz., Malthus, 2021).

Malthus Kapanı olarak adlandırılan mekanizmaya göre, nüfus geometrik olarak artarken, kaynaklar aritmetik olarak artmakta ve bu dengesizlik ise, yoksulluğa yol açmaktadır. Malthus’a göre yoksulluğun nedeni kaynakların adaletsiz dağılımı değil, nüfus ile kaynaklardaki farklı artış hızlarıdır. Nüfusu azaltan kıtlık, savaş ve salgın hastalıklar gibi ‘baskılayıcı’ faktörler kaçınılmazdır. Ancak bunlar çoğunlukla yoksul sınıfları etkiler ve insanların kontrolü dışındadır. Malthus nüfusu sınırlamak için ‘önleyici’ yöntemler önermiştir. Bu yöntemler bireylerin bilinçli tercihleriyle doğumları kontrol etmeyi içerir, ama doğum kontrol yöntemlerini de ahlaki bulmayıp reddetmiştir. Bunun yerine, evlilik yaşının ekonomik olarak aile kurmaya uygun hale gelinceye kadar ertelenmesi, bekârlık süresince iffetli olunması ve evlilikte cinsel ilişkinin sınırlandırılmasını önerir. Malthus ayrıca yoksulluğu azaltmanın devletin değil, bireylerin sorumluluğunda olduğunu savunur ve bu baskılayıcı prensiplerin özellikle yoksul sınıflara öğretilmesi gerektiğini vurgular.

Malthus, 19. yüzyılda nüfus ve yoksulluk üzerine etkili ve belirleyici bir figürdür. Bazı liberal görüşlü ekonomistler, nüfus artışının yoksulluğun temel nedeni olduğunu savunarak nüfus artışının sınırlandırılması gerektiğini savunmuştur. Bu görüşle birlikte liberalizmi devlet müdahalesinden azade tutmak istemişlerdir. Buna karşılık, sosyalistler Malthus’un analizini reddetmiş, yoksulluğun doğal yasalarla değil, toplumsal ve ekonomik yapıdaki adaletsizliklerden kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir. Karl Marx ve Friedrich Engels, Malthus’un nüfus prensibine karşı çıkarak, nüfus fazlasının kapitalist sistemde işçi sınıfının sömürülmesinde araç olarak kullanıldığını belirtmişlerdir. Engels’e göre Malthus’un teorisi burjuvazi tarafından proleteryaaya açılmış acımasız bir savaştır (Bkz., Marx & Engels, 1976)²⁵.

Malthus’un düşünceleri, 19. yüzyıl sonlarında ortaya çıkan ve nüfus artışını kontrol etmek için doğum kontrolü ve kürtaj gibi yöntemleri savunan Yeni Maltusçu Hareket’e ilham kaynağı olmuştur. Malthusçular, ahlaki kısıtlamaların yetersiz olduğunu savunarak, cinsel eğitim ve doğum kontrolü tekniklerinin yaygınlaştırılmasıyla bireysel özerkliği sağlamayı ve böylece iyi bir toplumsal düzen

²⁵ Marx ve Engels ‘bilime karşı günah işlediğini iddia ettikleri Malthus’un *Nüfus İlkesi Teorisine* birkaç açıdan sert eleştiriler yöneltmişlerdir. Onlara göre Malthus, ‘bilime karşı ‘utanmaz ve mekanik aşırımacılık’ yapmıştır. Teorisini doğrudan önceki yazarlardan almış, ancak onları bilimsel olarak yeterince geliştirmemiştir. Malthus’un nüfus teorisi, öncekilerden alınmış ve rastgele uygulanmıştır; teoriye ait tek özgün yön bu keyfi uygulamadır (Marx & Engels, 1976: 25-93)’.

oluşturmayı hedeflemişlerdir. Hareketin üyeleri arasında komünistler, anarşistler, feministler, sendikacılar ve öjenistler gibi çeşitli siyasi ve sosyal gruplar yer almıştır. Doğumların sınırlandırılması hem bir özgürleşme aracı hem de sosyal ve ekonomik ilerleme umudu olarak görülmüştür. İşçi hareketleri bu fikirleri destekleyerek işgücü kıtlığı yaratmanın ücretlerin yükselmesini sağlayacağını savunmuştur. Ancak Marxist çevrelerde Yeni Malthusçuluk, kapitalist rejime boyun eğmek ve proletarya devriminin önüne geçmek olarak eleştirilmiştir. Yeni Malthusçuluk, özellikle yirminci yüzyılın ortalarında ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde nüfus artışını sınırlamaya yönelik devlet politikalarının temelini de oluşturmuştur (Brueilles & Clément 2020, s. 60-65).

Demografi Biliminin Doğuşu

Fransız filozof Jean Bodin'in (1530-1596) devletin yegâne sermayesinin sahip olduğu insan sayısı olduğunu belirtmesinden bir buçuk asır önce²⁶, İbn Haldun (1332-1406), salgın hastalıkların etkisi ile oluşan insan kıtlığının devletler için ne denli yıkıcı veya dönüştürücü etkisinin olduğunu fark etmiştir. Nüfus artışları yeni sorunlar ve eşitsizlikler veya imkânlar doğururken, nüfus daralmaları ise vergi kaynakları ve asker rezervlerinin azalmasına neden olabilmektedir (Öz, 2024). İleriki satırlarda ifade edileceği gibi, Osmanlı'nın yıkılma sürecinde Avrupa ve Rus Çarlığı karşısında yaşadığı dramatik nüfus daralmasının etkili olduğu açıktır. Zira modern dünyada 'nüfus sayısı, savaşçı sayısına dayanan orduların etkinliği açısından askeri gücün temel unsuru olmaya başlamıştır. Bu önem ilk olarak Fransız Devrimi döneminde zorunlu askerlik sisteminin kabulüyle ortaya çıkmış, 1871 sonrasında ise Avrupa kıtasında askerlik hizmetinin zorunlu hale gelmesiyle tam olarak yerleşmeye başlamıştır. Yeni yaklaşım Birinci Dünya Savaşı süresince ve silah teknolojisindeki ilerlemelere rağmen devam etmiştir (Renouvin, 1960, s. 626)'. Ancak, İkinci Dünya Savaşı sonrasında hava kuvvetlerinin gelişimi ve özellikle nükleer silahların ortaya çıkmasıyla asker sayısının önemi azalsa da, son yıllarda orduların sayısal oranı yeniden önem kazanmaya başlamıştır.

1855'te Fransız botanikçi Achille Guillard (1799-1876), Avrupa'da dramatik bir nüfus artışının yaşandığı sırada, *demographie* terimini icat etmiştir. Yunancada *graphein* [tanımlamak anlamına gelir] ve *demos* [halk anlamına gelir] kelimelerinden oluşan bu terim nüfusu çeşitli yönlerden inceleyen bir bilimsel disiplindir. Guillard demografiyi 'nüfusların, genel hareketlerinin, fiziksel, medeni, entelektüel ve ahlaki durumlarının matematiksel bilgisi' olarak tanımlamıştır (Guillard, 1855). Bu bilimin sınırları ise oldukça geniştir: 'Nesillerin ardışıklığı, yaşam uzunluğu, insan ile doğa arasındaki ilişki ve insan ile insan arasındaki ilişki; kısacası, türle, onun ihtiyaçlarıyla, çektiği acılarla ve refahıyla doğrudan ilişkili her türlü yönü içermektedir (Brueilles & Clément, 2020, s. 5-6).

Yeni bilimin adı henüz konmadan önce demografi ve istatistik bilimlerinin ortaya çıkması; İngiltere, Fransa ve Hollanda gibi ülkelerde iktidar gücünün doğasını değiştiren mutlak monarşilerin yükselişine denk düşmektedir. İngiliz filozof Thomas Hobbes'un ünlü eseri *Leviathan*'da ana hatlarını çizdiği aşkın modele oldukça yakın olan bu yeni egemen güçlerin doğuşu, yeni bilimsel yaklaşımların yolunu da açmıştır²⁷. 'Hobbesçu An' olarak nitelenen bu dönüm noktası, aynı zamanda yüksek ölüm

²⁶ 'İngiltere Şansölyesi Thomas More, sanki doğaya hükmedebilmiş gibi, bir ailede çocuk sayısının ondan az, on altıdan fazla olmamasını istiyordu. Korintli Kanun Koyucu Phidon, Korint'te inşaat yapılmasını açıkça yasaklayarak (tıpkı 1548 yılında Kralın fermanıyla Paris'in banliyölerinde inşaat yapılmasının yasaklanması gibi) bu konuda daha bilgece davranmış olsa da, tebaa çoğaldığında ya bir koloni kurmaları ya da sürgün edilmeleri kaçınılmaz bir sonuçtur. Oysa ki, insandan başka ne bir zenginlik ne de bir güç olduğu düşünülürse, tebaanın veya vatandaşların çok olmasından asla korkmamak gerekir. Dahası, vatandaşların kalabalıklığı (sayıları ne kadar çoksa), fakirler ile zenginler, iyiler ile kötüler, bilgeler ile deliler arasında orta yolu bulan (*moyen*) pek çok kişinin varlığı sayesinde isyanları ve gruplaşmaları her zaman engeller. Zira tebaanın, genellikle az sayıda vatandaşı olan cumhuriyetlerde görüldüğü üzere, arada bir orta sınıf olmadan iki uç gruba bölünmesinden daha tehlikeli bir şey yoktur (Bodin, 1993: 249-250)'.

²⁷ Özetle *Leviathan* İbrani kökenli bir terim olup, deniz canavarı veya dev anlamlarına gelir. Bu bağlamda, Hobbes'un devleti temsil eden büyük güç ve otoritenin sembolüdür. Hobbes, *Leviathan*'ı 'Tanrı'nın büyük gücü'nden esinlenerek, egemen gücün ve onun (devletin) mutlak otoritesinin simgesi olarak tanımlar; bu kuvvet sayesinde insanlar, doğa durumunun yarattığı anarşi ve savaş içinden kurtulurlar (Bkz., Hobbes, 2007: 225).

ve doğurganlık oranlarına sahip geleneksel bir toplumdan, düşük ölüm ve doğurganlık oranlarına sahip modern topluma geçişin ilk aşamasıdır (Le Bras, 2000, s. 388-389).

Modern anlamda her iki disiplinin kurucuları olarak kabul edilen Sir William Petty (1623-1687) (Petty, 1691), Oliver Cromwell (1620-1658) hükümeti için araştırmalar yapan bir iktisatçıydı. Arkadaşı olan John Graunt'ın (1620-1674) asıl mesleği ise manifaturacılıktı. Graunt *Natural and political observations mentioned in a following index, and made upon the bills of mortality* adlı çalışmasını, Şubat 1662'de Londra'daki *Gresham Kolejinde* sunmuştur (Graunt, 1662). Bu küçük kitap, ölüm oranı tablosu gibi istatistiksel verilerin ilk modern örneğidir. Eser modern akademinin kurucusu olarak kabul edilen *Royal Society*'nin üyelerine sunulmuştur²⁸. 1674'de iflas eden Graunt'ın yıllık bilançolarını çıkarırken mi, yoksa arkadaşı William Petty'den mi etkilendiği uzun bir tartışma konusudur. Her iki öncünün de aslında, *amanuensis* denilen asistanlık bağı ile takip edilebilen Francis Bacon, Thomas Hobbes gibi ünlü filozoflardan etkilendiği aşîkârdır (Le Bras, 2000, s. 125). Eser aslında veba salgını ve mezhep savaşlarının ölümcül sonuçlarını hafifletmeyi amaçlamaktadır. Hobbes'un insan doğasına olan güvensizliğinin beslendiği, ama üzerinde pek durmadığı salgın hastalıklar ve mezhepsel çatışmaların toplumu yok etme aşamasına geldiği bir anda, Petty ve Graunt bu toplu yok oluşa bir son verecek olan tanrısal iktidarı tasarlanmasına yardımcı oldular. Bu nedenle mezhepsel çatışmaları aşan ulusal bir kimlik yaratmak ve sağlık reformları ile insanı yaşatma gayesi modern devletin en temel iki göstergesine dönüşecektir. İşte bu tam anlamıyla bir demografik dönüm noktasıdır.

Demografik Artışların Tarihsel Seyri

a) Tarih Öncesi Çağlarda Nüfus hareketleri

Biraben'in belirttiği gibi, 'geride bıraktıkları taş aletlere dayanarak, Etiyopya ile Zimbabve arasındaki, yaklaşık dört milyon kilometrekarelik ağaçlıklı savana alan, ilk insanların yaşadığı bölge olarak tahmin edilmektedir. M.Ö. yaklaşık 40 bin civarında, mızrak fırlatıcısı, zıpkın, yay ve ok gibi teknik ilerlemelerin icadı avcılık ve balıkçılıktaki verimliliği büyük ölçüde artırması, özellikle Avrupa'da nüfus artışının başlıca faktörü olmuştur. Deniz seviyesinin düşmesiyle Sicilya ile Tunus arasındaki boğaz daralmış ve Avrupalılar iki kez (M.Ö. 20 bin ve 12 bin civarında) Kuzey Afrika'ya geçerek Kanarya Adaları'ndan Mısır'a, hatta Arabistan'a kadar bölgeleri iskân etmiştir. Üst Paleolitik kültürlerin doruk döneminde (M.Ö. 10 bin 9 bin), Avrupa nüfusu yaklaşık 200 bine ulaşmıştır. Ardından, yaklaşık M.Ö. 8650 civarında ani bir iklim ısınması nüfus artışını durdurmuş ve Mezolitik Çağ'ın başında nüfus azalmıştır. Ancak kuzey Avrupa'nın buzlardan kurtulması ve kültürel uyum sayesinde nüfus hızla artarak M.Ö. 7 bin civarında 400 bine ulaşmıştır (Biraben J.-N., 2003, s. 3)'.

Neolitik Çağ, M.Ö. 10 bin ile 8 bin yılları arasında Yakındoğu'da ortaya çıkmıştır. Yerleşik hayata geçiş, çapa ile tarım, hayvancılık, seramik yapımı ve denizciliğin başlaması ile birlikte nüfus yaklaşık yarım milyondan 5 milyona çıkmıştır. Neolitik Avrupa ve nüfusu M.Ö. 4 bin civarında 2 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir. Sayı hızla artarak M.Ö. 2 binde 23 milyonu aşmış olabilir. Ancak Bronz Çağı'nın ortaya çıkışıyla birlikte nüfusta bir gerileme yaşanmıştır. Hindistan neolitik kültürü Peşaver'den başlayarak hızla yayılmış ve nüfus M.Ö. 4 bin ile 2 bin arasında yaklaşık 0,7 milyondan 20 milyona yükselmiştir. Yaklaşık M.Ö. 8 binde Çin'in Hoang-Ho ovalarında da neolitik kültür ortaya çıkmış ve pirinç tarımı zamanla buğdayın yerini almıştır. Buradaki süreçte de nüfus 0,8 milyondan 20 milyona çıkmıştır. Meksika ve And Dağları'nda biraz daha geç tarihli başlayan neolitik kültürler nüfus artışını hızlandırmıştır. Japonya'da M.Ö. 12 binde, Afrika Saheli'nde ise M.Ö. 8.500'den itibaren seramik ve tarımın izleri görülmeye başlanmıştır. Dünya nüfusu M.Ö. 6 bin ile 4

²⁸ 'Kraliyet Derneği'nin kuruluşu, deneysel felsefeyi teşvik etmeyi ve diğer ülkelerdeki akademilere benzer şekilde gönüllü erkek dernekleri aracılığıyla öğrenmenin çeşitli bölümlerini geliştirmeyi amaçlamıştır. 28 Kasım 1660'ta kurulan dernek, Kraliçe I. Elizabeth ve erken Stuartlar (hanedanı) döneminde Batı Avrupa'da ortaya çıkan bilimsel çıkarları ve faaliyetleri teşvik etmeye çalışmıştır. Dernek, 1662'de Kral II. Charles'ın bir tüzüğü ile resmen tanınmış ve amacını ve misyonunu sağlamlaştırmıştır (McKie, 1960)'.

bin arasında yaklaşık olarak 7 milyondan 30 milyona yükselmiş ve M.Ö. 2 bine kadar tahmini olarak 100 milyon civarına ulaşmış olabilir (Biraben J.-N., 1975).

b) Antik Çağ'da Nüfus Hareketleri

Neolitik ve tarihin ilk çağlarında nüfus artışı görece yavaş ilerlemiştir. Bu görece yavaş ilerleyen dönemde Ortadoğu, Hindistan, Akdeniz ve Çin'de dünya nüfusunun dörtte biri yaşamaktaydı. Bu üç bölgede ilk büyük imparatorlukların kurulmasının nedeni de yeterli insan eşiğinin aşılmış olmasıdır. Tarım, hayvancılık dokumacılık, seramik ve metalürjinin genel adı olan Neolitik Devrim'in beşiği olan Ortadoğu'nun dört bir yanı Yunanistan, Mısır İndus Vadisi ve Orta Asya ile çevriliydi. Ortadoğu ve çevresi M.Ö. 500'lü yıllara kadar dünya nüfusunun yarısını barındırıyordu. Günümüzde rakam % 7 ile 8 arasına gerilemiştir. 'M.Ö. 10 binden 8 bine kadar Yakın Doğu'da yerleşik yaşam tarzı tarım, hayvancılık, seramik ve denizcilik ile birleştiren Neolitik dönemle şekillendi ve nüfus on kat artırarak 0,5 milyondan 5 milyona çıktığı düşünülüyor. Neolitik insanlar Anadolu'dan Yunanistan'a gelip, bugünkü Selanik yakınlarına yerleşmişler ve bu yoğun nüfus merkezinden Avrupa'ya iki dalga halinde Neolitik kültürü yaymışlardır: İngiltere'ye kadar uzanan kıyıları takip eden deniz yolu ve Tuna Nehri'nden yukarıya doğru kıtanın merkezine giden karayolu. M.Ö. 4 bin civarında Avrupa Neolitik döneme girmiştir. Bu dönemde muhtemelen 2 milyon civarında bir nüfusu vardır. Nüfus hızla artsa da, bronzun ortaya çıkışıyla birlikte nüfusta bir düşüş olmuştur. M.Ö. 2 bin civarında Avrupa'da 23 milyondan fazla insan yaşıyor olabilir (Biraben J.-N. , 2003, s. 2).

M.Ö. 500'den sonra yukarıda zikredilen üç bölge de yaşanan nüfus artışı ile birlikte Mezopotamya ve çevresi ağırlığını kaybetmeye başlamıştır. Yunanistan'ın M.Ö. 400 civarındaki nüfusu yaklaşık 3 milyondur ve Avrupa nüfusuna oranı ise % 15 civarındaydı. Oysaki günümüzde bu seviye % 2'lere kadar gerilemiştir. Miladi yılların başlangıcında Hindistan'da tahmini olarak yaklaşık 40 milyon insan yaşamaktaydı. 'Çok az araştırılmış olmasına rağmen, Peşaver'den başlayarak neolitikleşen Hindistan da hızlı nüfus artışının önemli bir merkezi haline gelmiş ve M.Ö. 4 bin ile 2 bin arasında nüfusu muhtemelen 0,7 milyondan 20 milyona çıkmıştır (Biraben J.-N., 2003, s. 2).

c) Eksen Çağı'ndaki Nüfus Artışı ve Sonuçları

İlk kent devletlerinin tarih sahnesine çıktığı milattan önceki dört binli yıllardan sonra, imparatorlukların doğuşu için iki bin yılı aşkın bir zaman daha beklemek gerekliydi. Sıcak noktalar olarak adlandırılan bölgelerde imparatorluğa dönüşebilecek seviyede insan sayısı ve yoğunluğunun oluşması, ancak milattan önce binli yıllardan sonra gerçekleşmiştir. Çünkü tarihin başlangıcından itibaren geçen iki bin yılı aşkın zamanda, dünyanın nüfusu yaklaşık 15 kat civarında artmıştır. Bu artış sonrasında dünyanın nüfusu milattan önce 500'lerde 140 milyona ulaşmıştır. Bu daha önceki dönemlerde gerçekleşen her 1000 ile 1500 yılda ikiye katlanma oranına kıyasla çok hızlı bir artıştır. Fakat M.Ö. 500'den itibaren Akdeniz havzası, Çin ve Hindistan'da belirgin nüfus artışları görülmüştür. Bu beş asırlık sürede ve adı geçen bölgelerde insan sayısı 250 milyon civarına yükselmiştir. Böylece imparatorlukların doğabileceği yoğunluk ve sayıda nüfus eşiğine sahip olan bu üç bölgede yeni bir devlet modeli ortaya çıkmıştır: İmparatorluk. İmparatorlukların ortaya çıkması, Karl Jaspers'in, Eksen Çağı olarak tanımladığı dönemin sonlarına doğru ve bazı bölgelerde yaşanan yüksek oranlı nüfus artışlarından sonra gerçekleşmiştir.

Karl Jaspers, Eksen Çağı (*Axial Period*) olarak adlandırdığı dönemi, insanlık tarihinde önemli bir kırılma ve dönüm noktası olarak tanımlar. Bu çağ, yaklaşık M.Ö. 8 ile 2. asır arasını kapsar ve özellikle felsefe, din, ahlak ve düşünce alanında derin değişikliklerin yaşandığı bir dönemdir. Jaspers'a göre, bu dönem insanlık tarihinin en temel dönüşümünü temsil etmektedir. Çünkü bu dönemde insanlar yeni düşünce biçimleri, yenisünya görüşleri ve yeni yaşam anlayışları geliştirmiştir. Bu değişim, bireysel bilinç ve değerlerin yeniden şekillenmesine, metafizik ve ontolojik sorulara farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Jaspers, 1953, s. 16-65).

İlk İmparatorlukların Doğuşu

Kurishan Kumar'ın belirttiği gibi, 'imparatorluk, genellikle geniş çaplı ve çok etnik ve dini toplulukları içeren devasa yönetsel yapılar olarak' tanımlanabilir. Kumar ayrıca 'imparatorlukların sadece coğrafi genişlik ve askeri güçle değil, aynı zamanda bu çok kültürlü yapıyı koruma ve farklılıklar içinde birliği sağlama misyonu olarak görmekte ve özetle şöyle devam etmektedir: 'Bu yapılarda, yönetici sınıflarının çeşitli etnik ve dini kökenlerden gelmesine rağmen, ortak bir kimlik ve amaç etrafında bütünleşmeye çalışırlar. İmparatorluklar, farklı halkların bir arada ve dengeli bir şekilde yaşamasını sağlayan devasa bir devlet modelidir (Kumar, 2024, s. 142-194)'.

Ancak varlığını artan insan sayısına borçlu olan imparatorluklar, aynı zamanda birinci binyılın duraklamasına dolaylı olarak neden olmuşlardır. Ancak, nüfus artışının başlangıcını doğrudan onlara bağlamak doğru değildir. Son üç bin yılda, üç büyük demografik genişleme dalgası yaşanmıştır: Birincisi M.Ö. 500 ile Hristiyanlık Çağı arasında, ikincisi 900 ile 1250 yılları arasında (Batı, Çin ve Hindistan'da ortak şekilde), ancak Moğol istilaları ve veba nedeniyle kesintiye uğrayan; üçüncüsü ise 1450-1800 yılları arasında, erken modern döneme denk gelmektedir. Bu üç dalganın hiçbirisi kesin olarak bir imparatorluğun yükselişine tam olarak örtüşmemektedir.

Antik yükseliş, Hanlar ve Roma hâkimiyetinden iki ila üç yüz yıl öncesine dayanmaktadır. Çin, Avrupa ve Hindistan, 10. yüzyılda siyasi olarak bölünmüştür. 10. ve 11. yüzyılların en net imparatorluk alanı olan İslam toprakları, bu ilerlemelerden fazla yararlanamamıştır. Son büyük dönem, Ming Hanedanı'nın nispeten zayıflamasıyla Çin'de ve Lodi hanedanı ile Hindistan'da başlamıştır. Moğollar (1526-1712) ve Qing (1644-1911) gibi zengin hanedanlıklar, bu gelişmelerden tam anlamıyla faydalanmışlardır. İmparatorluklar genellikle refahın faydalarını genişletmiş, derinleştirmiş ve kentli kitlelerin yarattığı yenilikler ve verimlilik artışları sayesinde sürdürülebilir bir devlet modeli olmuştur. Han, Song ve Moğollar ipek, kâğıt, barut, porselen, çay, demir-çelik, kaşmir ve pamuklu kumaşlar gibi önemli icatlar yapmışlardır. Ancak imparatorluklar genellikle küçük ve yavaş ilerleyen gelişmelerin kaynağı değildir. Bu gelişmeler çoğunlukla köylü ailelerin nüfus artışı veya azalışından gelir. Ağır vergilendirme, zorunlu konsantrasyon, hızlı servet birikimi ve servete el konulması, imparatorluğun bazen uyguladığı en kötü şiddet biçimidir ve hızlı kazanımlar için yapılmıştır (Gros, 2014, s. 76-77). Bütün bu süreç başkentte lükse dönüşen ve aşağıdan yukarıya doğru ilerleyen bir zenginlik sarmalı doğurur.

Miladi 200-600 yılları arasında Çin'de ve 450-750 yılları arasında Akdeniz bölgesinde yaşanan 'imparatorluk çöküşü' yaklaşık üç-dört yüzyıl sürmüş, bu dönemde her iki bölgede şu benzer gelişmeler gözlemlenmiştir: Nüfusun, şehirlerin, merkezi otoritenin, verginin, para kullanımının ve yazının (dolayısıyla mevcut bilgi miktarının) azalması. Çin ve Akdeniz dünyası, vergi, şehir, bürokrasi ve yazılı üretim üzerine kurulu imparatorluk varlığının merkezine dokunan karanlık zamanlardan geçmiştir. Aynı zamanda, her iki bölgede de şiddeti reddeden Hristiyanlık, Budizm gibi evrensel dinler yükselişe geçmiştir.

Nüfus Artışları ve Salgın Hastalıklar

Dünya nüfusundaki azalışın başlıca sebebi aslında imparatorlukların uyguladığı politikalar değil, büyük bulaşıcı hastalıkların yayılması ve yerleşmesidir. Özellikle kızamık, çiçek hastalığı ve veba gibi bulaşıcı hastalıklar bu düşüşlerde önemli bir rol oynamıştır. M.Ö. VII. ve III. binyıl arasında yaşam koşulları, bebeklik ve çocuklukta ölümler ve yetişkinlerin yaşam süresi sabit kalmıştır. Yerleşik hayatın başlaması ile birlikte 150'ye yakın yeni hastalık türü belirmiştir. Bu hastalıklarda besin rejiminin değişimi, yaşam ritminin zayıflaması, evcilleştirilen hayvanlarla yakın temas ve bazı virüslerin yayılabileceği insan sayısı eşiklerinin aşılması gibi faktörler etkili olmuştur. Tıpkı hayvanların evcilleştirilmeleri sonunda kemik yapıları ve anatomik yapıları değiştiği gibi, insanlarda biyolojik varlıklar olarak çeşitli değişimlere maruz kalmıştır.

Ancak, M.Ö. II. ve I. binyıllar arasında yaşam süresinde belirgin bir iyileşme görülmüştür. Çocukluk çağıının bitimi olan 13 yaşından itibaren yaşam beklentisi yaklaşık 32 yıl iken, Helenistik ve Roma dönemlerinde bu süre Yunanistan ve Doğu Akdeniz’de 36-37 yıla kadar yükselmiştir. Kadınların yaşam süresi ise oldukça kısıydı. Neolitik dönemde ortalama 30 yıl, klasik Yunan ve Roma döneminde ise 35 yılın altında olmuştur. Bu durum, kadınların doğurganlık dönemlerinin yaklaşık on iki yıl ile sınırlanmasına ve toplam doğum sayılarının beş veya altı ile sınırlı kalmasına neden olmuştur.

M.Ö. 500’den sonra nüfusun artması, salgın hastalıkların yayılmasına neden olacak bir yoğunluk eşiğinin aşılması anlamına gelmektedir. İnsan nüfusunun artışının devamlılığı, tarihte büyük ölümlere yol açan bazı bakteriyel hastalıkların yayılmasını kolaylaştırmıştır. Sıtma, önceden sadece düşük sahil bölgeleri ve bataklıklarda bulunurken, bu bölgelerin dışına da yayılmaya başlamıştır. Verem, kemik formunda erken dönemlerde dahi tespit edilmiş olup, Yunan hekimlerin klinik tanılarıyla net olarak tanımlanmış ve özellikle kadınlarda ölüm oranını artırmıştır. Kızamık ve muhtemelen çiçek hastalığı M.Ö. 5. yüzyıldan itibaren Yunanistan’da yayılmaya başlamıştır. Bir diğer hipoteze göre ise, çiçek hastalığı Çin’de M.S. 1. yüzyılda ortaya çıkmış ve tarihten itibaren yayılmaya başlamış olabilir.

M.S. 2. yüzyılın ortalarında Roma İmparatorluğu’nun büyük bir bölümünü etkileyen Antonin Vebası, mikropların küresel yayılımının ilk örneklerinden biridir. Veba, muhtemelen Hindistan’dan gelen ve bulaşıcı bitleri taşıyan fareler aracılığıyla 6. yüzyılda Akdeniz bölgesine de yayılmıştır. Bu hastalık, 200 ile 750 yılları arasında Akdeniz dünyasında nüfusun %20 ila 30 arasında azalmasına neden olmuştur. 6. yüzyılda gerçekleşen salgın, Doğu Akdeniz’deki yoğun nüfuslu bölgeleri -özellikle Suriye, Anadolu ve Mısır’ı- şiddetli biçimde vurmuş ve iki yüzyıldan uzun süre burada etkili olmuştur. Buna karşın, Batı Akdeniz’de salgın daha sınırlı kalmış; esas olarak ticaret yolları boyunca, Doğu ile yoğun ticari ilişki içinde olan, Ebro ve Rhône vadileri çevresinde görülmüştür. Diğer bölgelerde ise nüfus sürekliliği ve düzenli ticaretin olmaması nedeniyle salgın ya hiç görülmemiş, ya da hızla sönümlenmiştir (Gros, 2014, s. 72-76).

Modern Natalizmin (Doğum Yanlılığının) Doğuşu

19. yüzyıl boyunca gelişen iyimserliğin yanında, Malthus’un düşüncelerine dayanan bir nüfus fazlalığı korkusu da hâkimdir. Özellikle bazı ülkelerde ‘nüfus artışı canlılığın bir işareti olarak kabul edilmesiyle birlikte; ulusal kadere güven ve iyimserlik duygusu artmıştır. 19. yüzyılın sonlarında Alman İmparatorluğu, bu kolektif psikolojinin bir örneğini sergilemiştir. ‘Nüfus artışıyla birlikte güven ve iyimserlik artmış, aynı zamanda nüfus artışını yaşamayan diğer halklara karşı bir üstünlük hissi gelişmiştir²⁹. Alman basını 1890 yılında, Almanya’nın nüfus artışının Fransa’ya karşı sağladığı avantajı sıkça vurgulamaktaydı. Yine Almanya’nın 1920’de yüz milyon nüfusa ulaşacağı, Fransa’nın ise ancak 38 milyon civarında kalacağı yönündeki iddialar yer almaktaydı (Renouvin, 1960, s. 631)’.

Almanya gibi yayılmacı devletlerde natalizm denilen nüfus yanlısı akımlar, nüfusun artmasını doğum yoluyla teşvik etmekte, ama aynı zamanda göç de dâhil olmak üzere her türlü nüfus artışı aracını desteklemektedir. Fransa’da ise bu hareket özellikle 1870’lerden itibaren, doğum oranlarının hızlı düşüşü ve 1871’deki Prusya yenilgisinin nüfus azlığına bağlanması nedeniyle iyice belirginleşmiştir. Fransa, adeta bir doğurganlık kompleksine girmiş ve 1896’da kurulan *Ulusal Nüfus Artış İttifakı* tarafından yayılan natalist fikirlere açık hale gelmiştir. Kurucusu istatistikçi ve demograf

²⁹ Bu üstünlük hırsının önemli bileşenlerinden biri nüfus büyüklüğü olsa da modern Alman Zihniyetinin temelinde, Émile Durkheim’in belirttiği gibi ‘insan gücünün ötesine geçme ve bu güçler üzerinde tam ve mutlak egemenlik kurma çabası yatar. Birey bunun için çok zayıftır, ancak devlet bireysel güçleri bir araya getirerek bu ideal egemenliği gerçekleştirebilir. Alman devleti, Nietzsche’nin “üst varlık” kavramının somut ve tarihsel biçimidir ve bu “üst varlık” olarak devleti tüm özel, bireysel ve kolektif iradelerin üzerinde, hatta ahlak yasalarının ötesinde konumlandırır. Devlet, kendi koyduğu bu yasanın dışında hiçbir güç tanımaz ve dirençleri zor kullanarak yenebilir. Üstelik gücünü göstermek için dünyayı karşısına almak ve meydan okumak bile göze alınır. Bu aşırı iddialar, Alman strateji ve taktiklerindeki aşırılıkla da kendini gösterir; örneğin İngiltere’yi havadan işgal etme planları ya da yerçekimi kanunlarını aşan toplar gibi hayalci projelerle, bir anlamda gerçeküstü bir ortamda insan iradesinin sınırsızlığına inanılır (Durkheim, 2015: 37).

Alphons Bertillon (1853-1914) olan bu kuruluş, doğurganlığı yeniden canlandırmayı ve toplumsal istikrarı korumak için ailede ‘ahlak duygusunu’ yeniden tesis etmeyi hedefliyordu. Natalizm, burada hafifletilmiş bir öjeni anlayışıyla bağdaştırılmış ve özellikle de orta ve üst sınıflarda doğumların artmasına öncelik verilmiştir.

Modern Devletin Nüfus Sorununa Yaklaşımı

Modern devlet sistemi, bireylerden oluşan geniş bir nüfusu doğrudan yönetmeyi hedefler. Nüfus, artık geleneksel karmaşık kişisel ilişkiler ağı yerine, daha homojen ve kategoriler halinde sınıflandırılabilir bireylerden oluşmaktadır. Bu sınıflandırmalar ve kategoriler, devletin nüfusu saymasını, analiz etmesini ve yönetmesini sağlar. İşte böylesi kategorilerin ortaya çıkması, istatistik ve demografinin doğuşuna öncülük etmiştir. Yaşam süresi artık sadece bireysel değil, aynı zamanda siyasal ve istatistiksel bir kavram haline gelmiştir. Dolayısıyla devlet nüfusun sağlığı, doğurganlığı ve ölüm oranları ile ilgili bilgi toplar ve müdahalede bulunur hale gelmiştir.

Modern devletin doğuşu sırasında bireysel yaşam ve ölüm tasavvurlarındaki derin dönüşümün ardında devletin siyasal rolü açıktır. Eskiden insanların yaşam süresi (uzun ömür) astrolojik hareketlerin, bireysel çabaların ve sağlığın bir simgesiydi. Ancak ‘ölümlülük’ (ölüm oranı, toplu ölüm olasılığı) kavramının ortaya çıkmasıyla birlikte, sağlık ve ömür süresi bireysel olmaktan çıkarak kitleselleşmiş ve devlet tarafından yönetilen bir olgu olmaya başlamıştır. Devlet, ölüm oranlarını ölçme, hesaplama ve istatistiklerle kontrol altına alma yetkisini eline almıştır. Bu anlamda, ölüm artık sadece bireysel sona eriş değil, bir kamu meselesi olmaya başlamıştır.

Bu dönüşüm, modern toplum düzenini sağlamak için kaçınılmaz bir süreçtir. Zira Hobbes’un mezhep savaşlarının yıkıcılığının etkisinde kalarak ‘herkesin herkesle savaşı’ (*bellum omnium contra omnes*) dediği mutlak kaos durumunun önlenmesi devletin görevi haline gelmiştir. Devlet adeta toplum sağlığını koruyan bir doktor gibi hareket etmeye başlamıştır. Ölüm, artık sadece Yaradan’ın takdiri değil, devlet otoritesinin kontrol ettiği bir olgudur (Le Bras, 2000, s. 335-394). Zira COVID-19 salgını döneminde de yakından gördüğümüz gibi, devletler hızlı kararlar alıp toplumları korumaya çalışmıştır. Dünya nüfusunun bazı çevreler tarafından azaltılmak istendiğine dair komplo teorileri de böylece çökmüştür.

Eski Demografik Rejimin Sona Ermesi

Modern devletin müdahalesi ve vebanın 18. asırdan itibaren Avrupa’yı terk etmesinden sonra, Birinci Dünya Savaşı’na kadar devam eden eski demografik yapıdan, uzun ortalama ömür ile düşük doğurganlığın esas olduğu sisteme hızlı bir geçişe tanıklık edilmiştir. Avrupa’nın nüfusu 1800 ile 1914 arasında iki kattan fazla artarak, 188 milyondan 458 milyona yükselmiştir. İlerlemiş yaşlılık dönemine kadar yaşama ihtimali artık ayrıcalıklı az sayıda insanın yazgısı olmaktan çıkıp, çok sayıda insanın yazgısına dönüşmüştür. Aynı zamanda kadının doğurma yıllarının tamamen hamileliğe, emzirmeye ve küçük çocukların bakımına adanması dönemi sona ermiştir. Ve on milyonlarca insanın Avrupa’dan eski ve yeni topraklara doğru göçü kitlesel bir gerçeğe dönüşmüştür. Bu değişikliklerin kıtanın demografisi üzerindeki etkisi, Sanayi Devrimi’nin sermaye üretimi veya Fransız Devrimi’nin siyasi sistemler üzerindeki etkisi kadar derin olmuştur (Bacci, 2009, s. 133).

Sanayi Devrimi’ne yol açan teknoloji ve üretimde gerçekleştirilen ilerlemeler insanların yaşam biçimini süratle değiştirmiştir. Cansız maddenin kullanılabilecek enerjiye dönüştürülmesi, enerji üretimi için toprağa bağımlı olmanın sonunu getirmiştir. O zamana kadar toprak, hem koşum hayvanlarını yaşatmak, hem de yakıt sağlamak için gerekli olmuştur. Dünya (çoğunlukla Avrupa ve Kuzey Amerika) kömür üretiminin 1820 ile 1860 arasında on kat ve bunu izleyen altmış yıl içinde de benzer miktarlarda arttığı hesaplanmıştır. Tüm diğer cansız maddelerden enerji üretiminde benzer bir ilerleme sağlanmıştır. Bir zamanlar neredeyse tamamen insan ve hayvan kasının gücüyle sınırlı olan kişi başı enerjinin artışı, etkinliklerde aynı oranda bir çeşitlilik artışına ve eşya üretimi ile ticaretinde de genişlemeye yol açmıştır. Bu şekilde, çok genel bir ifadeyle Sanayi Devrimi’nin ortaya çıkışı ve

yayılması nüfus artışı potansiyelinde, avcı-toplayıcı sistemlerden yerleşik tarıma geçişin gerçekleştiği Neolitik Devrim'dekine benzer bir etkide bulunmuştur. Neolitik Devrim insanların ekosistem tarafından tesadüfen üretilen sabit kaynaklara bağlılığını sona erdirmişken³⁰, Sanayi Devrimi kaynakların ve enerji üretiminin topraktan bağımsız olmasını sağlamıştır (Bacci, 2009, s. 134). Şimdilerde nadir toprak elementleri yeni gerilimlere neden olurken, bağımlılıkları da artırmaktadır.

Nüfus Artışının Avrupa Yayılmacılığına Etkisi

Coğrafi Keşiflerden sonra Yenidünya'dan gelen gıdalar sayesinde Avrupa'da gözlemlenmeye başlanan nüfus artışı olgusu, devletleri güçlendiren ve yayılcı politikalara yönlendiren temel faktörlerden birisidir. Haçlı Seferleri öncesinde de bir nüfus artışı olmuş ve bu seferler adeta bu artışın doğurduğu gerilimlerin bir dışa vurumu olmuştur. Türklerin anayurtlarından kopuş süreçleri ve Moğol istilası öncesinde de belirgin nüfus artışları olduğu anlaşılmaktadır. Fakat birinci ve ikinci dünya savaşlarına geldiğimizde, tarihte eşi benzeri görülmemiş bir nüfus artışının sonrasında yaşanmış olmaları ilk göze çarpan farklılıktır. Eğer Aristoteles'in (*hyle*) madde/form (*eidos*) ilişkisinden yola çıkarsak, madde yani nüfus genişlemesi formları, yani devletleri tabir caizse genişlemeye zorlamaktadır. Toplumsal seferberlikler ise Avrupa'da nihayetinde kitlesel hareketlere dönüşen Faşizm ve Nazizm gibi popülist söylemleri doğurmuş ve Batı hegemonyası bazen otoriteryan bir biçimde, bazen de demokrasi bayraktarlığı ile yayılmıştır (Öz, 2024).

Napolyon, Bismarck, Mussolini ve Hitler için her şey yolunda gitseydi, yani önceki imparatorlukları doğuran diğer faktörler nüfus patlaması ile birleşseydi, Avrupa'nın bütününe kucaklayan Roma tipi bir imparatorluk görülebilirdi. Fakat Avrupa'da olmasa da, onun yayılmacılığının bir sonucu olan Amerika Birleşik Devletleri'nde nüfusun hızlı büyümesi (İç savaşa kadar (1861-1865) her on yılda bir yüzde 35, daha sonra 19. yüzyılın ikinci yarısında yüzde 25 ve bugün yüzde 10 oranlarında), uzun vadede Avrupa ve Asya'yı da kuşatan hegemonyal bir modern imparatorluğun doğması ile sonuçlanmıştır. Şimdilerde ise ABD'nin nüfus artış hızının daha durağan seyretmesi yönünde öngörüler vardır. Demografik zayıflama, elbette süper güç olarak tanımlanan ABD'nin hegemonyasının zayıflamasına yol açacak önemli faktörlerden biri olarak görülüyor. Zira demografik ağırlık yönünü yeniden Asya'ya çevirmiştir (Öz, 2024). Rusya demografik gerilemenin bütün olumsuz yönlerinin hepsiyle henüz yüzleşmedi. Zira demografik zayıflama belirtileri bu ülkenin elini zayıflatıyor. Dış düşmanlarından daha hayati bir tehdit olduğunu anlamaya başladığı açıktır. Nüfusu artırmak için giriştiği devlet zoru bunun açıkça göstermektedir.

Türkiye'de Nüfus Olgusu

İbrahim Serbestoğlu kaynakçada belirtilen eserinde, 19. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde değişen nüfus algısını ve demografik gücün artırılması amacıyla yürütülen devlet politikalarını kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Yazar çalışmasında özetle; 'klasik dönemde halkı sadece asker ve vergi kaynağı olarak gören imparatorluğun, 19. yüzyıldan itibaren Avrupalı teorilerin etkisiyle nüfus artışını medeniyet ve kalkınmanın temel şartı olarak kabul etmeye başladığını belirtmektedir. Bu kapsamda özellikle Ahmed Cevdet Paşa gibi müfettişlerin taşradaki faaliyetlerine odaklanmakta ve onun evliliklerin önündeki en büyük engel olan yüksek düğün masraflarını ve başlık parası gibi mali yükleri azaltma çabalarını anlatmaktadır. Nihayetinde devletin bu müdahalelerle toplumsal yapıyı yeniden düzenlemeyi ve tarım, ticaret ve askeri alanlarda daha güçlü bir yapı oluşturmayı hedeflediği belirtilmektedir. Metin ayrıca, halkı ikna etmek için kullanılan yöntemleri ve çeşitli bölgelerde kıyılan toplu nikâhlar üzerinden elde edilen somut başarıları verilerle sunmaktadır. Serbestoğlu Osmanlı

³⁰ 'Neolitik dönemin insanlık tarihi açısından önemi, 'Devrim' terimiyle vurgulanır ve bu kavramı ilk kez Avustralyalı arkeolog Gordon Childe dile getirmiştir. Childe'ye göre Neolitik Tarım Devrimi, insan ekonomisini baştan aşağı değiştiren bir süreç olup, insanın besin kaynağına doğrudan bağlanmasını sağlar. İnsanların ekip biçmeyi, bitki yetiştirmeyi, seçici tarımı öğrenmeleri ve bazı hayvanları evcilleştirerek kendilerine bağlamaları bu devrimin temel bileşenleridir. Bu iki aşama (tarım ve hayvancılık) yakından bağlantılıdır. Böylece insan, doğaya bağımlı asalak bir yaşam biçiminden, doğayla ortak bir yaşam biçimine geçmiştir (Yılmaz, 2021: 37)'.

bürokrasisinin nüfus planlaması ve sosyal mühendislik hesaplamalarının nihayetinde yeterince başarıya ulaşamadığını da haklı olarak tespit etmektedir (Serbestoğlu, 2014, s. 255-273)'.

Nuri Akbayar ise, *Tanzimat'tan Sonra Osmanlı Nüfusu* adlı çalışmasında Tanzimat'la birlikte nüfus olgusunun ne denli hayati bir konu olarak algılandığını vurgulamakta ve bunun başlıca nedeni olarak da Osmanlı'nın parçalanma sürecine girmesine dikkat çekmektedir (Akbayar, 1985, s. 1238). Her iki alıntıda da vurgulandığı üzere Osmanlı Devleti nüfus gerçeği ile ancak çöküş dönemine girdikten sonra yüzleşmeye başlamıştır. Dolayısıyla bu yüzleşme yöntemi tarihsel süreçteki üç seçenekten biridir. Bu kapsamda yüzleşmeler genelde ya İbn Haldun gibi veba salgının yarattığı çöküşün, ya modern Avrupa'daki gibi ani yükselişin, ya da Osmanlı ve günümüzdeki Rusya örneğindeki gibi sürekli toprak veya nüfus kaybının yarattığı boşluğun prizmasından gerçekleşmektedir.

Nihai aşamada Osmanlı nüfusunu artıramadığı gibi, elinde kalan Anadolu nüfusu üzerinde özellikle İttihat ve Terakki iktidarı döneminde iskân mühendisliği yapmak zorunda kalmıştır (Bkz., Dündar, 2026). Bu konuda Türkiye Cumhuriyeti kurucu kadrosunun modern devlet ilkelerine göre daha uygun biçimde hareket ettiğini ve bu nedenle kısa sürede nüfus artışında güçlü bir ivme yakalayabildiğini vurgulamak gerekir. Bu kapsamda Mustafa Kemal Atatürk, 1 Mart 1924 tarihli *Türkiye Büyük Millet Meclisi* açılış konuşmasında: '*Nüfusumuzun korunma ve artırılma amacını önemle belirtirim. Genel sağlık için kural olarak göz önünde bulunan önlemler, sürekli olarak tamamlanmalı ve genişletilmelidir. Verimli ve üretken Türk milleti sürekli ve fennî sağlıklı şartlara sahip olunca Türk vatanını hızla dolduracak ve şenlendirecek kuvvete sahip olacağına kimsenin şüphesi yoktur*' derken, aslında özellikle 1830'lu yıllardan sonra Batı Avrupa'da başlayan hijyen bilincinden ve adeta savaş ve şiddetin toplumu yok ettiğini gören Hobsçu yaklaşımdan hareketle yurttan ve dünyada barışı kendine ilke edinmiştir. Bu politika bir nüfus patlamasına neden olduktan sonra, 1960'lı yıllarda küresel bir akıma dönüşen nüfus karşıtlığının etkisiyle yön değiştirmiştir. Bu endişeyi en anlamlı şekilde ifade eden dönemin Sağlık Bakanı Mehmet Aydın'dır. 1984 yılında Meksika'da düzenlenen *Uluslararası Nüfus Planlaması Konferansı*'ndan dönüşünde, '*Doğurganlık hem anaya hem de topluma zararlıdır. Öyle pırt pırt doğurmak olmaz*' demiştir.

1960'lı yıllardan sonra Rockefeller gibi çeşitli vakıflar aracılığı ile finanse edilen küresel nüfus kontrolü politikası başarısız olmuştur³¹. Zira o günden bugüne dünya nüfusuna birkaç milyar insan eklendi. Türkiye'nin kırk yıllık nüfus kontrolü politikası nispeten başarılı olmuştur. Zira tarih boyunca gerçekleşen demografik döngülerde devletlerin müdahalelerinin sınırlı kaldığını biliyoruz. Her ne kadar modern devletin nüfus artışını tetiklemede mutlak olmasa da, önemli bir tetikleyici güç olduğu aşikârdır. Demografik gerilemenin yaratacağı sorunlar konusunda yeni ve bilinmedik sorunlarla yüzleşileceği de aşikârdır. Türkiye şimdilerde bunu fark etmiş görünmektedir. Fakat nüfus dinamiklerinde devletlerin de sınırlarını aşan ve daha dipten yürüyen belirleyici ikincil ve üçüncül faktörlerin de olduğunu bilmekteyiz. Doğurganlık hızını artırmayı hedefleyen politikaların, nihayetinde devletin güçlendirdiği bireysel özgürlük ve konformizmi tamamen aşamayacağını şimdiden söylemek herhale abartılı olmamalıdır.

Sonuç ve Verilerin Yorumu

Çalışmada ele alındığı gibi, geleneksel devletler nüfusu toplam sayılar üzerinden sınıflandırmış ve soy-ağırlıklı bakış açılarına sahip olmuştur. Özellikle erkek nüfusun sayısına dayalı ilk sayımlar aynı zamanda meşruiyet ve güç göstergesi olmuştur. Modern devletler ise nüfusu sadece sayısal olarak değil, aynı zamanda ekonomik, politik ve sosyal açıdan da yönetmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla nüfusun yapısı, hareketleri ve bileşimi devletin iç ve dış politikalarının belirleyicisi olmuştur; bütçe, askerî güç, sağlık hizmetleri, kentleşme gibi alanlarda nüfus verileri temel alınmıştır.

³¹ Rockefeller vakfının niyetini sorgulayan bir yazı için bakınız; Erhan Afyoncu, *Nüfus planlaması küresel güçlerin projesiydi*, 7 Aralık 2025 tarihli *Sabah Gazetesi*.

Sanayi devrimiyle beraber nüfus artışında büyük bir sıçrama yaşanmış, bu durum toplumlarda refahın artmasının yanı sıra çatışma ve savaş risklerini de artırmıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, nüfus artış hızında bir duraklama ve hatta azalma eğilimi vardır ki, bu durum da demografik ve jeopolitik dinamikleri köklü biçimde değiştirmektedir.

Bugün, nüfus artış oranlarının gitgide yavaşladığı ve 2080'lerde dünya nüfusunun yaklaşık 10,13 milyara ulaşacağı öngörülmektedir. Bu eğilimin sonucu olarak, hem ekonomik hem de sosyal yapılar yeni dönüşümlere uğrayacaktır. Nüfusun yaşlanması ve azalması, sağlık ve sosyal sistemlerde yeni düzenlemeleri gerektirecek ve dolayısıyla ülkeler stratejilerini bu doğrultuda şekillendireceklerdir. Pierre Renouvin'in de işaret ettiği gibi, demografik hareketler uluslararası ilişkiler ve güç dengelerinde önemli rol oynamaktadır. Nüfus hareketleri, savaşların, göçlerin ve anlaşmazlıkların sebepleri arasında yer almaktadır. Bu nedenle, demografi yalnızca iç politikaların değil, küresel geo-politikaların da temel belirleyicilerinden biridir.

Batı'da başlayan ve artık Türkiye'de de gözlemlenen Demografik Geçiş Süreci, yüksek doğum ve ölüm oranlarında dengeli seyir (ilk aşama), sonra ölüm oranlarının düşmesiyle hızla nüfus artışı yaşanması (ikinci aşama) ve son olarak da doğum oranlarının düşmesiyle nüfusun istikrara kavuşması veya azalması gerçeğidir (üçüncü aşama). Bu model, günümüz ülkelerinin büyük bir bölümünde geçerli olmakta, demografik dinamiklerin zaman içindeki değişimini anlamada temel bir çerçeve sunmaktadır. Demografinin devletler ve uluslararası ilişkiler üzerindeki karmaşık ve kalıcı etkisi göz önüne alındığında, Demografik Geçiş Süreci'ne giren ülkelerin uzun vadede nüfus azalmasına bağlı bir meydan okuma ile karşılaşmaları muhtemeldir. Bu nedenle tarihsel süreçler ve güncel veriler ışığında, nüfus dinamiklerinin politika yapıcılar ve küresel aktörler tarafından yakından izlenmesi, gelecekte olası krizlerin öngörülmesi ve ya da önlenmesi adına daha da kritik hale gelmektedir.

Makalede ulaşılan sonuçların yorumlanması kapsamında ise ilk olarak, mitolojide yer alan nüfus olgusunun, toplumsal bilinç aracılığıyla nesiller boyu aktarılmasını vurgulamak gerekir. Metinde gösterildiği üzere, Babil Tufan Efsanesi gibi mitolojik anlatılar, insanlığın varoluş mücadelesinin ve doğa felaketlerinin psikolojik ve kültürel yansımasıdır. Bu efsaneler, insanın doğayla ve kendisiyle olan mücadelesinin, kayıplar ve yeniden doğuş temalarıyla iç içe geçtiği bir anlatı geleneğinin temel taşlarını oluşturmuştur. Ayrıca, mitolojideki bu anlatımlar, nüfusu bir var olma sorunu olarak ve felaketlere karşı insanın direniş ve yeniden inşa süreçlerini sembolik olarak yansıtmaktadır. Dolayısıyla, mitolojik anlatımlar ile insanın varoluş mücadelesi arasındaki bu ilişkinin, toplumsal hafızanın biçimlenmesinde önemli bir işlev gördüğü sonucuna varılabilir.

Çalışma ayrıca, nüfus sayımlarının ve kayıt uygulamalarının tarihsel gelişimini, devletlerin iktisadi ve idari ihtiyaçlarına paralel olarak ele almaktadır. Eski Mısır ve Roma örnekleri, sayımların yalnızca vergilendirme ve askeri hizmetler için değil, aynı zamanda merkezi otoritenin toplumsal düzeni sağlaması ve nüfusun yönetilmesi için de kullanıldığını göstermektedir. Özellikle, 14. yüzyılda kâğıt kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte nüfus veri toplama prosedürlerinin bilimsel boyuta geçtiği ve modern devletin temel kayıtlama sistemlerinin geliştiği vurgulanmaktadır. Bu noktada, demografi biliminin, devletlerin güç ve meşruiyetlerini pekiştiren ve kalkınma politikalarını şekillendiren ana unsur haline geldiği vurgulanabilir. Ayrıca, tarih boyunca gerçekleşen nüfus politikaları ve sayımlarının, devletlerin egemenlik ve iktidarını pekiştirme süreçleriyle yakından ilişkili olduğu da ortaya çıkmaktadır.

Çalışma yine nüfus hareketlerinin en dramatik dönüm noktalarından biri olan salgın hastalıkların etkisini detaylı biçimde ele almaktadır. M.Ö. VII. ve III. binyıl arasındaki bulaşıcı hastalıkların yayılması ve bunun toplumsal düzen, nüfus ve ekonomik faaliyetler üzerindeki yıkıcı etkileri, insan tarihinin en önemli konularından biridir. Özellikle, veba, çiçek hastalığı, kızamık gibi hastalıkların, nüfus yoğunluğunu azaltmakla kalmayıp, şehirlerin, ekonomik yaşamın ve devletlerin çöküşüne neden olduğu gösterilmektedir. Ayrıca, hastalıkların yayılmasının, kültürel ve teknolojik gelişmelerle birlikte, toplumların yaşam biçimlerinde ve sağlık politikalarında köklü dönüşümler

yaşanmasına zemin hazırladığı görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, salgın hastalıkların, nüfus hareketleri ve toplumların adaptasyon süreçlerinin, tarih boyunca belirleyici faktörler olduğu söylenebilir.

Fakat modern devlet modelinin ortaya çıkışıyla birlikte, ölüm oranlarının ve doğurganlığın kamusal mesele haline gelmesi, devletlerin nüfus politikalarını ve sağlık hizmetlerini biçimlendirmesine zemin hazırlamıştır. Makalede, bu devrimsel dönüşüm anı, modern devletin özellikle Hobbes'un "*herkesin herkesle savaşı*" olarak tanımladığı yok oluş tehlikesine bir son verip, toplum sağlığı adına insanı yaşatmanın bir zorunluluk olarak kabul ettiğini ortaya konmaktadır. Ayrıca, COVID-19 gibi güncel salgınlar üzerinden de örneklendirilen bu gelişmeler, devletlerin, nüfus sağlığı ve yaşam süresi üzerinde modern anlamda müdahalelerde bulunmasının, devlet otoritesinin meşruiyet alanını genişlettiği ve toplumsal yaşamın düzenlenmesinde yeni normlar oluşturduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, nüfus ve ölüm oranlarının yönetimi, modern devlet anlayışının temel meşruiyet argümanlarından biri haline gelmiş olup, sosyopolitik düzenin oluşturulmasında vazgeçilmez bir unsur olmuştur.

References

- Acar Çınar, H., & Ergül, B. (2023). Narsisizm ve saldırganlık ilişkisi. *Turkish Studies - Comparative Religious Studies*, 18(2), 207–231. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.72019>
- Ademi, N., & Loshkovska, S. (2019). Uyarlanabilir öğrenme sistemlerinde kullanıcı verileri. *Turkish Studies – Information Technologies and Applied Sciences*, 14(4), 507–518. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.24822>
- Afyoncu, E. (2025, 7 Aralık). Nüfus planlaması küresel güçlerin projesiydi. *Sabah Gazetesi*. <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/erhan-afyoncu/2025/12/07/nufus-planlamasi-kuresel-guclerin-projesiydi>
- Akbayar, N. (1985). Tanzimat’tan sonra Osmanlı nüfusu. İçinde *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi* (Cilt 5, ss. 1238–1248). İletişim Yayınları.
- Akkuş, Ç., & Akkuş, G. (2020). Yerel halkın kültürel mirası korumaya katılma tutumu ve turizmi destekleme davranışının demografik özelliklerine göre incelenmesi. *Turkish Studies – Social Sciences*, 15(2), 887–904. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.41753>
- Akoğlu, B., & Demir, V. (2023). Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler ile normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin Tanrı algısı ve psikolojik iyi oluş düzeylerinin incelenmesi. *Turkish Studies - Comparative Religious Studies*, 18(1), 1–21. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.72800>
- Altun, V. K. (2021). Üniversite öğrencilerinin dindarlık algılarıyla ahlaki yargıları arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi. *Turkish Studies - Comparative Religious Studies*, 16(3), 477–492. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.52473>
- Arpağ, S., & Bayartan, M. (2022). Savur ilçesi’nin Cumhuriyet dönemi nüfus gelişimi ve nüfusun özellikleri. *Turkish Studies – Social Sciences*, 17(5), 1075–1092. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.62844>
- Arslan, M. (2024). Öğretmen özerkliği ölçeğinin Türkçeye uyarlanması ve demografik değişkenlere göre öğretmen özerklik düzeylerinin incelenmesi. *Turkish Studies – Education*, 19(5), 119–139. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.82025>
- Atasoy, E. (2010). Rusya Federasyonu sınırları içinde yer alan özerk cumhuriyetlerin etnocoğrafya ışığında değerlendirilmesi. *Turkish Studies – International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 5(2), 83–124. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.492>
- Atasoy, E. (2013). *Demografi yazıları*. MKM Yayınları.
- Bacci, M. L. (2008). *Population and nutrition: An essay on European demographic history*. Cambridge University Press.
- Bacci, M. L. (2009). *Avrupa’da nüfus hareketleri*. Literatür Yayıncılık.
- Bayraktarlı, İ. Y. (2011). *Die Turksprachen und ihre demographische Bedeutung*. *Turkish Studies – International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6(4), 233–259. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.2912>
- Biraben, J.-N. (1975). *Les hommes et la peste en France et dans les pays européens et méditerranéens*. Mouton.
- Biraben, J.-N. (2003). L’évolution du nombre des hommes. *Population & Sociétés*, 394, 1–4.

- Birsel, H. (2013). Karadeniz jeopolitiğine demografik değişkenlerin etkisi. *Turkish Studies – International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(7), 141–150. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.4775>
- Bodin, J. (1993). *Les six livres de la République: Un abrégé du texte de l'édition de Paris de 1583* (G. Mairet, Éd.). Librairie Générale Française (Le Livre de Poche).
- Bostan, H., & Sertkaya Doğan, Ö. (2024). Türkiye'de demografik kentleşme perspektifinde Tekirdağ ili analizi. *Turkish Studies – Social Sciences*, 19(3), 119–152. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.79548>
- Brugailles, C., & Clément, C. (2020). *Introduction à la démographie*. Armand Colin.
- Can, R. R. (2020). Nüfus miktarı bakımından Kuzey Makedonya'da Türklerin yaşadığı şehirler üzerine bir inceleme. *Turkish Studies – Social Sciences*, 15(5), 2879–2900. <https://doi.org/10.47356/TurkishStudies.45249>
- Cindiloğlu Demirel, M. (2019). Demografik değişkenlerin işyeri yalnızlığına etkileri: Hizmet sektöründe bir araştırma. *Turkish Studies – Social Sciences*, 14(6), 2981–2998. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.24972>
- Çağlar, İ. M., Taşcan, A., & Eralaca, H. (2020). Osmanlı dönemi Ilıca kazası mezar taşları üzerine bir inceleme. *Turkish Studies – Historical Analysis*, 15(4), 869–891. <https://doi.org/10.47846/TurkishStudies.43694>
- Çam, E. (2025). Balkanlardan Anadolu'ya Osmanlı İmparatorluğu'nda Yahudiler (1844): Temettüat defterlerine göre karşılaştırmalı bir analiz ve mikro-tarih okuması. *Turkish Studies – History*, 20(3), 2237–2279. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.87288>
- Çetin, T. (2010). Bulgaristan'dan Türkiye'ye son Türk göçünün (1989) sosyo-ekonomik etkileri. *Turkish Studies – International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 5(2), 241–270. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.499>
- Çiftçi, M. (2011). Hanedanlıktan Cumhuriyete halk kütüphanelerinden sağlanan sosyal faydanın demografik analizi: 1897 ve 2000 mukayesesi. *Turkish Studies – International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6(1), 934–963. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.1445>
- Demiray, E. (2012). Anavatanlarından sekiz ülkeye dağıtılmış bir halk: Ahıska Türkleri. *Turkish Studies – International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(3), 877–885. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.3704>
- Dupaquier, J. (1985). *Histoire de la démographie: La statistique de la population des origines à 1914*. Perrin.
- Durkheim, É. (2015). *L'Allemagne au-dessus de tout: La mentalité allemande et la guerre*. Ligarar.
- Dündar, F. (2026). *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları iskân politikası (1913–1918)*. İletişim Yayınları.
- Elmastaş, N., & Yılmaz, S. (2015). Van ilinde göçler. *Turkish Studies – International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(6), 403–428. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.8540>
- Ercan, H. (2013). Genç yetişkinlerin aşk stillerinin benlik tipleri ve demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Turkish Studies – International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(10), 479–493. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.5870>

- Graunt, J. (1662). *Natural and political observations made upon the bills of mortality*. Printed by Tho. Roycroft, for John Martin, James Allestry, and Tho. Dicas.
- Gros, G. (2014). *Brève histoire des empires*. Éditions du Seuil.
- Guillard, A. (1855). *Éléments de statistique humaine ou démographie comparée*. Guillaumin.
- Gül, A. (2010). XVI. yüzyılda Antakya kazasının demografik yapısı. *Turkish Studies – International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 5(3), 1024–1066. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.715>
- Gül, A. (2015). Son dönem Osmanlı taşrasında yaşanan iç göçlere dair bazı değerlendirmeler (Eğin kazası örneği). *Turkish Studies – International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(9), 93–112. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.8587>
- Günşen, A. (2010). Dil etkileşimi açısından Makedonya ve Kosova Türk ağızları. *Turkish Studies – International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 5(4), 225–254. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.951>
- Hobbes, T. (2007). *Leviathan*. Yapı Kredi Yayınları.
- İnce, A. R., & Şimşek, M. Z. (2020). Firmaların Endüstri 4.0 olgunluk düzeylerinin tespitine yönelik bir araştırma: Sivas ili örneği. *Turkish Studies – Information Technologies and Applied Sciences*, 15(1), 57–73. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.41783>
- İskender Kılıç, P., & Ünlü, M. (2014). Ayandon kazasının 1841 yılı nüfus yapısı. *Turkish Studies – International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(4), 597–617. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.6939>
- İşbilen, E. Ş., & Dikyol, D. Ç. (2021). Büyük Atina Vebası bir pandemi miydi? Atina salgınının yayılımı üzerine bir değerlendirme. *Turkish Studies – Historical Analysis*, 16(1), 179–199. <https://doi.org/10.47846/TurkishStudies.49317>
- Jaspers, K. (1953). *The origin and goal of history*. Yale University Press.
- Kara, A. (2013). Çorum’da göçmenlerin yerleştirilmesi ve yaşanan sorunlar. *Turkish Studies – International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(5), 333–344. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.4609>
- Kara, H., Tokat, B., & Karabacak, M. (2013). Teknolojik değişimin işgörenler üzerinde yarattığı kaygı (durumluk-sürekli) ve kökenlerinde bulunabileceği düşünülen bazı demografik değişkenler üzerine bir araştırma. *Turkish Studies – International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(8), 663–678. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.5602>
- Karaca, Ç. (2022). Malthus’un nüfus teorisinin biyoloji-ideoloji bağlamı. *Dört Öge*, 22, 99–117.
- Kartal, B., & Kartal, S. (2022). Covid-19 stresi altındaki hamilelerde pandemi kaygısı ile dini başa çıkma düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Turkish Studies - Comparative Religious Studies*, 17(4), 411–432. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.63786>
- Koyuncu, A. (2014). Tuna Vilâyeti’nde nüfus ve demografi (1864–1877). *Turkish Studies – International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(4), 675–737. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.7023>
- Köroğlu, G., & Kartopu, S. (2024). Tefekkürün manevi iyi oluşla ilişkisi (Yetişkinler üzerine bir araştırma). *Turkish Studies - Comparative Religious Studies*, 19(3), 559–586. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.79063>
- Kumar, K. (2024). *İmparatorluk tasavvurları*. Doğu Batı.

- Kuyucuoğlu, İ. (2013). Danimarka’da Müslüman toplumun entegrasyon sürecinde dinin işlevi. *Turkish Studies – International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(3), 383–398. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.4352>
- Lariscy, J. T. (2023). *Demographic methods*. University of Memphis. <https://doi.org/10.31235/osf.io/mc6hv>
- Le Bras, H. (2000). *Naissance de la mortalité : L’origine politique de la statistique et de la démographie*. Gallimard/Seuil.
- Malthus, T. R. (2021). *Nüfus ilkesi üzerine bir deneme*. Dergâh Yayınları.
- Marx, K., & Engels, F. (1976). *Nüfus sorunu ve Malthus*. Sol Yayınları.
- McKie, D. (1960). The origins and foundation of the Royal Society of London. *Notes and Records of the Royal Society*, 15(1), 1–37. <https://doi.org/10.1098/RSNR.1960.0001>
- Muşmal, H., & Şahinkaya, M. (2014). 1844 tarihli nüfus sayımına göre Beyşehir kazası. *Turkish Studies – International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(10), 477–510. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.7712>
- Okur, S., Özkan, E., & Arslan, Ü. (2019). Ortaokul öğrencilerinde akıllı telefon bağımlılığının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Turkish Studies – Information Technologies and Applied Sciences*, 14(2), 275–294. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.22813>
- Öz, E. (2024). Demografik göstergeler bakımından üçüncü dünya savaşı olası mı? *Star Gazetesi*. <https://www.star.com.tr/acik-gorus/demografik-gostergeler-bakimindan-ucuncu-dunya-savasi-olasi-mi-haber-1866668/>
- Öztürk, M., & Tire, O. (2020). Sosyodemografik değişkenler ve namus adına kadına uygulanan şiddete yönelik tutum: Üniversite gençliği üzerine bir araştırma. *Turkish Studies – Social Sciences*, 15(6), 3383–3400. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.39837>
- Pekak, M. S. (2014). Kappadokia bölgesindeki (özellikle Kayseri ve çevresindeki) Osmanlı dönemi Hristiyan dini mimarisi. *Turkish Studies – International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(10), 885–928. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.7488>
- Petty, W. (1691). *Political arithmetick*. R. Clavel.
- Platon. (2007). *Devlet*. İş Bankası Kültür Yayınları.
- Platon. (2018). *Yasalar*. Kabalcı Yayınları.
- Polat, M. V. (2025). Dinî tutum ve psikolojik sağlamlığın sigara bağımlılığı üzerinde yordayıcı rolü. *Turkish Studies - Comparative Religious Studies*, 20(4), 3217–3269. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.90435>
- Renouvin, P. (1960). Démographie et relations internationales. *Population*, 15(4), 625–654.
- Sağır, A. (2011). Sürgün sosyolojisi bağlamında Van-Ulupamir Kırgız Türkleri ile Oş-Karadenizli Türkler üzerine uygulamalı ve kıyaslamalı bir çözümleme. *Turkish Studies – International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6(4), 263–286. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.2883>
- Sağlam, M. A. (2021). Klasik dönemden geç Osmanlı’ya Peri köyü&kazası: Demografya, iktidar ve ekonomisine genel bir bakış. *Turkish Studies – Historical Analysis*, 16(1), 291–305. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.49950>

- Savaş, A. (2024). Kur'an kursu mezunlarının din eğitimi süreçleri hakkındaki görüşleri: Kestanepazarı Kur'an Kursu mezunları örneği. *Turkish Studies - Comparative Religious Studies*, 19(6), 2233–2251. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.82667>
- Serbestoğlu, İ. (2014). 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde nüfus algısının değişimi ve nüfusu artırma çabasında müfettişlerin rolü. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 255–273.
- Şahin, G., & Taşlıgil, N. (2019). Bolu ilinde nüfusun gelişimi ve nüfus hareketleri (1927–2018). *Turkish Studies - Social Sciences*, 14(7), 2515–2545. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.32657>
- Şahin, İ. (2010). Eşikte yaşamak: Bir kadın tecrübesi olarak göç ve ritüel. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 5(4), 2056–2081. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.1035>
- Şentürk, O. (2020). 1678 tarihli avâız defterine ve 1834–35/1840–41 tarihli nüfus defterlerine göre İnay kazasının nüfus yapısı. *Turkish Studies - Historical Analysis*, 15(2), 1001–1028. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.37831>
- Tellioglu, İ. (2008). Doğu Karadeniz bölgesinin Türk yurdu hâline gelmesi hakkında bir değerlendirme. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3(2), 654–664. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.98>
- Temiz, Y. E. (2020). Dindarlar daha fazla mütevazı mı? Alçakgönüllülük ve dindarlık arasındaki ilişki. *Turkish Studies - Comparative Religious Studies*, 15(2), 779–806. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.39970>
- Ülker, M. (2020). Türkiye ve Güney Afrika eğitim sistemlerinin: Okullarda bilgi ve iletişim teknolojisi uygulamalarına göre karşılaştırılması. *Turkish Studies - Information Technologies and Applied Sciences*, 15(1), 237–252. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.40309>
- Vernant, J.-P. (2014). *Les origines de la pensée grecque*. Presses Universitaires de France.
- Yakar, M. (2014). Türkiye'de ilçelere göre medyan yaş dağılımının mekânsal ve istatistiksel analizi. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(11), 559–591. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.7447>
- Yardımcı, M. E., & Çelik, M. (2020). Osmanlı vakıf ve arazi tahriri mukayesesı: Çınarcık örneği. *Turkish Studies - Historical Analysis*, 15(5), 1267–1280. <https://doi.org/10.47846/TurkishStudies.45825>
- Yaşar Ekici, F. (2014). Öğretmen adaylarının demokratik tutumları ve demografik özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(11), 593–602. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.7416>
- Yılmaz, C. A. (2021). Neolitik devrim ve sosyoekonomik örgütlenme. İçinde A. G. Hüseyinlioğlu (Ed.), *Prof. Dr. Mustafa Öztürk onuruna tarih yazıları II* (ss. 35–47). İdeal Kültür Yayıncılık.
- Yüksel, M. (2021). 19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda zorunlu göç ve iskân bağlantısı üzerine bir değerlendirme. *Turkish Studies - Historical Analysis*, 16(1), 307–322. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.51931>

ETHICAL DECLARATIONS

Research and Publication Ethics

The author(s) declare that this manuscript is an original work prepared in accordance with the principles of scientific research and publication ethics. The manuscript has not been previously published and is not currently under consideration for publication elsewhere.

All sources used in the preparation of this study have been properly cited and referenced. The author(s) confirm that the work contains no plagiarism, fabrication, falsification, or manipulation of data. The research findings are presented honestly and transparently in accordance with the principles of academic integrity.

Author Contributions

All authors have significantly contributed to the conception, design, analysis, and preparation of the manuscript. All authors have read and approved the final version of the manuscript and agree to its submission and publication.

Conflict of Interest

The author(s) declare that there is no conflict of interest regarding the publication of this manuscript.

Funding

This research did not receive any specific grant, financial support, or funding from any public, commercial, or non-profit funding agencies.

Artificial Intelligence (AI) Usage Disclosure

During the preparation of this manuscript, artificial intelligence tools may have been used solely for limited purposes such as language editing, translation assistance, and stylistic improvement. Any AI-assisted translations or language corrections were carefully reviewed and verified by the author(s). Artificial intelligence tools were not used to generate the core scientific content, research design, analysis, or scholarly conclusions. All academic responsibility for the content of the manuscript rests entirely with the author(s).

Copyright and Permissions

The author(s) confirm that all necessary permissions for copyrighted materials have been obtained where required and that the manuscript does not violate any intellectual property rights.

Author Approval

All authors confirm that they have read and approved the final version of the manuscript and consent to its submission and publication.

ETİK BEYANLAR

Araştırma ve Yayın Etiği

Yazar(lar), bu makalenin özgün bir çalışma olduğunu ve bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hazırlandığını beyan eder. Makale daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamış olup başka bir dergide değerlendirme sürecinde değildir.

Çalışmada kullanılan tüm kaynaklar akademik kurallara uygun biçimde atıflanmıştır. Yazar(lar), çalışmanın intihal, veri uydurma, veri tahrifi veya manipülasyon içermediğini; araştırma bulgularının bilimsel dürüstlük ilkelerine uygun şekilde sunulduğunu beyan eder.

Yazar Katkısı

Tüm yazarlar çalışmanın tasarlanması, yürütülmesi, analizi ve makalenin hazırlanmasına önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Tüm yazarlar makalenin son hâlini okuyup onaylamış ve yayımlanmasını kabul etmiştir.

Çıkar Çatışması

Yazar(lar), bu makalenin yayımlanmasına ilişkin herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Finansal Destek

Bu araştırma herhangi bir kamu kurumu, ticari kuruluş veya kâr amacı gütmeyen kuruluş tarafından finansal olarak desteklenmemiştir.

Yapay Zekâ Kullanım Beyanı

Makalenin hazırlanması sürecinde yapay zekâ araçlarından yalnızca dil düzenleme, çeviri desteği ve anlatım iyileştirmesi amacıyla sınırlı ölçüde yararlanılmış olabilir. Yapay zekâ araçları tarafından yapılan çeviri ve dil düzenlemeleri yazar(lar) tarafından dikkatle kontrol edilmiştir. Yapay zekâ araçları çalışmanın bilimsel içeriğinin, araştırma tasarımının, analizlerinin veya akademik sonuçlarının oluşturulmasında kullanılmamıştır. Makalenin içeriğine ilişkin tüm akademik sorumluluk yazar(lar)a aittir.

Telif Hakları ve İzinler

Yazar(lar), telif hakkı gerektiren materyaller kullanılmışsa gerekli izinlerin alındığını ve çalışmanın herhangi bir fikrî mülkiyet hakkını ihlal etmediğini beyan eder.

Yazar Onayı

Tüm yazarlar makalenin son hâlini okuduklarını, onayladıklarını ve yayımlanmasını kabul ettiklerini beyan eder.